

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI**

**MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU'NUN HAYATI, ESERLERİ VE
TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ**

Abdukadyr ABDİKAMIT UULU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
Doç. Dr. BETÜL GÜRER**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdukadyr ABDİKAMIT UULU
	Numarası	168106091013
	Anabilim Dalı/Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI TASAVVUF
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Betül GÜRER
	Tezin Adı	MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU'NUN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU'NUN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ başlıklı bu çalışma 18/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Betül GÜRER	
2	Prof. Dr.	Dilaver GÜRER	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Süleyman NAROL	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdukadyr ABDİKAMIT UULU		
	Numarası	168106091013		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI TASAVVUF BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU'NUN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

16. 12. 2019
Abdukadyr ABDİKAMIT UULU

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdukadyr ABDİKAMIT UULU		
	Numarası	168106091013		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI TASAVVUF BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU'NUN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ			

Özet

Bazı ülkeler, geçmiş tarihiyle günümüzde önemli anılara sahiptir. Tarihi süreç içerisinde sahip olduğu anılar diğer ülke ve kentlere yansımaktadır. 1763 yılından 1815 yılına kadar diğer ülkelerde sömürgelerini sürdüren Fransa 1815 yılında Viyana Kongresinde sömürgelerinin büyük bölümünü İngiltere'ye kaptırdı. Sömürgelerini İngiltere'ye kaptıran Fransa, XVI. y. yıldan 1830'a kadar Osmanlı Devleti'nin yönetiminde olan Cezayir'i XIX. y. yılda parçalanması sebebiyle sömürmek için hedefi haline getirmiştir. Araştırmakta olduğumuz Tîcâniyye tarikatı, Cezayir'in işgalinden kısa bir süre önce Afrika'da kurulmuştur. Tîcâniyye tarikatının ortaya çıkış sebeplerinden biri de Fransa sömürgesidir. Tîcâniyye tarikatı Afrika'da 1782 yılında Ahmed et-Tîcâni tarafından kurulduktan sonra ağırlıklı olarak Fas'a yayılmıştır. Daha sonra tarikatın son şeyhi olarak bilinen ve araştırmakta olduğumuz Mehmet Kemal Pilavoğlu tarafından 1931 yılında Türkiye'ye yayılmıştır.

Araştırmakta olduğumuz tezimizin birinci bölümünde Tîcâniyye tarikatının ortaya çıkışı ve bazı esaslarından bahsedilmiştir. Tezimizin ikinci bölümünde Tîcâniyye tarikatının son şeyhi olarak bilinen Mehmet Kemal Pilavoğlu'nun hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşleri bahsedilmektedir.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Author's	Name and Surname	Abdukadyr ABDIKAMIT UULU		
	Student Number	168106091013		
	Department	BASIK ISLAMIK SCIENKES DIVISION SUFISM		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
Title of the Thesis/Dissertation	MEHMET KEMAL PILAVOGLU'S LIFE, WORKS AND SUFISM VIEWS			

ABSTRACT

Some countries have important memories with their past history. In the historical process, his memories are reflected in other countries and cities. France, which continued its colonies in other countries from 1763 to 1815, lost most of its colonies to England in 1815 at the Vienna Congress. The sect of Tîcaniyye, which we are investigating, was established in Africa shortly before the occupation of Algeria. One of the reasons for the emergence of the Tîcaniyye sect was the French colony. The sect was founded in 1782 by Ahmed et-Tîcani in Africa and spread mainly to Morocco. Then Mehmet Kemal Pilavoglu has spread to Turkey in 1931, known as the sheik and whom we investigated.

In the first part of the thesis the emergence and some of the works of the sect of Tîcaniyye are mentioned. In the second part of our thesis, the life, works and mystical views of Mehmet Kemal Pilavoglu, who is known as the last sheik of Tîcaniyye sect, are mentioned.

İÇİNDEKİLER	
KISALTMALAR	5
ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9

BİRİNCİ BÖLÜM

TÎCÂNİYYE TARİKATI

I. Tîcâniyye Tarikatının Ortaya Çıkışı	13
II. Tîcâniyye Tarikatında Bazı Esaslar	15
A. Tîcâniyye Tarikatında Pîr	15
B. Tîcâniyye Tarikatında Şeyh	16
C. Tîcâniyye Tarikatında Mürîd	18
D. Seyyid Ahmed et-Tîcânî	19
E. Ahmed et-Tîcânî'nin Tasavvufa İntisabı	20
F. Tîcâniyye Tarikatı'na Giren Kişilerin Uyması Gereken Şartlar	21
G. Vird	22
H. Tîcâniyye Tarikatında Cuma ve İkinci Vazifeleri	24
İ.bSalâtu'l-Fatih'in Faziletleri	25
J. Kabir Ziyareti	25
K. Cevherat-ül Kemâl'in Faziletleri	26
L. Tîcâniyye Tarikatında Rüyanın Önemi	26
III. TÎCÂNİYYE TARİKATININ SİLSİLESİ	28
1. Hz. Ali	28
2. Hz. Hasan	30
3. Hasan el-Basrî	30
4. Habîb el-Acemî	30
5. Dâvûd et-Tâi	31
6. Ma'rûf el-Kerhî	31

7.	Serî es-Sakatî	32
8.	Cüneyd el-Bağdâdî	32
9.	Ebu Ali Ahmed Mîmşâd ed-Dineverî	33
10.	Muhammed ed-Dîneverî	33
11.	Kâdî Vecîhüddîn	34
12.	Ebü'n-Necîb Ziyâüddîn Abdülkâhir b. Abdillâh b. Muhammed b. Ammûye el-Bekrî es-Sühreverdi	34
13.	Ebü Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekrî es-Sühreverdi	35
14.	Ebü Reşîd Kutbüddîn el-Ebherî	36
15.	Rûkneddîn es-Sencâsî	36
16.	Şihâbüddîn et-Tebrîzî	37
17.	Seyyid Cemâleddîn et-Tebrîzî	37
18.	İbrâhim Zâhidi Geylani	38
19.	Sâdeddîn el-Kazgâni	40
20.	Ahî Mîrim el-Halveti	40
21.	Ömer el-Halveti	40
22.	Mehmed Emre	42
23.	İzzeddîn et-Türkmânî	42
24.	Sadreddin el-Hiyâvî	43
25.	Halvetiyye Tarikatının İkinci Pîri Seyyid Yahya eş-Şirvani	43
26.	Cemâl el-Halveti	44
27.	Hayreddin et-Tokadi (Konrapavi)	45
28.	Halvetiyye Tarikatının Üçüncü Pîri Hz. Pîr Sultân Şeyh Şabân Efendi el-Halvetî el-Kastamonî	46
29.	Muhyiddîn el-Kastamonî	46
30.	Ömer el-Fuâdî	47

31.	İsmâil el-Çorumî	48
32.	Şeyh Karabaş Ali Efendi	49
33.	Mustafa el-Kastamonî	49
34.	Abdullatif	50
35.	Mustafa el-Bekriye	50
36.	İskenderiyeli Mehmed	50
37.	Mahmud el-Kürdi	50
38.	Ahmed et-Tîcânî	52
39.	Allâme Ali el-Havâri	53
40.	Seyyid el-Mehmed el-Kebir	53
41.	Seyyid el-Mehmed el-Habib	53
42.	Seyyid el-Mehmed el-Mürşiye	53
43.	Seyyid el-Aliyyü et-Tamasi	53
44.	Mehmed el-Hâşimi el-Konyevi	53
45.	Abdülkadir el-Medeni	53

İKİNCİ BÖLÜM

MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

I.	MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ	56
	A. HAYATI	56
	1. Ailesi ve Çocukluğu	56
	2. Pilavoğlu Denilmesinin Sebebi	57
	3. Eğitim Hayatı	57
	4. Tarikata İntisabı	58
	5. Tarikatçılıkla Suçlanması	59
	6. Bozcada'dan Ankara'ya Dönüşü ve Vefatı	61
	B. ESERLERİ	62
	1. Tasavvufla İlgili Eserleri	62

2. Tefsirle İlgili Eserleri	64
3. Hadisle İlgili Eserleri	66
4. Siyasi Eserleri	67
5. Diğer Eserleri	67
C. MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU'NUN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ	68
1. Zikir	68
2. İlâhi Aşk	69
3. İnsan-ı Kâmil	71
4. İlâhi Işık	73
5. Muhabbet	73
6. Ahlak	74
7. Tefekkür	75
8. Rıza	75
9. Sabır	76
10. İlim	78
11. Tarikat	79
12. Kurbiyet	79
13. Kaza ve kader	80
14. Nebi ve Şeyh	80
15. Yetmiş Bin Hicap	81
16. Vahdet-i Vücûd	81
17. Kısa Yol	82
18. Varlık	83
19. Vicdan ve İman	85
SONUÇ	87
BİBLİYOGRAFYA	90
EKLER	94

KISALTMALAR

a.s. aleyhi's-selam

a.g.e. adı geçen eser

bkz. bakınız

b. bin (ibn)

B. baskı

c. cilt

D. İ. B. Diyanet İşler Başkanlığı

çev. çeviren

h. hicri

m. miladi

M. Ü. İ. F. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ün. Üniversitesi

ö. ölüm tarihi

s.a.v sallallahu aleyhi ve sellem

sy sayı

s. sayfa

T.İ.B Türkiye İş bankası

TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi

ts. tarihsiz

T.C. Türkiye Cumhuriyeti

T.D.V. Türkiye Diyanet Vakfı

vb. ve benzeri

vs. vesair

Yay. Yayınları

y.y. yüzyıl

a.g.m. adı geçen makale

ÖNSÖZ

İslamiyetin dünyaya yayılmaya başladığı dönemlerde ilk temas Afrika'yla olmuştur. Arap yarımadası, Asya, Afrika ve Avrupa'nın kesiştiği bölgelerdendir. İslamiyet coğrafi olarak öncelikle Afrika'yla tanıştı. Bazı zorunlu göçler İslam'ın bu bölgelere gitmesine neden oldu. Arapların ticarete meyilli ve Afrika'nın Arap yarımadasına yakın olması İslam dininin Afrika'ya yayılmasına sebebiyet vermiştir. 639 yılında başlayan yetmiş yıl süren fetih süreci sonucunda Afrika'nın bazı bölgelerinde İslamiyet yayılmıştır. Dolayısıyla dini hayat tasavvufi oluşumları şekillendirmiştir.

Tasavvuf Afrika bölgelerine yayıldıktan sonra tarikatlar siyasi faaliyetler yaparak boşlukları doldurmaya çalıştığı görülmektedir. İslam dünyasında genel olarak tarikatlar XII. yüzyılda sistemli olarak varlıklarını göstermiştir. Tasavvuf daha sonraki yüzyıllarda gelişen ekonomik ve politik bozulmalara rağmen İslam'ın manevi gücünün dirilişini ve devamını sağlamaya çalıştı. Ancak bu süreç içerisinde yukarıda bahsettiğimiz etgenler tarikat ehlinde itibarsızlığa yol açtı. İtibarsızlığın ardından XIX. yüzyılda İslami uyanış hızla yükseldiğini görmekteyiz. Özellikle bu dönemde Mağrib bölgesinde tarikatların etkili olduğu bilinmektedir.

XIX. yüzyılın önde gelen tarikatları Kâdiriyye ve Tîcâniyye tarikatı olduğu bilinmektedir. Şekilci ve kuralcı anlayışların karşısında tasavvuf özgürlüğü, samimiyeti ve kişinin ruhi ihtiyaçlarını karşılamayı ön görmektedirler. Bu tarikatlardan biri olan Tîcâniyye tarikatı ilk önce Mağrip'te ortaya çıkmış, sonra Arap ülkelerine ve Türkiye'ye yayılmıştır. Türkiye'de Tîcâniyye tarikatı M. K. Pilavoğlu tarafından getirilmiştir.

Çalışmamızın konusu olan Mehmet Kemal Pilavoğlu'nun hayatı, eserleri ve tasavvufi görüşlerini incelemektedir. Pilavoğlu(1906-1977) son yüzyılın Cumhuriyet döneminde yaşamış sûfilerindendir. Bu sûfi özgün görüşler ortaya koyabilmiş bir sûfidir. Onun bu yönünü özellikle *Avamdan Havasa Doğru* ve *Tasavvuf ve Ahlak* isimli eserlerinde görmek mümkündür. Pilavoğlu, birçok konuda orijinal görüşleri ortaya koyan bir sûfi olmasına rağmen onun tasavvuf anlayışını ortaya koyan kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Çalışmamız, giriş bölümü dışında iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmakta olduğumuz Pilavoğlu'nun mensup olduğu Tîcâniyye tarikatı hakkında genel bilgi ve silsilesi ele alınmıştır. İkinci bölümde Pilavoğlu'nun hayatı, eserleri ve tasavvufi görüşleri incelenmiştir.

Sonuç olarak çalışma sırasında fikir ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Betül GÜRER'e, çalışmamı okuyarak kıymetli önerilerini benimle paylaşan hocam Prof.

Dr. Dilaver GÜNER'e ve maddi ve manevi desteklerinden dolayı Pilavoğlu ailesine teŖekkürü kendime bir borç bilirim.

Abdukadyr ABDİKAMIT UULU

Konya, 2019

GİRİŞ

Tasavvuf; Kur'an da söylenen ve peygamberin hayatında uygulamaları görülen hayat biçimini yaşama çabası ve halidir. Tasavvuf insan hayatında dini tecrübeyi sergileyen manevi bir olgudur. İnsanın nefsi ile mücadelesi ve kulluk vazifesini yerine getirmektir.¹

Tasavvuf kelimesinin kökü ise “suf”, “yün” anlamına gelen kelime birçok bilim insanı tarafından kabul edilmiştir. Sûfi’ler fakirlik anlamına gelen, yünden elbise giyme gelenekleri de bu anlamı taşımaktadır. Allah’ın huzurunda ilk safta yer alan, Ashâb-ı suffa’yı dost bildikleri, dünyadan yüz çevirdikleri için de bu ismi aldıkları bilinmektedir. Tasavvuf ilk başta lüks hayata ve israfa karşı olarak, hayata yön vermesiyle yaygınlaşmış ise de daha sonra farklı yönleriyle insanların kalplerinde yer almıştır. İnsan tabiatının her yönüne hitap etmekle birlikte, insan nefesine yönelik kurallarının da olması, halkı ahlaki yönden, siyasi yöneticilerin emirleriyle kalmayıp, kendi nefesine hâkim çıkmasını da sağlamıştır. Bu ilim dalının konusu, kendine has kuralları olan bir biçimde yaşamaktır. Allah’ın rızasını kazanmak ve ruhu beden üzerine hâkim kılmaktır.²

Yukarıda bahsettiğimiz “sûfi” kelimesinin bir fiilden türetilmesine karşı olan sûfi’ler de olmuştur. Bu görüşü kabul eden sûfi’ler den biri Kuşeyri (465/1072)’dir. Hücvârî de bu görüşü kabul ederek, Kuşeyri’yi desteklemektedir. Bu görüşün ele alınmasının önemli sebeplerinden biri ise tasavvuf; dış görünüşü ifade eden bir bilim dalı değildir. Aksine insanın iç dünyasını, ruh hâlini anlatan bir bilim dalıdır. Aynı zamanda İslam’ın mistizimi olduğu da bilinmektedir. Çünkü her dinin bir mistizimi olduğu bir gerçektir. Bir dinin oluşmasında mutlaka bir peygamberin gelişi ve dini emirlerin insanlara yayılışı değişmez bir kuraldır.³

Diğer bir yandan Tasavvuf; ilahi kaynaklı bir hikmet olarak yaşanan hâl ve makâmıdır. Bu ilahi hikmetin kuralı bir sonraki nesillere bu hâli yaşayarak aktarmaktır. Böylece ilahi kaynağı olan tasavvuf, nesilden nesile devam edecektir. Tasavvuf’un diğer bir özelliği ise sonsuzun vasıtasız bilgisine girişi sağlamasıdır ve insanın mânevi yöntemle hâli yaşamakla birlikte kendini incelemesidir. Mânevi yöntem, bir şeyh tarafından yaşanan hâlleri müridine aktarılmasıyla izlenen yoldur. Gazalî’ye göre Tasavvuf takip edilecek, uygulanacak bir yöntemdir.⁴

¹ Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., İstanbul 2015, 10. B, s. 17.

² Mehmet Necmettin Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Rağbet Yay., İstanbul 2015, s. 23.

³ Hülya Küçük, *Tasavvuf Tarihi*, Ensar Yay., İstanbul 2015, 2. B, s. 19.

⁴ Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara (ts), s. 11.

Bazı sûfî'ler Tasavvuf'u farklı yönleriyle açıklamaktadırlar. Ma'rûf el-Kerhî (ö. 200/815): "Tasavvuf, hakikatleri almakla beraber, insanların elinde bulunan dünyevi şeylere gönül bağlamamaktır."

Serî es-Sakatî (ö. 251/865): "Tasavvuf güzel ahlak olmakla beraber şu üç konuyu içine almaktadır. 1. Marifetin nuru takva nurunu söndürmez. 2. Kitap ve sünnete karşı bir söz söylemez. 3. Kerâmetleri, insanı Allah'ın mahrem olan sırlarını açıklamaktan sakındırır."

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 298/910): "Tasavvuf, Hakk'ın seni senden öldürmesi ve kendisiyle diriltmesidir." Tariflerin farklı olması sûfî'lerin manevî mertebelerinin farklı olmasından da kaynaklanmaktadır.⁵

Abdülvehâb Şa'rânî Tasavvufu; ilim, amel ve ahlâk olarak tanımlar. Tasavvuf'un hakîkati, kişinin şerîattan bildiklerini tamamı ile amel etmesidir. Kimdir ahlakını düzeltir, zikrini arttırırsa onun mânevi dünyası iyileşir.⁶

Tasavvufun tanımlarına bir açıklama getirdikten sonra, tasavvufa has olan "tarikat" kelimesini de açıklamakta fayda vardır. Tarikat kavramının Türkçe karşılığı "yol" kelimesidir. Maddi veya mânevi anlamda tüm semavi dinlerde büyük bir önem arz etmektedir. Allah'a kavuşmak için her insan veya her toplum kendine bir yol aramıştır. Hakk'a vuslat etmek için bulduğu ve girdiği bu yola tasavvufta tarikat ismi verilmiştir. Bir yandan "ark içinden su akması için kazılan ve suyun akmasını sağlayan yol" anlamına gelen şeriat, mecâzi yönden din anlamında da kullanılmıştır. Tarîk-ı ilahî, Hakk'a giden yol anlamını ifade etmekte. Sırât, sebil, meslek, nihle, minhâc, tarîkat, mezhep, şeriat ve sünnet kelimeleri de gidilen yol anlamına gelmektedir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi diğer dinlerde de "yol" kelimesinin anlamı büyüktür. Çin'de Tao (Taoizm), Hristiyanlık dininde ise Via (Via mystice) denilmektedir. Yol terimi yukarıda bahsettiğimiz kelimelerin dışında yine farklı terimleri de kapsamaktadır. Onlar Seyr, sülûk, sefer, seyahat, makam, menzil, azık, yoldaş, sahip ve kılavuz gibi terimleri de kapsadığı bilinmektedir.⁷

Tarikat kelimesi Sûfî'ler tarafından tamamen tasavvufun özü olarak açıklanmaktadır. Sûfî'lere göre tarikat terimi "sâliki hakikate götüren yol" anlamını bildirmektedir. Ancak bir insan Allah'ın emir ve yasaklarına uymadığı halde, tarîkatla menzile ulaşamaz. Bu cümleyi aydınlatmak için şöyle bir misal vermişlerdir; şeriati gemiye, tarikatı denize, hakikatı inciye ve şeriati cevizin dış kabuğuna ve tarikatı iç kabuğuna benzetmişlerdir. Alâüddevle es-Simnânî tarikatı şeriatsız, mârifeti ibadetsiz gerçekleştirmeye çalışanları dinin dışında bir

⁵ Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Ataç Yay., İstanbul 2015, s. 21.

⁶ Ali Namı, *Abdülvehâb eş-Şa'rânî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, M.Ü. İlâhiyat Vakfı Yay., İstanbul 2015, 2. B, s. 287.

⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvufun Dili*, Ensar Yay., İstanbul 2016, 2. B, s. 176.

davranışta bulduklarını ifade etmektedir. İmam-ı Rabbânî tarikatı sadece şeriatın yardımcısı olduğunu söylemekte. Bu misalleri ve görüşleri buraya kadar aydınlatmamızın sebebi, şeriati yerine getirmeden tarikati yaşamaya çalışan tarikatlar olmuştur. Onlar Hurûfiyye, Kalenderiyye, Haydariyye ve Babâiyye gibi tarikatlar Sünni olmamakla birlikte tam anlamıyla Şii de sayılmayan Bâtınî tarikatlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TÎCÂNİYYE TARİKATI

TÎCÂNİYYE TARİKATI

I. Tîcâniyye Tarikatının Ortaya Çıkışı

Tarikatların 11.yüzyılda ortaya çıkmasından sonra İslam dünyasının doğusunda ve batısında Müslümanlar tarafından olumsuz bir tepki olmaksızın kabul edilmiştir. Daha sonra tarikatın kabul görmeye başladığı dönemlerden itibaren sûfi'ler yetiştirilmeye başlanmıştır. İlk mutasavvıflardan biri olarak bilinen, Cüneyd el-Bağdadî'yi takip eden sûfilerden Ebû İmran Musa b. İsa, kendisi Faslı olmasına rağmen Seyr-ü sülûkunu Bağdat'da tamamlamıştır. İslamiyetin dünyaya yayılmaya başladığı dönemlerde ilk temas Afrika ile olmuştur.⁸ Arap yarımadası, Asya, Afrika ve Avrupa'nın kesiştiği bölgelerdendir.⁹ İslamiyet coğrafi olarak öncelikle Afrika ile tanıştı. Bazı zorunlu göçler İslam'ın bu bölgelere yayılmasını sağladı. Arapların ticarete meyilli olması ve Afrika'nın Arap yarım adasına yakın olması İslam dininin Afrika'ya yayılmasına sebebiyet vermiştir. 639.yılında başlayan yetmiş yıl süren fetih süreci sonucunda Afrika'nın bazı bölgelerinde İslamiyet yayılmıştır. Dolayısıyla dini hayat tasavvufi oluşumları şekillendirmiştir.

Tasavvuf bu bölgeye yayıldıktan sonra tarikatlar, siyasi faaliyetler yaparak boşlukları doldurmaya çalışmışlar. Dönemin önde gelen tarikatları Kâdiriyye ve Tîcâniyye tarikatı olduğu bilinmektedir. Özellikle Tîcâniyye tarikatının oluşumunda Kâdiriyye ve Halvetiyye tarikatının rolü önem arz etmektedir. Tîcâniyye tarikatına mensup olan el-Hac Ömer el-Fûtî'nin Afrika kıtasında kurduğu büyük Tekrûr harekâtı daha çok faaliyet yaparak hem tarikatın yayılmasına hem de devletin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. 1890'lı yıllarda tarikat mensuplarının sayıları epeyce artmıştır. Bu sırada Tîcâniyye tarikatının sayısı da yirmi beş bine ulaştığı bilinmektedir.¹⁰ Tarikatın yayılmasıyla birlikte toplumda düzen oluştuğu kanaatindeyiz. Örneğin bu bölgedeki kölelik azalmıştır. Tîcâniyye tarikatı XVIII. yüzyılda ortaya çıkmış ve XIX. yüzyılda Afrika'nın kuzey bölgesinde kabul gören tarikatlardan biri olmuştur. Tarikatın etkisiyle yönetim, ulema ve şeyhler arasında anlaşmalı bir şekilde yönetilmekteydi. Şeyhler toplumda önemli şahsiyetlerdi. Bunun sebebi ise "Şeyhi olmayanın şeyhi Şeytandır" yargısının yaygınlaşmasındandır. Dolayısıyla birçok kişi bunu kabullenerek bir şeyhe mensup olması zorunluluğunu hissetmekteydi.¹¹

⁸ Kadir Özköse, *Son Dönem Tasavvuf Akımlarından Tîcâniyye ve Tekrûr Harekâtı*, T.D.V. Yay., Ankara 2000, s. 3.

⁹ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajları*, T.D.V. Yay., Ankara 2005, s. 19.

¹⁰ Özköse, a.g.e, s. 6.

¹¹ Özköse, a.g.e, s. 6.

Kuzey Afrika'da tasavvuf ve tarikatların önemli olduğu kadar Mağrib bölgesinde de tarikat ve şeyhler çok önem arz etmekteydi. Mağrib, Mısırdan Atlantik okyanusuna kadar uzanan kuzey Afrika bölgesi ve Güney Sahra bölgesidir. Günümüzde Libya, Fas, Tunus, Cezayir ve Moritanya ülkeleridir.¹² Bu dönemde tarikatta ve yönetimde önemli ağırlığı olan Murabıtlar grubu faaliyet göstermekteydi.

Murabıtlar Berberi hanedanındandır ve isimlerini din âlimi olan Abdullah b. Yâsîn'in Senegal nehri üzerine inşa ettiği "rıbât" tan almışlardır. Daha sonra devlet olarak ortaya çıkan ed-Devletü'l-Lemtûniyye'nin esas temsilcileri olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.¹³ Murabıtlar Mağrib bölgesine şeyhlerini yerleştirerek insanlara maddi ve mânevi yardım etmekle birlikte ticaretle uğraşan tüccarlara yol güvenliği sağlayarak yönetimi ele almışlardır. Tekke ve zaviyeleri tüccarların geçtiği yolların üzerine kurmuşlar, bunun sebebi ise tüccarlar için hem bir güzergâh, hem onların yol güvenliğini sağlamak hem de İslam'ın tanıtılıp yayılmasını sağlamaktır. Seyyah dervişler Fas'ın güney bölgelerini gezerek, gezdiği yerlerde insanları İslam'a çağırarak, İslamiyeti yaymışlardır. Senegal ve Nijerya'ya İslam'ı yayan tarikat Özellikle Kâdiyye ve Tîcâniyye tarikatları olmuştur. Bu durum henüz yaygınlaşmışken, tarikatlar arasında bid'at-ı yayanlar da olduğu belirtilmektedir. Tîcâniyye tarikatı kurulduktan sonra Fransız işgali olmuş ve Kâdiriyye tarikatı ile Tîcâniyye tarikatı Fransız işgaline karşı çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Yapılan faaliyetler sonucunda Fransız işgalini durdurmayı başarmışlar, aynı zamanda Tîcâniyye tarikatının içinden Fransızlarla anlaşma yapan gruplar da ortaya çıkmıştır. Bunlar Cezayir Tîcânileri ve diğer tarikatlardan de Kettâniyye, Aleviyye, Tayyibiyye tarikatları da yer almaktadır.¹⁴ İsmi zikrettiğimiz Tîcâniyye tarikatının ortaya çıkışı şöyle beyan edilmektedir. Halvetiyye'nin Bekriyye kolundan ise, eş Şeyh Mehmet Kemaleddin el-Bekri Hazretleri'ne nisbet edilen Kemaliyye kolu, eş-Şeyh Seyyid Şemsüddîn Muhammed b. Salim el-Hafenî Hazretleri'ne nispet edilen Hafeniyye kolu ve bu koldan da eş Şeyh Seyyid Ahmed Et-Tîcâni Hazretleri'ne nispet edilen Tîcâniyye tarikatı kurulmuştur.¹⁵

¹² İbrahim Harekât, "Kuzey Afrika", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., Ankara 2006, c. XXVII, s. 314.

¹³ İsmail Yiğit, "Murabıtlar", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., Ankara 2006, c. XXXI, s. 152.

¹⁴ Özköse, a.g.e, s. 7-12.

¹⁵ https://www.halveti.tc/halvetiyye_tarikatinin_silsilesi.php 12. 02. 2019, 16:00

II. Tîcâniyye Tarikatında Bazı Esaslar

A. Tîcâniyye Tarikatında Pîr

Tasavvufî manasıyla ilk defa III-IV. asırda Horasan'da kullanılmaya başlayan ve sözlükte; ak saçlı, ihtiyar, tecrübeli kimse anlamındaki Farsça Pîr kelimesi tasavvufta Mürşid, Veli, Şeyh ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. V. asırdan sonra Horasan bölgesinde yaygın olarak kullanılmaya başlanan şeyh kelimesi, ilk tasavvuf klasiklerinden Hücûvî'nin *Keşfü'l-mahcûbu'nda* ve Muhammed b. Münevver'in *Esrarû't-Tevhidi'nde* pîr kelimesiyle aynı anlamda ve birlikte kullanıldığı görülmektedir. Pîr terimi zahiri ve bâtini manasına sahiptir.

Zahiri anlamı pîr; seyrü sülûkü tamamlayan ve insanları Hak yoluna davet eden kimsedir. Bu kullanımıyla "Tarikat Şeyhi" anlamına gelir. Pîr mücerret bir şahsiyet ya da manevi ve ilahî bir ilke de olabilir. Bu pirin batini manasıdır. Rehber olma, İrşat etme gibi manaları da taşıdığı için Hüseyin Vâiz-i Kâşifi *Fütuvvetnâme'yi Sultânî'de* Hızır'ı Mûsâ'nın, Cebrâil'i Hz. Peygamberin pîri olarak tanıtmaktadır.

Tarikatların teşekkülünden sonra pîr kavramı kurumsal bir anlam kazanmıştır. Tarikat kurucularına, her esnaf gruplarının ilk mânevi ustasına ve benzeri üstatlara pîr kelimesi kullanılmış. Mesela Abdülkâdir Geylânî Kâdirîliğinin, Şah Bahâeddin Nakşibendi Nakşibendîliğinin, Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî Mevlevîliğinin, Hacı Bektâş Velî Bektaşîliğinin Piri'dir. Tîcâniyye tarikatının silsilesinde önemli bir yere sahip olan Ömer Halvetî'nin kurmuş olduğu Halvetî tarikatının pîr-i evveli iken onun halifesi Yahyâ eş-Şirvânî ikinci pîr'idir. Tarikat liderlerinin türbelerine de pîr evi, pîr makamı ve huzur-ı pîr gibi adlar verilmiştir. Aynı zamanda çiftçilerin piri Hz. Âdem iken, gemicilerin pîri Nuh (a.s) , demirciler pîri Hz. Dâvûd ve berberlerin pîr'i de Selamân el-Fârisî olarak görülmüştür.

Pîr kelimesi tasavvuf edebiyatında da farklı şekillerde kullanılmış ve bunlardan farklı mecâzi manalar çıkarılmış. Pîr-i meygede, pîr-i meyhane İlâhî aşk şarabını sunan kâmil mürşid, pîr-i mugan sâikler ilâhî aşk ateşinde yakan kâmil mürşid demektir. Pîr-i harabat, pîr-i dihkan gibi farklı terkipler de kullanılmıştır.

Pîr terimi kendi içinde şeriat, marifet ve tarikat olmak üzere üçe ayrılmıştır. **Şeriatın pîrleri:** Hz. Âdem, İbrâhim, Hz. Mûsa ve Hz. Muhammed. **Tarikatın pîrleri:** Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil'dir. **Mârifetin pîrleri:** iki tasnif olmak üzere ikisinde de farklı isimler verilmektedir. Ferîdüddin Attâr, Hâfız eş-Şirâzî, Şems et-Tebrîzî ve Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî. Mârifet'in ikinci sınıflandırılmasında ise; Şah Kâsım el-Envâr, Mevlâna Celâleddîn er-Rûmî, Şems et-Tebrîzî, Ferîdüddin Attâr ve Sâ'dî eş-Şirâzî. Hz. Ali'nin hilâfet hırkası

verildiği rivayet edilen “Çehâr Pîr” Hz. Ali’nin kendi oğulları Hasan, Hüseyin ve diğerleri Kümeyl b. Ziyâd, Hasan el-Basrî’dir.¹⁶

B. Tîcâniyye Tarikatında Şeyh

Tasavvufta derece yönünden önemli yere sahip olan ve “yaşlı kimse” anlamını bildiren şeyh terimi de pîr teriminin eş anlamı olduğu bilinmektedir. Şeyh, kendi nefsini terbiye etmek istemekle beraber ilim öğrenmek isteyenlere doğru yolu gösteren kimsedir. Tasavvuf ehline göre “şeyh”, bir tarikata intisap eden ve seyri sülûkünü tamamlayan, şeriat, tarikat, hakikat ilimlerinde yüksek derecelere ulaşan kimsedir.¹⁷ Aynı zamanda bir tekke veya zâviyede reislik eden ve mürîdleri olan sûfi’ye denilmektedir. Bu anlamların yanı sıra aşîret reisi anlamlarını da içermektedir. Şeyh terimiyle aynı mânâyı ifade ettiği bilinen “mürşid” terimi irşad eden, doğru yolu gösteren, kılavuz, gafletten uyandıran ve tarîkat pîr’i anlamlarını taşımaktadır.

Şeyh teriminin daha da detaylandırarak anlatmak için şu örneği vermek uygun olur; Yani okuldaki bir hocanın vazifesini yüklenen kimsedir. Okumak için bir insan her zaman okutucuya ihtiyaç duyduğu gibi, terbiye edilmek için de bir mürşide ihtiyaç duyulmuştur. Bugüne kadar insanların gönlünü fethedenler, kalpten o insanların gönlüne seslenebilenlerdir. Mürşid olmak için mürîdlerin gönlüne seslenebilmek gerekir. Bu sebepten Hz. Mevlâna “*Benim nefsin âlemde ne ateşler yakmıştır. Benim bu fâni sözlerimde ne bakalar coşup zuhûr etmiştir. Kulaklar ancak benim sözlerimin dışını anlıyor; canımdan kopup gelen feryatları kim anlayacak?*” Ve benden asırlar sonra bu gazel, Hz. Yûsuf kıssası gibi meşhur olacaktır. Çünkü gönül toprak altında çürümez. Ben bunu gönülden söyledim, ciğerden değil.” Mısralarıyla bir mürşidin önemini ve özelliğini tarif etmiştir.

Şeyh paslanan gönüllerin cilasıdır. Ancak mürşidin mürîde faydası ise karşılıklı yardımlaşmanın netîcesidir. Mürşid ile mürîd arasında yardımlaşma olduğu için, mürşidin de mürîde ihtiyacı vardır. Çünkü gönülden giden sesin, gönüle ulaşması için, gönülden istek gerekir.¹⁸ Şeyh terimiyle benzer bir mânâ ifade ettiği için mürşid kelimesinin anlamına da değinmek gerekmektedir. Mürşid terimi Arap dilinden gelen “irşad” kelimesinin ism-i failidir. Mürşid terimi vaaz eden, öğüt veren gibi anlamları ifade etmektedir. Kötü yolun zıddı olan doğru yolu gösteren kimsedir.¹⁹

¹⁶ Safi Arpaguş, “Pîr”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXXIV, s. 272.

¹⁷ Reşat Öngören, “Şeyh”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2012, c. XLII, s. 50.

¹⁸ Eraydın, a.g.e, s. 116.

¹⁹ Vahit Göktaş, *Mahmud Sami Efendi Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, İlâhiyât Yay., Ankara 2016, s. 15.

Buraya kadar şeyh, mürşid ve mürid terimlerinin anlamlarını beyan ettik. Şimdi ise şeyhe duyulan ihtiyacı şu şekilde sırayla özetleyeceğiz. Birincisi: Hakikat yoluna giren kimse, bu yolu rehbersiz geçemez. Zâhiri bir yolda bile kılavuz olmadan yürümek zordur. Din yolunda ise, günümüze kadar yirmi dört bin peygamberin gelip geçtiğini hatırlarsak, câhil ve zâlim vasfına sahip olan insanın kendi başına bu yolda ilerleyebilmesi mümkün değildir.

İkincisi: Zâhiri yolun eşkıyaları ve kötü insanları olduğu gibi hakikat yolunun da harâmîleri vardır. Onlar nefis ve havâ'dır. Bu nefis ve havâ bir şeyh tarafından giderildikten sonra mertebeye ulaşmaya izin verilir. Sülûk ehli olan kimselere her türlü bela, şüphe ve âfetler gelebilir. Bela ve âfetlerin, şüphelerin giderilmesi sadece kâmil bir şeyhin terbiyesiyle olur.

Üçüncüsü: İnsanı yukarıda bahsettiğimiz gibi mezellet, şüphe ve âfetler yoldan alıkoyabilir. Rehbersiz yola çıkanlar helak olmuşlardır. İbâha, hevâ, teşbîh ve bid'at ehli şeyhsiz yola çıktıkları için engelleri aşamamışlardır. Ancak mürşid ve şeyhlerle yola çıkanlar menzillerine ulaşmışlardır.

Dördüncüsü: Seyru sülûk ehline her türlü hastalıklar bulaşabilir, bu hastalıkların hâzik bir tabîbin rehberliğiyle iyileşmesi mümkündür. Bu hastalıklardan kurtulduktan sonra ikinci aşamaya geçer. İkinci aşama ise bir mürîd makama yükseldikten sonra kendini son makama geldiğini zanneder ve kendini kaybeder. Ondan başka hiç kimse bu mânevi makama gelmemiş gibi düşünür ve büyük vesveseye düşer. Bu durumda bir şeyhin yardımıyla terbiye edilip, yol gösterilmezse o makâma yeni ulaşan mürîd imandan çıkma tehlikesi de vardır. Hulûl ve İttihâd âfetleri bu makamda vâki olduğundan, sâlik bu gururdan men edip, daha ileri makamlar olduğunu gösteren ve o makama gitmesi için yol gösteren şeyhe ihtiyaç vardır.

Beşincisi: Sâlik makama yükseldikten sonra seyrederken, ğaib âleminin daha önce görmediği çeşitli nesnelere görür ve vâkıalara şahit olur. İlk defa gördüğü ğaib âleminin dilini bilmediği için gördüğü nesnelere ona birinin anlatması gerekir. Bunu ona anlatabilecek olan yine kâmil bir şeyhtir. Eğer şeyh olmazsa sâlik kaçınması gerekenlerden kaçınmayıp hata yapabilir ve ihtiyacı olan şeyleri nasıl yapılması gerektiğini bilemez. Bu durum maksadın hâsıl olmasına engeldir.

Altıncısı: Her sâlik makama yükselmeye devam ederken, adımlarını kendi kuvvetine göre atmalıdır. Makamların mesafelerini ve yol miktarını ayarlayabilmesi için şeyhinin yanında olması lazımdır. Sâlike her şeyi kendi miktarında ayarlar. Bu durum bir kuş misalidir ki, kâmil şeyh uçabilen bir kuş gibidir, sâlike uçmayı öğretir ve yolları gösterir. Bazen mürîd kendisi tek başına yürümeye kalkıp ömür boyu yürüyemeyeceği yollardan ancak şeyhi sayesinde yürür.

Yedincisi: Hak yolunda yürüyen sâlik sadece zikir kuvvetiyle yol alabilir. Bu yolda giderken hangi makamda hangi zikrin yapılacağını bilmediği için şeyh ona zikirleri bildirmezse, yaptığı zikrin faydası olmayabilir. Bir insan pâdişaha isteklerini iletebilmesi için o pâdişahın yakınındaki bir insanla iletmesi daha kolay olur. Tasavvufta da bir mürîd'in Allah'a giden yolda yürürken, Ona yakın olan kulunun yanında olması menzili yakınlaştırır.²⁰

C. Tîcâniyye Tarikatında Mürîd

Mürîd terimi tasavvuf bilim dalına has bir terimdir. Ancak bu konuya tasavvufi yönden aydınlık getirmeden önce kelime anlamıyla cümleye başlamamız iyi olacaktır. Mürîd terimi sözlükte irâde eden, buyuran, bir şeyhe bağlı olan anlamına gelmektedir. Allah'ın doksan dokuz isminden biri de “*Mürîd*”dir. İstîlâhta ise Mürîd'in anlamı kalbinde Allah'tan başka bir şey olmayan, tamamen Allah'a kendini teslim eden kimse demektir. Ona müştâk, dünyânın süsünden, debdebe ve ihtişâmdan yüz çeviren kimsedir. Gerçek mürîd, tamamen Hakk'a yönelen ve Allah'a kavuşmak için tarîkat disiplinine uyan, mürşidine bağlı olan kimsedir. Küllî iradeye teslim olan kimseye teslim olmak, Allah'a teslim olmaktır. İslam'da ruhbanlık yoktur. Din hiç kimsenin elinde olan bir şey değildir ancak Allah kime hidayet nasip ettiyse o insan gerçek kulluk nasibini alır. Allah ile kul arasında hakîkatte hiçbir vâsıtâ yoktur. Şüphesiz güç ve kuvvet Allah'ındır. Bir insan hastalandığı zaman doktor onu iyileştirir ancak şifayı veren doktor değil, Allah'tır. Bir mürîde mânevi şifa veren de mürşittir. Bir mürîd'in, bir mürşide tabi olması, ona benzemek ve onun gibi olmak istemesidir.

Hidâyet senden olmazsa, dirâyet neylesin yâ Rab!

Arapça bilse de Bû Cehle âyet neylesin yâ Rab!²¹

Yukarıda bahsettiğimiz “mürîd” teriminin Türkçe karşılığı olan irade kelimesini; mutasavvıfların bir takım âdetleri, alışkanlıkları terk etmektir, diye tarif etmişlerdir. Yani mutasavvıflara göre hal gaflettedir, nefse uyuştur. İrade, insanın nefesine uyarak alışkanlık hale getirdiği huylarından kurtulmasıdır. İradenin bir de fiili yönü vardır. Fiili yönü ise, bir insan gaflette kapılmayıp, Allah'ın doğru yoluna girerek, gereken şartları yerine getirmesidir. Hallâcı Mansûr “Mürîd” terimini başlangıçta Allah'a vâsıl olmayı isteyen ve Ona vâsıl olmayınca hiçbir şeye meyletmeyen kişi, olarak tarif etmiştir. Tasavvufta mürîd olarak, iradeye sahip, dinde bir yeni hayatın başlangıcı sayılır. Mürîd terimi tövbe'ye benzer bir terimdir, bundan dolayı tasavvufta tövbe de bir makamdır. Bazı sûfi'ler mürîd terimini “Hakka giden yolda, kararlı ve sağlam bir irade ortaya koyan kişi” tarifiyle birlikte “İradesi

²⁰ Halil Baltacı, *Necmeddîn Dâye Râzî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yay., İstanbul 2011, s. 281.

²¹ Eraydın, a.g.e, s. 115.

olmayan kul” manalarını da vermektedir. Tarikatları çoğalmasıyla mürîd terimine çok önem vermeye başladığından dolayı bu terim sadece mürşidine teslim olan kimse olmanın dışında dereceleri de belirlemeye başlamıştır. Kuşeyrî mürîdlerinin çoğunu önce riyâzete ve çile çekmeye muvaffak kılındığını ardından yüce hedeflere ulaştığını söylemektedir. Bazılarının önce cezbe kapılarak yüce mânaları keşfettiğini daha sonra riyâzet ve çile çekme hâline dönüp, bu yolla da o mertebeye erdiklerini belirtmektedir.²²

D. Seyyid Ahmed et-Tîcâni

Ahmed et-Ticani 1150/1737 yılında Fas’ın Ain Madi kasabasında dünyaya geldi. Bu kasabanın kuruluş yılı on birinci yüzyıla tekabül eder. Geçmiş tarihi kadar çok önem arz eden eski bir kasabada yaşayan Ahmed et-Tîcâni’nin babası Abdullah b. Muhtar, annesi Seyyid es-Sunusi adında bir Veliyyullah’n kızı Ayşe’dir.²³

Tîcâniyye tarikatı adını Tîcâna adındaki bir kabileden almasına rağmen Ahmed et-Tîcâni bu kabileye üye değildir. Dedelerinin Ain Madi bölgesine gelip yerleşmesi, Tîcâna kabilesine kurduğu tarikatın ismini almasına sebep olmuştur. Dedesinin bu kabileden evlenmesi sonucu Ain Madi kasabasında yaşamaya başlamıştır.²⁴ Ahmed et-Tîcâni annesini 16 yaşında kaybetmiş ve genç yaşta evlendiği için evliliğini sürdürememiştir. Daha sonra evlendiği iki eşinden iki çocuğu olmuş. Onlar Muhammed el-Kebir ve Muhammed el-Habibe’dir.

Ahmed et-Tîcâni tarikat kurmadan önce birkaç şeyh ile görüştüğünden sonra Cezayir’in kuzeybatısında Fas sınırına yakın yerde bulunan Telemsen’e gitmiştir. Bu bölgede saygınlık kazanması nedeniyle siyasi bir kimliğe de sahip olduğu bilinmektedir. Daha sonra bazı sebeplerden dolayı Telemsen’in Bey’i Muhammed bin Osman tarafından 1791 yılında hapse atılmıştır. Hapis cezası bittikten sonra Osman Bey’in oğlu Oran Bey tarafından Fas’a sürgün edildiği bilinmektedir. Fas’a sürgün edilmesinin sebebini Kadir Özköse iki farklı nedeninin olduğunu söylemektedir. Birincisi: Tîcânilere göre Ahmed et-Tîcâni Fas’a bu tarikatı yaymaya gittiğini söylemektedir. İkinci nedeni: Ahmed et-Tîcâni Osmanlılarla olan anlaşmazlıklarından dolayı Osmanlı İmparatorluğunun aleyhinde bir takım çalışmalarda bulunmuştur. Bu durumdan memnun olan Fas Valisi kendi ülkesinden bu şeyhe yer verdiği bilinmektedir. Kalan ömrünü Fas’ta geçirmiş ve 1815 yılında vefat etmiştir. Büyük oğlu Muhammed el-Kebir Cezayir Valisine karşı yürütülen propaganda esnasında hayatını

²² Süleyman Uludağ, “Mürîd”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2006, c. XXXII, s. 47.

²³ Mehmedî b. Abdullah Tantavi, *Fet’hi Rabbâni*, (mütercimi ve yayınevi yoktur), Ankara 1990, s. 8.

²⁴ Dahilullah, Ali b. Muhammed, *Ticâniyye, Dirasetu’l-Ehemmi Akaidi’t-Tîcâniyyeti ala Dav’i’l-kitab ve’s-Sünne, Daru’l-Asime*, (yayınevi yoktur), Suudi Arabistan 1998, s. 48.

kaybetmiş. Küçük oğlu Muhammed el-Habibe 1844-1853 yılları arasında babasının kurduğu Tîcânîyye tarikatının şeyhi olmuştur.²⁵

E. Ahmed et-Tîcânî'nin Tasavvufa İntisabı

Ahmed et-Tîcânî 21 yaşında tasavvufî eğitim almaya başlamıştır. İlim öğrenme amacıyla seyahat etmeye başlamıştır. İlk olarak Muhammed b. Ba'afîya'dan Kur'an dersleri almış ve aynı zamanda Fıkıhî bilgiler almayı da ihmal etmemiştir. Bu dönemlerde en çok okuduğu eserler İbn Rüşd ve Ahderî'nin Mukaddimeleridir. Okuduğu Fıkıh ve diğer eserlerle beraber Hâdis ilmi üzerinde de çalıştı. Bu çeşitli ilim dalları üzerinde çalıştıktan sonra Kadîriyye ve Nasîrî tarikatlarına katıldı. Bu tarikatlara katıldıktan sonra bazı şeyhlerin hizmetinde bulundu. Onlar şeyh Ahmed Habib b. Muhammed ve Sidi Abdulkadir b. Muhammed. Bu şeyhlerin hizmetinde bulunduktan sonra Fas'tan çıktı ve Sahra'ya gitti. Sahra'da Azvavî zaviyesinin önde gelenlerinden Muhammed b. Abdurrahman aracılığıyla Halvetiyye tarikatına girdi.²⁶

Daha sonra Tunus valisi Ali Bey'in güvenini kazandığı için ona Vali Zeytuniye üniversitesinde ders vermesi için görev teklif etti. Teklif edilen görevi kabul etmedi ve Tunus'tan Kahire'ye gitti. Kahire'de Halvetiyye tarikatının şeyhi olan Muhammed el-Kürdi ile görüştü. Kahire'den 1773 yılında ayrıldı ve Mekke'ye gitti. Mekke'de Hindistanlı şeyh Ahmed b. Abdullah'la tanıştı. Aradan iki ay geçmeden Ahmed b. Abdullah vefat etti ve yerine Ahmed et-Tîcânî'yi varis ve halife olarak tayin etti. Halife olarak tayin edildikten sonra Halvetiyye tarikatının kollarından biri olan Semmaniyye tarikatının şeyhi Abdülkerim es-Semman ile tanıştı. Tanıştığı bu şeyhin en çok etkilendiği şeyhlerden biri olduğunu belirtmektedir. Ahmed et-Tîcânî Mekke'den ayrılarak Mısır'a gitti ve orada Halvetiyye tarikatının şeyhi Mahmud el-Kürdi'den icazet aldı, aldığı icazetten dolayı Halvetiyye tarikatının Kuzey Afrika halifesi olarak tayin edildi.²⁷

1782 yılında Tlemsen'a gitti ve orada siyasi kimlik kazandığından dolayı kendi adına madeni para basıldı. Bu durum çok uzun sürmedi ve Cezayir'de kanun adamı olarak şöhret kazanan Muhammed b. Osman tarafından önce hapse atıldı, daha sonra 1791 yılında Tlemsen'den sürgün edildi. Sürgün edildikten sonra 1782 yılında Peygamberimiz tarafından Ahmed et-Tîcânî'nin rüyasında artık kendisi bir tarikat kurmasını emredildiği bilinmektedir. Tîcânîyye tarikatı Ebi Samghun bölgesinde kuruldu. Ancak Ahmed et-Tîcânî'nin Fas'a gitmesiyle beraber bu bölge Tîcânîyye tarikatının merkezi haline geldi. Ahmed et-Tîcânî Fas

²⁵ Özköse, a.g.e, s. 17.

²⁶ Özköse, a.g.e, s. 18.

²⁷ Özköse, a.g.e, s. 19.

sultanı Mevlâ Süleyman ile iyi ilişkide olduğu için Tîcâniyye tarikatı Fas'a iyice kökleştiği bilinmektedir.²⁸

Ahmed et-Tîcâniyye vefatından önce bir vasiyette bulunmuştur. "Benden sonra tarikatın şeyhleri benim çocuklarım ve halifem Sidi Ali et-Temmasi'nin çocukları arasında dönüşümlü olarak sürdürülsün." Bu vasiyeti üzerine babasının vefatından sonra Habib Muhammed Tîcâniyye tarikatının şeyhi olduğu bilinmektedir. Ancak bu durum tarikat içinde karışıklığa ve fikir ayrılığına sebep olmuştur. Sidi Ali et-Temmasi ve Ahmed et-Tîcâni'nin oğlu Habib Muhammed'in taraftarı olmak üzere tarikat mensupları iki gruba ayrıldığı belirtilmektedir. İki gruba ayrılmasının sebebi cenazesi Fas'a defnedilen Ahmed et-Tîcâni'nin cenazesi, Fas'tan Tunus'a Sidi Ali et-Temmasi'nin çocukları tarafından götürülmüştür. Daha sonra Habib Muhammed şeyh olduğunda babasının mezarını Fas'a getirilmesini istemiştir. Ancak buna Sidi Ali et-Temmasi'nin çocukları razı olmadığı belirtilmektedir. Bu karışıklığa son vermek için Habib Muhammed cenazenin Tunus'ta kalmasına izin verdiği bilinmektedir.²⁹

1782 yılından beri Fas'ta yaygınlaşan Tîcâniyye tarikatı M. K. Pilavoğlu tarafından Türkiye'ye getirilmiştir. Tîcâniyye tarikatının ihvanları günümüzde Mehmet Kemal Pilavoğlu'na bağlı olarak Ankara ve Konya'da bulunmaktadır.³⁰

F. Tîcâniyye Tarikatı'na Giren Kişilerin Uyması Gereken Şartlar

Şeyhinin silsilesini bilmek

Beş vakit namaz kılmak

Farz namazlarında, imam olan kimse besmeleyi açıktan okumalı

Rükû ve sücutta üç kere Sübhâne rabbiyal aziym miktarında beklemek

Teheccüd namazını kılmak

Namazları tertiple kılmak

Yalan sözlerden kaçınmak ve doğru sözlü olmak

Anne ve babaya hürmet ve itaat etmek

Şeyhine tazim ve hürmet göstermek

Şeyhine intisap eden büyüklerine saygı göstermek

Tarikattaki ihvanlara zarar vermemek

Hayat olup olmadığına ayırım etmeksizin Evliullahlara saygı göstermek

²⁸ Özköse, a.g.e, s. 22.

²⁹ Özköse, a.g.e, s. 24.

³⁰ Nevzat Güngör, 1956 doğumlu olup Tîcâniyye tarikatının günümüzde Ankara'da bulunan mensuplarından. Bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. 20. 05. 2019.

Herkes ihvanlara karşı sevgi göstermeli
Şeyhinin sevdiklerini sevmekle beraber, sevmediklerinin bulunduğu yerde olmamak
Şeyhine teslim olup, ona itikadı tam olduğu takdirde kemalata erebilir
Şeyhinin davranışlarını ve sözünü tenkit etmemek
Allah'tan korkmak ve ondan merhamet dilemek
Şeyhin virdini tarikat mensubu olmayanlara söylememek
Virdi öz vaktinde okumak, eğer geciktirirse zarara uğrar
Şeyhinin izni olmadan vird okunmaz. Eğer izin olmadan okursa akıbeti fena olur.³¹

G. Vird

Virdin şartları: Virdi sadece Tîcânîyye tarikatına mensup olanlar okur, eğer mensup olmayan biri okursa nefsine zarar vermiş olur. Şeyhten izin aldıktan sonra okumaya izin verilir. Virdin şartı yedidir

Su veya teyemmüm ile abdest almak
Elbise temiz olacak
Avret mahalli kapalı olacak
Virdi okurken konuşmamak, ancak annesine, babasına ve eşine cevap verilebilir.
Virde başlamadan önce niyet etmek
Cevheretül kemal okurken abdestli olmak
Mazeret olmadıkça virdi oturarak okumak.
Virdin kemal şartları
Oturarak okumak
Kibleye yönelmek
Okuduğunun mânasını tefekkür etmek
Vird başlanmadan önce niyet etmek
Virdi sırasıyla okumak
Virdden sonra hemen konuşmamak, sessizliği korumak
Zikirten sonra hemen yiyip içmemek.

Virdin vakitleri: Vird sabah namazını kılıp bittikten sonra duha vaktine kadar okunur. Sabah vaktinde okunan virdin sevabı, başka vakitlerde okunanlardan beş yüz kat fazla sevabı olur.³²

³¹ Tantavi, a.g.e, s. 30.

³² Tantavi, a.g.e, s. 43.

Viridin Tarifi: Her bir ibadette olduğu gibi, virde başlamadan önce euzu besmele çekilerek başlanır. Euzu besmeleden sonra “Allahümme innî neveytü bitilâveti hâzihil virdi tâziymen ve iclâlen leke ve kasden livechikel kerîymi ve ekûlü bi imdâdike ve avnike ve fadlike ve müsteynem bike” niyet duası okunur.

Niyet duası okunup bittikten sonra Fatiha suresi tamamı tilavet edilir. Fatiha suresi bittikten sonra Müzemmil suresinin 20.ayetin sonu okunur.³³

Vemâ tukaddimu-li enfüsiküm min hayrin teciddûhü indellâhi hüve hayran ve â'zama ecran, vestağfirullâhe, innellâhe gafûrun rahîym.

“Kendiniz için hayır olarak ne verirsiniz, ödül olarak Allah’ın katında onu daha hayırlısıyla ve daha büyüğüyle bulursunuz. Allahtan bağışlanma dileyin. Kuşkusuz Allah çok bağışlayıcıdır, rahmeti kesintisizdir.”³⁴

İkinci ayet olarak Nisa suresinin 110.ayeti okunur. “Vemen yâ'mel suen ev yezlim nefsehû summe yestağfirullâhe gafurur Rahîymün.”

“Hâlbuki kim kötülük yapar veya nefesine zulmeder de sonra Allah’ın mağfiretine sığınır, Allah’ı gafûr ve rahim bulur.”³⁵

İstiğfar ayetleri okunup bittikten sonra 100 kere estağfurullah diye tesbih çekilir. Tesbih çekilip bittikten sonra; “*Sübhâne rabbike Rabbil izzeti amme yasifun ve selâmün alal mürsaline velhamdülillahi Rabbil âlamin.*” Her sure biriminde okunduğu gibi Saf suresinin 182.ayetini okunur.

Bu ayetin peşinden salâvat ayeti olan Ahzab suresinin 56.ayeti okunur. Ayet okunduktan sonra hemen ardından 100 kere salâvatı fatih okunur.

“Allahümme salli âlâ seyyidinâ Muhammedinil fâtihi limâ uğlika velhâtimi limâ sebeka nâsiril hakkı bil hakkı velhâdiy ilâ sırâtikel müstekîym ve alâ âalihi hakka kadrihi ve mîkdârihil aziym.”

Salâvatı fatihin ardından “*fi külli lemhatin ve nefesin adede mâ vesi ahü ilmilla*h” denir. Sonra Saf suresinin 182.ayeti okunur.

Ardından zikir ayeti olan Bakara suresinin 152.ayeti “*Fezküruni ezkürküm veş kûrülî vela tektürüne*” okunur. Devam ederek kelime-i müşerref “*Lâilâhe illallah*”, diye 100 kere söylenir. 100. ’ sünde “*Seyyidina Muhammed ün Resûlullah, aleyhi selamullah*” denir.

³³ Ahmed et-Ticâni, *Ahzab ve Evrad Mecmuası*, Pilavoğlu Yay., Ankara (ts), s. 21.

³⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, *Nüzül Sırasına Göre Kur’an-ı Kerim Meali*, Motif Yay., Ankara 1994, s. 11.

³⁵ Yazır, a.g.e, s. 384.

Zikir devam ederek “fi külli lemhatin ve nefesin adede mâ vesiahü ilmillah” denir. Hemen ardından “Sübhâne rabbike Rabbil izzeti amme yasifun ve selâmün alal mürsaline velhamdülillahi Rabbilalamiyn.” Saf suresinin 182. ayeti okunur.

Sonra 3 kere *Yâ Allah*

3 kere *Yâ Rab*

3 kere *Yâ Rahman*

3 kere *Yâ Hayyü ya kayyûm*

3 kere *Yâ ze’l-celâli ve’l-ikrâm*

1 adet *Celle Celâlühü*, dedikten sonra Nihâyet Duası okunur.³⁶

Dua okunup bitirildikten sonra 3 kere cevheretül kemal, 3 kere salâvatı fatih okunur. Salâvatı fatihin ardından Fatiha suresi okunur ve virdin sonu olarak silsile duâsı yapılır.

“Okumuş olduğumuz verdi şerifeden hâsıl olan savâbı evvel emirde bizzat havâca-i kâinat Resulü Ekrem ve Nebiyi muhterem (s.a.v.) efendimiz hazretlerinin mübarek, münevver ruhu mübarekelerine hediye eyledik vâsıl eyle ya Rabbi. Cemi enbiya ve cemi ashâbı kiram ve pirimiz Ahmed b. Muhammed et-Ticani (r.a.), şeyhimiz Abdülkadir Medeni Hazretlerinin ruhlarına hediye eyledik vâsıl eyle yâ Rabbi. Şeyhimiz üstadımız Hacı Muhammed Kemâleddin Ankaravi efendim hazretlerinin ruhu mübarekine, annemiz Emre'nin ruhu mübareğine, anne ve babasının cümle geçmişlerine hediye eyledik vâsıl eyle yâ Rabbi. Geçmiş bütün ihvanları ruhuna hediye eyledik sen kabul eyle yâ Rabbi.” şeklinde okunan duâ ile vird sona ermiş olur.³⁷

H. Ticâniyye Tarikatında Cuma ve İkinci Vazifeleri

Cuma ve ikinci vazifelerinde de yukarıda vird de bahsettiğimiz gibi aynıdır. Bu vazifelerde fark eden şeyler, vazifelerin zamanları ve niyetleridir. Vazife çekilirken eğer Cuma vazifesi ise “hazihil Cuma” diye eklenir niyet duasına. Eğer ikinci vazifesi ise “hazihil vazife” kelimesi niyete eklenir. Vird sadece iki vakitte çekilmez. Birinci vakit öğlen vakti girmesine yakın, ikinci vakit ise güneş batarken.

Vird üçe ayrılır: Birincisi Evradı lâzime; Bir müridin tarikatta kalabilmesi için her gün ve haftalık okuduğu evradlardır.

³⁶ Ticâni, a.g.e, s. 23.

³⁷ Mustafa Günay 1952 doğumlu olup Ticâniyye tarikatının Ankara’da ki İlâhi Işık derneğinin mensuplarından. Bu bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. 20. 02. 2019.

İkincisi evradı gayrı lâzimedir; Özel bir izin alarak okunur, okuyan adamın maneviyatı yükselir.

Üçüncü evradı ihtiyari; Kendi isteğine göre okur, okursa sevap kazanır.³⁸

Vazife yaparken ortaya beyaz sofraya serilir ve herkes etrafında oturur. Bu beyaz sofranın anlamı nedir, neden ortaya serilir diye sorduğumda ihvanlardan biri şöyle cevap verdi: Cevheretül kemal altı kez okunup, yedinci kez okunmaya başlarken Üstadımız Pilavoğlu, Peygamber efendimiz ve peygamberimizin dört halifesi Hz. Ebubekir, Hz. Osman, Hz. Ömer, Hz. Ali ve pirimiz Ahmed et-Tîcâni hazretleri gelirler. Dolayısıyla beyaz kumaştan oluşan temiz bir çarşaf serilmektedir. Vazife yaparken her zaman, Ahmed et-Tîcâni'den bu güne hep böyle gelmiştir.³⁹

İ. Salâtu'l-Fatih'in Faziletleri

Ahmed et-Tîcâni'den gelen bir rivayete göre Salâtu'l fatihi bir kere okuyan insan, bütün dünyadaki insanların kıldığı dua ve salâvatlarından daha fazla sevap kazanır.⁴⁰

“Allahümme salli âlâ seyidînâ Muhammed el- fâtihi limâ uğlika vel hâtimi lima sebeka nâsırıl hakkı bil hakkı vel hâdi ilâ sırâtikel müstekim. Ve âlâ âlihi hakka kadrihi ve mikdarihil azîm.”

Tîcâniyye tarikatının şeyhi Ahmed et-Tîcâni'den gelen diğer bir rivayette; *Bütün insanların ömürleri boş geçmiştir, salâvatı fatih okuyanların dışında*, demiştir.⁴¹

J. Kabir Ziyareti

Kabir ziyaretine çoğu zaman sabah namazından sonra gidilir. Oraya gittikten sonra eğer bir iki kişi ise ziyarete gelen, mutlaka Yasin-i şerif okur. Arkasından bir Fatiha da eklenir. Cemaatle gidildiği zaman Pilavoğlu'nun mezarının etrafına oturmak için yere halı gibi şeyler serilir. Ondan sonra Yasin-i suresi okunur ve bittikten sonra dua ederken, duanın başında salâvatı fatih okunur. Bunun sebebi eğer duanın başında ve sonunda salâvatı fatih okunursa dua kabul olur. Aynı zamanda Pilavoğlu'ndan himmet beklenir.⁴²

³⁸ Tîcâni, a.g.e, s. 30.

³⁹ Nevzat Güngör, 1956 doğumlu olup, Tîcâniyye tarikatının Ankara'da bulunan derneğinde görevlidir. Bu bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. 20. 05. 2019.

⁴⁰ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Tevhid Risâlesi ve Rehberi Sâlih fi Şerhi Salâvatı Fâtihi*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1988, s. 106.

⁴¹ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Nurlu Dualar*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2012, s. 21.

⁴² Nevzat Güngör, 1956 doğumlu ve Tîcânilerin Ankara'da bulunan derneğinde görevli. Bu bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. 20. 05. 2019.

K. Cevherat-ül Kemâl'in Faziletleri

“Allahümme salli vesellimalâ aynirrahmatirabbâniyyeti velyâ kûtetil mütehakkikatil hâitâti bi merkezil ruhûmi vel meani ve Nuril Ekvânîl mütekevvinetil âdemiyyi. Sahibi hakkırrabbâniyyi el berkil estai bi muzûnîl eryahîl mâlieti li külli mütearrıdın minel buhuri vel evâni ve nuri kellâmillazi mele'te bihi kevnêkel hâita bi emkinetil mekâniyyi. Allahümme salli ve sellim âlâ aynil hakkıletî tetecrllâ minha uruşül hakâiki aynil meârif. Akvemi sıratikettaammil askami. Allahümme salli ve sellim âlâ talatil hakkı bil hakkıl kenzil âzâmi ifâdatike minke ileyke ihatatin nuril mutalsemi sallallahu aleyhi va âlâ âlihi salâten tuarrifuna biha iyyahü.”

Bu salâvat Hz. Muhammed tarafından Ahmed et-Ticâni'ye verilmiştir. Bu salâvatta “senin rahmetinden diye” Peygambere hitap edilmektedir. Çünkü eğer Hz. Muhammed yaratılmasaydı, hiçbir varlık yaratılmayacaktı. Bundan dolayı bu salâvat okunduğunda insanlara rahmet yağar. Bu sebepten Peygamberimiz âlemlere rahmet olarak gelmiştir. Cevheretül kemali kim okursa maneviyatı yükselir, sevabı çoğalır.⁴³

L. Ticâniyye Tarikatında Rüyanın Önemi

Sözlükte görmek anlamına gelen rüya kelimesi, “rü'yet” sözünden türemiştir. Rüya uyku sırasında zihinde olan bilgilerin görüntülenmesidir.⁴⁴ Zâhiri ilimlerin rüya ile amel edilmeyeceği görüşünün aksine mutasavvıflar vâkıa ve rüyaya önem verirler. Rüyada görülen şeyler özellikle seyr-ü sülûk esnasında sâlikin kat ettiği mesâfe ve geçtiği mertebeleri bildirilmesi açısından büyük önem arz eder. Mutasavvıfların rüyaya önem vermesinde Kur'ân ve sünnete olan bağlılıkları önemli yer tutmaktadır. Çünkü bu kutsal kaynaklarda rüyaya çok yer verilmiştir. Kur'ân'da Yusuf suresinin 4, 41, 43, 100. Âyetlerinde ve İsrâ suresinin 60. âyetinde, Sâffât suresinin 102, 105. âyetlerinde, Fetih suresinin 27. Âyetinde yer almaktadır.⁴⁵ Bunlardan Fetih suresinin 27. âyetinde Allah şöyle buyurmaktadır: “*Gerçekten de Allah, resûlünün rüyâsını hak ile doğru çıkarmıştır. İnşallah Mescid-i Harâm'a emniyet içinde kesinlikle gireceksiniz; başlarınızı tıraş etmiş ve saçlarınızı kısaltmış olarak ve korkmadan. O sizin bilmediklerinizi bilmiştir de, bundan başka yakın bir fetih daha var etmiştir*” buyurmaktadır.⁴⁶

⁴³ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Kayıp Hazinelerinin En Kıymetlisi Cevheretül Kemal*, Pilavoğlu Yay., Ankara (ts), s. 5.

⁴⁴ İlyas Çelebi, “Rüya”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXXV, s. 306.

⁴⁵ Baltacı, a.g.e, s. 236.

⁴⁶ Dilaver Gürer-Hayrettin Hayrullah Sofuoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Tercümesi*, H Yay., İstanbul 2017, s. 515.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi rüya kendimizin iç dünyasını görebileceğimiz bir ayna gibidir. Uykuya daldığımız zaman rüyamızda gördüğümüz şeylerden dolayı yabancı bir dünyaya geçmiş gibi hissederiz. Aslında zihnimizde olan şeyler biz uyduğumuz zaman görüntü haline gelir. Göz kapandığı andan itibaren dış dünyayla ilişkiler kesilerek ruhani dünyaya bağlanmış oluruz. Çünkü insan rüyasında zamanın bir sınırı olmaksızın her âleme gidebilir. Bundan dolayı uyku halinde olan bir insanın vücudu sabit, ancak ruhu kanatlanıp uçmuş gibidir. İbni Haldun (ö. 1406)'a göre rüya iki çeşide ayırmaktadır. Birincisi gayba ait bir idrak olması, ikincisi ise ruhani bir hâldir. Burada rüyanın gayba ait olmasını söylemesinden amaç ise, kendi nefsinin terbiye eden kulların Allah'a yakın olmasından dolayı o kullarına hayırlı bir haberi ihsan etmesidir. İbnu'l Arabî'nin rüya hakkında görüşü ise "İnsanlar rüya içinde rüyadadır" şeklindedir. Yani âdemoğullarının yaşadığı bu dünya zaten bir rüyadır. Rüya gördükleri zaman da rüya içinde rüyadadırlar.⁴⁷ İbnu'l Arabî bu görüşünü bakara suresinin 154. âyetiyle değerlendirmektedir. "*Allah yolunda öldürülen kimselere "ölüler" demeyin. Bilakis diridirler, lâkin siz fark edemezsiniz.*"⁴⁸ Bu âyeti kerimeyle insanlar ne zaman bu dünyadan göç ederse, o zaman rüya âleminden gerçek bir dünyaya gitmiş olurlar, demektedir.

Muhammed (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: "*Salih rüya Peygamberliğin 46. cüzünden bir parçadır.*" buyurmaktadır.⁴⁹ Rüyanın gerçek olduğunu tasdik eden âyetlerden biri de Âli İmran suresinin 191. Âyetinde: "*Onlar ki ayakta, otururken ve yanları üzerine uzanmışken Allah'ı zikrederler ve göklerin ve yeryüzünün yaratılışı hakkında tefekkür ederler, Rabbimiz sen bunları bâtil olarak yaratmadın. Sen sübhânsın. Bizi ateş azabından koru.*" buyurmaktadır.⁵⁰ Bu âyeti kerimede yanları üzerine uzanmışken, cümlesinden kasıt, uyuyan bir insanın rüya görmesinden bahsedilmektedir. Kendi nefsinin hâkim olan ve Allah'ı zikreden kullar rüya görürler ve gördüğü rüyayı gerçekte yaşarlar. Allah'ı zikreden ve ona kulluğunu yerine getiren sûfilerden biri olan, Tîcâniyye tarikatının şeyhi Ahmed et-Tîcâni gördüğü bir rüya üzerine tarikat kurmuştur.

Ahmed et-Tîcâni 1782 yılında Peygamberimiz rüyasına girdiğini, rüyasında Peygamberimiz tarikat kurması gerektiğini ve yaymasını emrettiğini söylemiştir.⁵¹ Bununla birlikte Tîcâniyye tarikatının silsilesine baktığımız zaman 27.sırada yer alan şeyh Mehmet Bahaidin rüyasında Halvetiyye tarikatının piri olan Yahya eş-Şiraziye görmüştür. Daha sonra

⁴⁷ Dilaver Güner (ve diğerleri), *Tasavvuf ve Psikoloji Perspektifinde Rüyalarda Âlemi*, Sûfi kitap Yay., İstanbul 2016, s. 10-39.

⁴⁸ Güner (ve diğerleri), a.g.e, s. 25.

⁴⁹ Güner (ve diğerleri), a.g.e, s. 61.

⁵⁰ Güner (ve diğerleri), a.g.e, s. 71.

⁵¹ Özköse, a.g.e, s. 19.

gördüğü rüyayı gerçekleştirerek Yahya eş-Şiraziyle görüşmüş ve Halvetiyye tarikatini yaymaya başlamıştır.⁵²

Gerçekleşmiş rüyalardan biri ise Ankara’da bulunan Ticânilerden Hüdasever adında bir şahıs M. K. Pilavoğlu ile ilk görüşmesinde yaşadığı olayı böyle anlatmaktadır: “Ben 1940 senesinde askerdeyken, berat gecesinde herkes uyuduktan sonra Allah’a dua ediyordum. Bir anda uykum geldi ve uyudum, rüyamda içlerinde ben de bulunmak üzere insanlar tek sıra halinde bir sahrada oturmuşlardı. Bir zat geldi ve herkesi gözden geçirdikten sonra sen kalk dedi ve beni oradan ayırdı. Giderken ben o zata sarıldım, o zat benden uzaklaşarak artık benden ayrılmak üzereyken sordum, ben sizi bir daha nerede bulabilirim. O zat dedi ki;- Ahmediye camisinde. Bir anda uyandım. Bu rüyayı gördükten sonra Ahmet Derya adında bir asker arkadaşımın Ankara’da M. K. Pilavoğlu adında bir şeyh olduğunu duydum. 1941 yılında arkadaşımın o şeyhin ziyaretine gittiğimde rüyamdaki zat o olduğunu gördüm ve şeyhime bağlı olarak Ticânîyye tarikatına girdim.”⁵³

Yukarıda bahsettiğimiz gibi günümüzde Ankara’da bulunan Ticânilerin şeyhi M. K. Pilavoğlu tarikata girmeden önce rüyasında Peygamberimiz(s.a.v)’i görmüştür. Rüyasında Peygamberimizin arkasından namaz kılmış ve namazdan sonra Allah Resulü Pilavoğlu’na bakmış. Sonra Medineli Abdulkadir Medeni adında bir şahsı göstermiş. Uyandıktan sonra İstanbul’a gidip rüyasında işaret edilen zatı bulmuş ve görüşmüştür.⁵⁴

III. TÎCÂNİYYE TARİKATININ SİLSİLESİ

Tarikatlar Hz.Ebubekir’den ve Hz. Ali’den gelmek üzere ikiye ayrılır. Ticânîyye Tarikati Hz. Ali tarafından Peygamberimize bağlı olduğunu bildirmektedir.

1. Hz. Ali

Hz. Ali bi’setten 10 yıl önce miladi 600 yılında Mekke’de dünyaya gelmiştir. Nesebi Ali b. Ebû Talib b. Abdulmuttalip b. Haşim b. Abdulmenaf el-Kureşi, el-Haşimî’dir. Künyesi Ebû’l Hasan ve Ebû Turab’dır. Annesi Fâtıma binti Esed b. Hâşimî’dir.⁵⁵ Putlara tapmadığından dolayı “Keremallahu Veçhe” diye de anılır. Küçük yaşından beri amcası Muhammed (s.a.v)’in yanında kalmıştır.⁵⁶ Doğum yılıyla ilgili farklı rivayetler vardır. Hasan-ı

⁵² Zaur Şükürov, “Mehmed el-Bahâeddîn”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2005, c. XXX, s. 504.

⁵³ Osman Karapınar, “Hüdasever’in Hayatından Hatıralar”, bu hatıralar bilgisayar ortamında yazılmış halde Ankara’da bulunan Ticânilerin İlahi Işık derneğinde bulunmaktadır.

⁵⁴ Muzaffer Yıldız, *Elhac Mehmet Kemal Pilavoğlu’nun Hayatı*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2013, s. 7.

⁵⁵ Orhan Yılmaz, *Rivayetlerde Hz. Ali (Tahlil, Tenkid ve Tespit)*, Araştırma Yay., Ankara 2015, s. 13.

⁵⁶ Abbas Altınkaş, *Hz. Ali’nin Faziletname*, Can Yay., İstanbul 1995, 7. B, s. 13.

Basrî Hz. Ali'nin bi'setten on beş ya da on altı yıl önce doğduğunu söylemişken, İbni İshak bi'setten on yıl önce doğduğunu söylemiştir. Hz. Ali'nin babası da Hz. Muhammed (s.a.v)'a peygamberlik vazifesi geldiğinde ona destek olan insanlardandır.⁵⁷ Diğer bir kaynağa göre Hz. Ali fil yılının otuzuncu senesi, Recep ayının on üçüncü günü Mekke'de, çoğu tarihçilerin rivayetlerine göre Kâbe'nin içinde doğmuştur (29 Temmuz, 599). Bu rivayetlere göre Kâbe'de doğan tek insandır.⁵⁸ Hz. Ali İslam tarihinde İslam'ı ilk olarak kabul eden Müslümanlardan ve Hz. Peygamberin yeğeni olarak bilinen Hz. Ali'nin babası Ebû Tâlib, dedesi Abdulmuttalip'tir. Fil vakasından yedi sene sonra dünyaya gelmiş, amcası Muhammed (s.a.v)'a peygamberlik vazifesi geldiğinde dokuz yaşına gelmiştir. Aynı zamanda dört büyük halifelerden Peygambere en yakın olan halifedir ve aynı zamanda Hz. Muhammed (s.a.v)'in kızı Hz. Fatma'yla evlendiğinden dolayı Hz. Peygamberin damadıdır.⁵⁹ Bu özellikleriyle birlikte Allah'a olan bağlılık derecesi ve kişiliğinden dolayı tasavvufta silsile açısından yüksek dereceye sahiptir. Her tarikatın silsilesi Hz. Peygambere kadar ulaşır. Tîcânîyye tarikatının silsilesi de Hz. Peygambere Hz. Ali'den ulaşmaktadır. Rivayetlere göre Hz. Peygamberden dört halife zikir telkini almışlardır ve onlardan dört tarikat doğmuştur. Birincisi Hz. Ebubekir'den gelen zikirdir ki, Hafî yoluyla gelmiştir. Nakşibendiyye tarikatının yaptığı zikirdir. İkincisi Hz. Ömer'den gelen Cehrî zikirdir. Bu Kübreviyye tarikatının yaptığı zikirdir. Üçüncüsü Hz. Osman'dan gelen Hafî zikirdir. Nûrbahşîyye tarikatının yaptığı zikirdir. Dördüncüsü Hz. Ali'den gelen Cehrî zikirdir. Halvetiyye tarikatının kullandığı zikirdir. Yukarıda Hz. Peygamberden telkin edilen zikirlerle doğmuş olan tarikatları beyan ettik. Tîcânîyye tarikatının silsilesinde Halvetiyye tarikatında zikredilen şeyhler yer aldığı için ve aynı zamanda Hz. Peygambere Hz. Ali vasıtasıyla ulaştığından dolayı bu tarikat Halvetiyye tarikatına bağlanmaktadır. Bu sebepten dolayı Tîcânîyye tarikatı de Cehrî zikir yapmaktadırlar. Tarikat silsilesi Hz. Ali'den sonra oğlu Hz. Hasan'dan devam etmektedir.⁶⁰ Hz. Ali kâmil kulluğunun yanı sıra İslam âleminde bilindiği gibi cesurluğuyla da meşhur bir sahabedir. Savaşlarda gösterdiği olağanüstü yiğitliği dillerden dillere, eserlerden eserlere geçerek daima Müslümanların gururu olmuştur.⁶¹

⁵⁷ Ali Muhammed Sallâbi, Şerafettin Şenaslan, *Mü'minlerin Emri Hz. Ali, Hayatı Şahsiyeti ve Yaşadığı Çağ*, Ravza Yay., İstanbul 2017, 5. B, s. 10.

⁵⁸ Hüseyin Betlik, *Hz. Ali, Haklıysan Korkma, Hak Seni Korur*, Atlantis Yay., İzmir 2015, s. 5.

⁵⁹ Seyyid Eyyub b. Sıddık, *Dört Büyük Halife*, Bedir Yay., İstanbul 1972, 2. B, s. 237.

⁶⁰ İbrahim Hâs, *Şabâniyye Silsilesi Silsile-i Tarîk-ı Halvetiyye-i Karabaş el-Kastamonî*, Sahhaflar Yay., İstanbul 2006, s. 10.

⁶¹ Altınkaş, a.g.e, s. 11.

2. Hz. Hasan

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma'ya evlenmesiyle Hz. Muhammed'in birinci torunu ve Hz. Ali'nin oğludur. Kardeşi Hz. Hüseyin'le aralarında bir yaş bulunmaktadır. 625 yılında Medine'de dünyaya gelmiş ve Peygamberin soyundan olduğu için ehlibeytten sayılmaktadır.⁶²

3. Hasan el-Basrî

Hasan el-Basrî 642 yılında Medine-i Münevver'de doğdu. Babası Yesâr Irak'ın Meysân kasabasının fethinde ele geçirilen esirlerle beraber Medine'ye getirilmiştir. Sonra oğlunun şöhretiyle Ebü'l-Hasan adını aldığı bilinmektedir. Annesi Hayre Hanım, Peygamberimizin eşi Ümmü Seleme'nin azat ettiği cariyesi ve hizmetkârıdır. Bundan dolayı Hasan Basri ile Ümmü Seleme'nin ilgilendiği bilinmektedir. Bilgin bir insan olarak yetişmesinde bu ortamın çok etkisi olmuştur. Kendinden küçük kardeşlerinden biri olan Saîd Hadis yazarı, Ammâr ise Allah korkusundan çok ağlamasıyla tanınan Zâhid biri olduğu bilinmektedir. Hayatını ilme adanmış olan Hasan el-Basri 728.yılıının ekim ayında vefat etmiştir.

Tarikattaki yeri: Hasan el-Basrî tarikat silsilelerinde önemli bir yer tutar. Bir silsileye göre kendisi Huzeyfe b. Yemân vasıtasıyla Hz. Peygamber'den feyiz almıştır. Bu feyiz Hâris el-Muhâsibi ile devam etmiştir. Bu silsile daha çok Kuzey Afrika'da yaygındır. Silsilenin devamı olarak Hz. Ali, Hasan el-Basrî, Habîb el-Acemî, Dâvûd et-Tâî ve Ma'rûf el-Kerhî;

Silsilenin üçüncüsü olarak Enes b. Malik, Hasan el-Basrî, Ferkad es-Sencî, Ma'rûf el-Kerhî şeklinde devam eder. Ayrıca Hasan el-Basrî'nin Hz. Ali'den veya Kümeyl b. Ziyâd'dan hırka giydiğine inanılır. Fütüvvet ehli, cesaret ve cömertliği sebebiyle Hasan el-Basrî'yi "seyyidü'l-fityân" olarak kabul etmiştir.⁶³

4. Habîb el-Acemî

Bu şahsın vefat tarihi 747-748 olarak bilinmektedir. Ancak ailesi ve hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak sûfî olmadan önce ticaret ve tefecilikle uğraştığı bilinmektedir. Tefecilik yaparken borcunu ödeyemeyen borçlunun yanına parasının istemeye geldiğinde attığı her adım için para alan bir insan olmuştur. Sokaktan geçerken oynayan çocuklar korkusundan kaçtığı ve dilenciye sadaka vermediği rivayet edilmiştir. Yaptığı bu hataları fark ettikten sonra Hasan el-Basrî'nin dergâhında tövbe etmiş ve ilim öğrenmeye başlamıştır. Ancak Kur'an-ı yanlış okuduğu için *acemi* lakabını aldığı bilinmektedir. Bu

⁶² Zamira Ahmedova, *Hz. Hüseyin*, Oş Devlet Ün., T.D.V. Yay., Bişkek 2016, s. 23.

⁶³ Süleyman Uludağ, "Hasan el-Basrî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XVI, s. 291.

lakabından dolayı Hasan el-Basrî arkasından namaz kılmamaya karar vermiştir. Hasan el-Basrî'nin aldığı bu karardan sonra rüyasında talebesinin arkasından kıldığı namazlar hürmetine tek başına kıldığı namazlar kabul olduğu bildirilmiştir. Aynı zamanda duaları kabul olan bir zat olduğu da rivayet edilmektedir. Habîb'in tasavvuf tarihi açısından asıl önemi, zühd döneminden sonraki asırlarda ortaya çıkan tarikatların silsilelerinde Hasan el-Basrî'den sonraki silsilede bulunmasıdır. Bu silsilede Dâvûd et-Tâî onun müridi olarak görülür. Nakşibendiyye, Kadiriyye, Mevleviyye gibi büyük tarikatların silsilesinde yer alması menkıbelerinin günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.⁶⁴

5. Dâvûd et-Tâî

Doğduğu tarihinin ikinci yüzyılın başlarında olduğu söylenmektedir. Doğduğu tarihinin belli olmadığı gibi vefat tarihinde de kesin bir tarih verilmemektedir. İlim öğrenmekte ve öğretmesiyle, aynı zamanda ders aldığı hocalarıyla da meşhur bir sûfidir. Yaşadığı hayatla insanlara örnek olmuştur. Küfe'de İmâm-ı Âzam'ın yanında birkaç yıl bulunarak ders aldığı rivayet edilir. Fıkıh konusunda çok bilgiye sahip olduğu için İmam Maturidi bazı sorular sorduğu ve aldığı cevaptan dolayı İmam Şâfi'yle beraber şaşırtdıkları da söylenir. Daha sonra tasavvufa girdikten sonra yazdığı kitapları Fırat nehrine atarak zühd hayatına başlamıştır. Mürşidi Habîb er-Râî olduğu bilinmektedir. Kendi döneminde meşhur tâbiînlerle tanışmıştır; Onlar Fudayl b. İyâz, Cafer es-Sâdık ve İbrahim b. Edhem. Ebu Yûsuf'un aracılığıyla Hârûnürreşîd ile de tanışmıştır. D. et-Tâî'nin müridi Ma'rûf el-Kerhî'dir. Bu sûfi'nin tasavvuf hayatında az yemek, az uyumak, azla yetinmek ve evlenmemek vardır. Bu davranışlarını D. et-Tâî'nin dönemindeki araştırmacılardan Sâmi en-Neşşâr Hristiyan Zâhidlerden etkilendiğini bildirmektedir.⁶⁵

Yukarıda bahsettiğimiz gibi zühd anlayışında azla yetinmekten kasıt, zenginliğe önem vermemek olduğu için harabe halinde olan evinde Kur'an okurken vefat ettiği rivayet edilir. Vefat tarihi 776 ve 782/83 yılları arasında olduğu yazılmaktadır.⁶⁶

6. Ma'rûf el-Kerhî

Iraklı zâhid ve sûfidir. Bağdat'ın Kerh mahallesinde doğduğu bilinmektedir. Ailesi Hristiyan bir aile olduğundan dolayı anne-babası küçük yaşında Hristiyan bir hocaya talebe olarak vermiştir. Ancak M. el-Kerhî üçlü inanca karşı çıkınca hocası dövmüş ve eğitim aldığı yerden kaçmıştır. Yıllarca evine de gelmeden ilim öğrenme arzusuyla ilim seferine çıktığı

⁶⁴ Erhan Yetik, "Habîb el-Acemî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XIII, s. 370.

⁶⁵ Mustafa Kara, "Dâvûd et-Tâî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. IX, s. 48.

⁶⁶ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bursa akademi Yay., Bursa 2019, 3. B, s. 46.

rivayet edilmektedir. İlim seferi esnasında Alevilerin sekizinci imamı Ali er-Rızâ'yla karşılaşmıştır. Bu karşılaşmadan sonra M. el-Kerhî'nin müslüman olduğu rivayet edilir. Aradan uzun zaman geçtikten sonra evine dönmüştür. Annesi ve babası yıllar sonra kavuştuğu çocuğunun Müslüman olduğunu öğrendikten sonra, onların da İslam'ı kabul ettikleri bilinmektedir. M. el-Kerhi 815/16 yıllarda Bağdat'ta vefat etmiştir. Vefatından sonra kabrini ziyaret edenlerin çoğalmasıyla, sûfî'nin kabrini ziyaret edenler şifa bulur geleneğinin ilk olarak M. Kerhî'nin mezarı ile ortaya çıkmış olması rivayet edilir.

M. el-Kerhî'nin talebelerinden en önde geleni Cüneyd el-Bağdâdî'dir. Silsilelerin çoğunun kendisiyle devam ettiği bilinen Cüneyd el-Bağdâdî'nin şeyhi Serî es-Sakatî'dir. Bunun dışında beyan edilmesi gereken önemli bilgilerden biri de M. Kerhî'den sonra müridleri Şehâbeddin Ahmed et-Tebrîzî, İsrâfil el-Mağribî, Ebû Hamza Muhammed el-Bağdâdî ile de farklı silsileler oluşmuştur.⁶⁷

7. Serî es-Sakatî

Bağdatlı ilk sûfilerden olan S. es-Sakatî Bağdat'ın Kerh semtinde dünya'ya geldi. Babası hurdacılıkla geçimini sağlayan bir zat olduğu için, baba mesleğini devam ettirmiştir. Tasavvufa girmesine hocası Ma'rûf el-Kerhî ve Habîb er-Râî sebep olmuştur. Rivayetlere göre dükkânına bir yetim çocuğu getirip giydirmesini isteyince, isteğini yerine getirip duasını aldığı bilinmektedir. Ma'rûf el-Kerhî, Hâris el-Muhâsibi ve Bîşr el-Hâfî gibi kendi döneminin meşhur sûfilerinin sohbetinde bulunmuştur. Aynı zamanda Cüneyd-i Bağdâdî'nin üstadı ve dayısıdır. Diğer ünlü sûfilerden Feridüddin Attâr ve Ebû Nuaym el-İsfahânî S. es-Sakatî'yi marifet, şefkat, muhabbet, hikmet ve mürüvvet ehli bir sûfî olduğunu söylemişlerdir. S. es-Sakatî müridler tasavvufa ve zühde girmeden önce hadis ilmini iyi bilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Daha sonra doğup büyüdüğü ülkesi olan Bağdat'a gelip ilim hayatını devam ettirmiş ve 865 yılında vefat etmiştir.⁶⁸

8. Cüneyd el-Bağdâdî

Mutlak şeyh, hakîki kutub, tarîkat şeyhi ve muhtelif ilim sahalarında kemâl derecesinde olan, üsûlde, fûrûda fetva verme ehliyetine sahip ve her fırka tarikatı tarafından sevilen Bağdâdî'nin Bağdat'da doğduğu rivayet edilmektedir.⁶⁹

Bağdâdî hayatında İlim öğrenmek ve öğretmenin dışında ipek ticareti de yapmıştır. Kadiriyye, Rufâiyye, Mevleviyye, Halvetiyye tarikatlarının şeyhleri Bağdâdî'nin halifeleri

⁶⁷ Reşat Öngören, "Ma'rûf el-Kerhî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXVIII, s. 67.

⁶⁸ Süleyman Uludağ, "Serî es-Sakatî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXXVI, s. 564.

⁶⁹ Süleyman Uludağ, *Ferîdüddin Attar, Tezkiretü'l-Evliya*, İlim ve Kültür Yay., Bursa 1984, s. 450.

olduğu için, bu adı geçen tarikatların silsilesi Bağdâdî'ye dayanmaktadır.⁷⁰ Es-Sakatî, Bağdâdî'nin dayısı ve hocasıdır. Küçük yaşlardan beri ilim almaya başlayan C. el-Bağdâdî daha sonra dayısı ve Ebû Hamza Bağdâdî'nin sohbetlerine katılmıştır. Tasavvufa intisap ettikten sonra bu cümlede adı geçecek olan sûfiler sohbetinde bulunup, eğitimini tamamladıktan sonra müridi olmuşlardır: Ebû Muhammed el-Cerîrî, Ebül Abbas İbnü'l Arabî, İsmâil b. Nüceyd, Ali b. Bündâr es-Sayrafi. Yukarıda adı geçen sûfilerle beraber Ebû Bekir eş-Şiblî, Mimşâd ed-Dineverî, Abdullah eş-Şa'rânî, Muhammed b. Ali el-Kettânî, Ebû Bekir el-Vâsıtî, Ebû Amr ez-Zeccâcî müridleri ve halifeleridir.⁷¹ Bağdâdî'nin doğum tarihi belli olmadığı, ancak 909 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Bağdat'ın Şünûziyye mezarlığına, dayısı ve şeyhi Serî es-Sakatî'nin yanına defnedilmiştir.⁷²

9. Ebu Ali Ahmed Mimşâd ed-Dineverî

Mücadele meydanının sahibi, mâna cevherlerinin ummânî, yakînin nûru gibi faziletleriyle anılan Şeyh Mimşâd ed-Dineverî'nin ismi Ahmed, künyesi ise Ebu Ali ve lakabı Ebu'l Fevâris'tir. Cüneyd el-Bağdâdî'nin halifelerinden ve Iraklı mütevası şeyhlerdendir. Tarikat silsilesinde Cüneyd el-Bağdâdî'ye ulaşmaktadır. Âlimlerin arasında "miftâhu'l mezheb" (mezhebin anahtarı) ismiyle de meşhurdur. Rivayetlere göre önceleri inkâr ehlinden olmuştur. Allah'ın verdiği hidâyetten dolayı Hz. Hızır (a.s)'in işaretleriyle Cüneyd el-Bağdâdî'ye intisap etmiştir.

Halifeleri: Abdülhâlik Gucdvânî, Şeyh Ebû Ahmed el-Kalânîsî, Şeyh Muhammed Ebû Abdullah, Şeyh Rükneddîn Ebû Ömer'dir. Vefat tarihi 299/912'dir. Mezarı Bağdat'da bulunmaktadır. Mezarının Dînever'de olduğunu da söyleyenler olmuştur.⁷³

10. Muhammed ed-Dîneverî

Tarikatta meşhur şeyhlerden olan Muhammed ed-Dîneverî'nin ismi Muhammed, künyesi Ebû Abdillâh'tır. Şeyh Abdülhâlık Gucdvânî'nin oğludur. Ramtenî'de dünyaya gelmiş ve ilim tahsilini Dînever'de tamamlamıştır. Yazdığı eserlerinin çoğu tasavvufla ilgili olduğu bilinmektedir. Ömrünün çoğu kısmını Bağdat'da geçirmiştir.

Şeyhi bir önceki sırada yer alan Şeyh Mimşâd ed-Dîneverî'dir. Tarikat silsilesinde de hocasından sonraki sırada yer almaktadır. Halifeleri: Şeyh Vecîhuddîn Kâdî, Şeyh Bilâl el-Mağribî, Şeyh Abdullah el-Mu'tî, Şeyh Muhammed el-Bekri'dir.

⁷⁰ Mehmedi b. Abdullah et-Tantavi, *Fet'hi Rabbânî*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1990, s. 94.

⁷¹ Süleyman Ateş, "Cüneyd el-Bağdâdî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. VIII, s. 119.

⁷² Tek, a.g.e, s. 106.

⁷³ Hâs, a.g.e, s. 19.

Yüz yıldan fazla yaşadığı bilinen Muhammed ed-Dîneverî 370/981 tarihinde vefat etmiştir ve mezarı Dîneverî’de bulunmaktadır.⁷⁴

11. Kâdı Vecîhüddîn

Allah’ın ipine sınımsıkı sarılan vâsilerin önderi, kâmillerin senedi Şeyh Kâdı Vecîhüddîn (k.s.) hazretlerinin şerefli isimleri Ömer’dir. Lakapları Vecîhüddîn, şöhretleri ise Kâdı’dır. Şeyh Ebû Muhammed el-Ammûye hazretlerinin kendi oğludur. Ve Şeyh Ebû Muhammed el-Ammûye, Şeyh Ebû Abdillâh Muhammed ed-Dîneverî (k.s.) ile anne baba bir kardeşirler. Hz. Şeyh Vecîhüddîn, Amcası Şeyh Ebû Abdillâh Muhammed ed-Dîneverî’nin halifesidir. Tarîkat silsilesiyle makamlarına oturmuşlardır. Hz. Ebû Bekr Sıddık (r.a.)’in neseplerindedir. Bazıları derler ki: “Hz. Şeyh Vecîhüddîn’in mükerrem babaları Şeyh Ebû Muhammed el-Ammûye’den münîbdir.” Fakat bu bilgi sahih değildir. Önceki görüş daha doğrudur. Babası ve annesi seyr-ü sefer üzere iken, Suhreverd diye bilinen yerde dünyaya gelmiştir. Adı Bağdat’ta duyulmuştur. Mekânları Dînever’dedir.

Hz. Şeyh Vecîhüddîn (k.s.) önceleri kümeln âlimlerden birisiydi. Selçuk oğullarından İbrahim Han zamanında Suhreverd’e kâdı tayin olmuşlardı. “Kâdı” denilmesinin sebebi budur.

Perhiz, riyâzât ve mücahedelerinin haddi, hesabı yoktur. Pek çok kerâmeti vardır. Tasarruf ehli bir nûr-ı mahz idi. Öyle mücahede ederdi ki, üzerinden bir sene geçer, mübarek eline bir akça girmediği için saçını tıraş ettiremezdi.

Allah’u zül-celâl ona, zerdali ağaçlarının yapraklarını gümüş, yemişlerini de altın ediverdiği hâlde Hz. Şeyh bu altınlara itibar etmemiştir. Bu kerâmeti, yazdığımız mufassal silsilesinde açıklanmıştır. Hz. Şeyh Ebu’n- Necîb es-Sühreverdî, Şeyh Ömer el-Bekrî, Şeyh Mâcid eş-Şîrazî, Şeyh Osmân el-Harrâz ve diğer bazı kümmeln meşâyih’in şeyhidir.

442/1051 tarihinde dünyadan gitmiştir. Bazıları 452/1060 senesinde vefat ettiğini söyler. Yüz seneden fazla ömür sürmüştür. Şerefli kabirleri Bağdat’tadır.⁷⁵

12. Ebû’n-Necîb Ziyâüddîn Abdülkâhir b. Abdillâh b. Muhammed b. Ammûye el-Bekrî es-Sühreverdî

Sûfilikle beraber fakih ve muhaddisliğiyle bilinen Sühreverdî m. 1097 yılında İran’ın Cibâl bölgesinde doğmuştur. Ebu Bekir’in neslinden olduğu için Bekrî veya Kureşî adıyla da adlandırılmaktadır.⁷⁶ Tasavvuf’un dışında Hadis ve Fıkıh’a da önem verdiği için, bu bilim

⁷⁴ Hâs, a.g.e, s. 20.

⁷⁵ Hâs, a.g.e, s. 21.

⁷⁶ Tek, a.g.e, s. 354.

dallarında yoğun bir eğitim aldığı bilinmektedir. Amcası Kâdî Vecihüddin'den sûfî hırkası giymiştir. Sûfî hırkası giydikten sonra Bağdat'da Abdülkâdir Geylânî'nin şeyhi Muhammed b. Müslim ed-Debbâs'a intisap etmesiyle şeyhin kitaplarını okuyup ilim tahsilini arttırmıştır. Hadis alanında Sühreverdi Ebû Abdurrahman el-Mâlînî, Ebü'l Feth Abdulmelik es-Sûfî, Hâfız Ebû Sa'd el-Bağdâdî gibi hadis âlimlerinden ders ve icazet almıştır. Aldığı icazetlerden sonra hadis dersleri verdiği; yeğeni Ebû Hafs Şihâbüddin Ömer es-Sühreverdî, Ebû'r Rızâ Abdurrahîm. Ebü'l Fidâ İsmîl b. Müslim b. Süleyman el-Erbîlî, Ebu'l Kâsım ibn Asâkir, Asâkir'in oğlu Ebû Muhammed Kâsım, Fahreddin b. Teymiyye, Ebû el-Berekât gibi talebeleri hadis rivayet etmişlerdir. Daha sonra aldığı fıkıh eğitiminden dolayı fıkıhi hükümler vermiştir ve sultanlar tarafından saygı gösterilen döneminin meşhur ilim adamı olmuştur. Ancak kendinde tasavvuf sevgisi ağır bastığı için fıkıh'ı bırakıp, tamamen Sûfî'lik hayatını yaşamaya devam eder. Bu duruma rağmen öğrencilerine hadis, fıkıh dersleri verdiği bilinmektedir. 1168 yılında vefat etmiştir.

Tarikat'da silsilesi açısından E. N. es-Sühreverdi, Amcası Kâdî Vecihüddin'in baş halifesi olduğunu belirtmiştir. Ahmet el-Gazzâlî'ye intisap etmesiyle tarikat silsilesine Cüneyd el-Bağdâdî'ye bağlanmaktadır. Silsile bağı şöyle devam etmekte; Ahmed el-Gazzâlî, Ebû Bekir en-Nessâc, Ebü'l -Kâsım Gurgânî, Ebû Osman el-Mağribî, Ebû Ali İbn el-Kâtib, Ebû Ali Rûzbârî ve Cüneyd el-Bağdâdî.⁷⁷

13. Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammüye el-Kureşî el-Bekrî es-Sühreverdî

Sühreverdiyye tarikatının kurucusudur. Bu sûfî'nin asıl ismi Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammüye el-Kureşî el-Bekrî es-Sühreverdî (ö. 632/1234). E. N. es-Sühreverdi'nin yeğeni olduğu için soyu Hz. Ebû Bekir'den geldiği söylenmektedir. Soyundan dolayı Bekrî, Teymî, Kureşî lakaplarıyla da tanınmaktadır. M. 1145 yılında İran'da birçok Sûfî ve âlimler yetiştiren bir ailede doğmuştur. Babası Ebû Ca'fer Muhammed, Amcası Ebü'n-Necîb Ziyâeddin Abdülkâhir ve büyük Dedesi Ammüye lakabıyla bilinen, ailece Sühreverdi olarak tanınmış âlim ve sûfî yetiştiren insanlar olmuştur. S. eş-Şehâbeddin döneminin ünlü âlimlerinden Fıkıh, Hadis dersleri almıştır. M. 1234 yılında vefat etmiştir. Tarikat'ın silsilesi bir yönden Ebû Hafs Şehâbeddin ve Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî vasıtasıyla Ahmed el-Gazzâlî üzerinden Cüneyd el-Bağdâdî'ye ulaşır. İkinci taraftan ise Kâdî Vecihüddin Ömer b. Muhammed üzerinden Bağdâdî'ye ulaşır. Bağdâdî'den itibaren silsile

⁷⁷ Reşat Öngören, "Sühreverdi, Ebü'n-Necîb", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXXVIII, s. 35.

Serî es-Sakatî vasıtasıyla Ma'rûf-i Kerhî'ye, bundan sonra bir yandan Hasan el-Basrî'nin, diğer yandan Ehl-i imamlarının yer aldığı silsile Hz. Ali'ye ulaşır.⁷⁸

14. Ebû Reşîd Kutbüddîn el-Ebherî

Ebheriyye tarikatının kurucusu olarak bilinen Hakikat ehlinin sultanı, müdekkiklerin delili, tarikatın şâhı, hakikatın mâhı, âlemin kutbu, âdemin sırrı Hz. Şeyh Kutbüddîn el-Ebherî (k.s.)'nin şerefli isimleri Ahmed b. Muhammed er-Râzî, künyeleri Ebu'r- Reşîd ve lakapları Kutbüddîn'dir. Ebherî şöhretiyle tanınmıştır. Semerkand'da Ebher köyünde dünyaya gelmiştir. Bazıları Râz şehrinde doğduğunu söylemişlerdir. Azerbaycan'da ilim tahsil etmiştir. Zâhirî ve bâtinî ilimleri cem etmiş, "sellemehu's- selâm" (benzersiz) idi. Tebriz'de ve Merağa'da bulunmuş, daha sonra Bağdat'a gelip, uzun zaman Şeyh Ebu'n- Necîb es-Sühreverdî (k.s.) hazretlerinin şerefli hizmetlerinde bulunmuşlardır. Zâhirî ilimlerde akranlarını geçtiği gibi, tarikat erbâbı içinde de seçkin bir yere sahiptir. Kutbüddîn el-Ebherî, Şeyh Ebu'n- Necîb es-Sühreverdî hazretlerinin makbûl halifesidir. Tarikat silsilesiyle makamlarına oturmuşlardır.

Şeyh Rükneddîn es-Sencâsî, Şeyh Muhammed Kâşif el-Fakîh, Şeyh Muhammed Mübârek Şâh, Şeyh Kutbüddîn el-Kirmânî ve diğer bazı büyük meşâyihün şeyhidir. Hz. Kutbüddîn el-Ebherî, şeyhinin vefatından sonra manevî bir işâretle Şâm'a gidip orada nice zaman irşâd makamında hizmet vermiştir. Daha sonra yine manevî bir işâretle Harezm'e gelmişlerdir.

622/1255 tarihinde dünyadan gitmiştir. O sırada Harezm şâhı Sultân Muhammed, Tatar küffârıyla muharebe üzereyken, karşı duramayıp Nişâbur'a kaçtığı zaman, Hz. Şeyh Kutbüddîn el-Ebherî'yi de yanlarında beraber getirmişti. Ebherî, bu şehirdeki Mâzendârân Kalesi muhasara halindeyken vefat etmiştir. Mezarı şeriflerinin nerede bulunduğu belirtilmemiştir.⁷⁹

15. Rükneddîn es-Sencâsî

Tasavvuf bâğının Gül-i Rânâsı, Tevhîd Gülşenin Bulbül-i Gûyâsı, Hakikat Sırrının Mahzeni, hüviyet sırrının madeni Şeyh Rükneddîn es-Sencâsî (k.s.) hazretlerinin şerefli isimleri Ali b. Haydar b. Mahmûd, künyeleri Ebu'l-Hasan ve lakapları Rükneddin'dir. Sencâs'da dünyaya gelmiş ve orada sûfîlik şöhretini kazanmıştır. Bağdat'ta ilim tahsil etmiştir. Fazilet ve kemâlinin; tasarruf kudretinin nihâyeti yoktur. Zâhirî ilimlerde ve Ledün

⁷⁸ Hasan Kâmil Yılmaz-Reşat Öngören, "Sühreverdî, Sühreverdîyye", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXXVIII, s. 40-45.

⁷⁹ Hâs, a.g.e, s. 23.

ilminde zamanının yegânesi idi. Şeyh Kutbeddîn el-Ebherî (k.s.) hazretlerinin ulu halifesidir. Tarîkat silsilesiyle makamlarına oturmuşlardır.

Şeyh Rükneddîn es-Sencâsî, yaşadığı devirde mürşitlerin seyidi ve kâmillerin senedi olduğu rivayet edilmektedir. Tebriz’de ve Merağa’da Şeyh Kutbeddîn el-Ebherî hazretlerinin uzun zaman hizmetinde bulunmuştur. Şeyh Şihâbüddîn-i Tebrîzî, Şeyh Evhadüddîn-i Kirmânî, Şeyh Şemseddîn et-Tebrîzî ve. Şeyh Şihâbüddîn Maktûl es-Sühreverdî’nin ve diğer bazı kibâr meşâyihın şeyhidir. Yine, devrinde yaşayan fetva sâhibi pek çok kişi, Onun irâdesine dâhil olmuşlardır. Pek çok mürîdi vardı. Gönül ehli bazı kimseleri bendeliğine kabul etmişlerdir. Kuvvet, izzet, haşmet ve azîmet sahibi bir nurânî; nefesi tesirli bir mükerrerrem zât olmuştur. H. 628 tarihinde dünyadan göçmüşlerdir. Şerefli kabirleri Tebriz’de Bir, bazıları demişlerdir. Bazıları da Merağa’da olduğunu söylemişlerdir.⁸⁰

16. Şihâbüddîn et-Tebrîzî

Şeriatın inceliklerinin kaynağı, tarîkatin hakikatlerinin ârifi, cehriyyenin sırlarının vârisi, Maverâünnehr ve Horasan’ının şeyhi olarak faziletleriyle anılan Şihâbüddîn et-Tebrîzî (k.s.) hazretlerinin şerefli isimleri Mahmûd’dur. Lakabı Şihâbüddîn ve şöretleri Tebrîzî’dir. Tebriz’de Ahirmiskîn adlı köyde doğmuştur. Bağdat’ta ilim tahsil etmiş ve yine orada yaşayıp tanınmıştır.

Devrinde ondan daha faziletli, ilim ve kemâl sâhibi kişi yoktu. Riyazet ve mücahedesi sınırsızdı. Şeyh Rükneddîn es-Sencâsî (k.s.) hazretlerinin baş halifesi idi. Tarîkat silsilesiyle Rükneddîn-i Sencâsî’nin makamına oturmuşlardır. Keşif ve tasarruf sâhibi bir zat idi. Kelâm-ı kadîm hâfızıydı ve iki rekât namazda bir Hatm-i Şerif kırâat buyururlardı. Kur’an-ı Kerîm’in sırlarından haberdardı. Duası makbûldü.

H. Şeyh Seyyid Celâleddîn et-Tebrîzî, Şeyh Fahreddin İbrahim el-İrâkî, Şeyh Hüseyin Sâdât, Şeyh Muhammed el-Yümnî ve diğer kümmelîn meşâyihın şeyhidir. Pek çok mürîdi vardı ve tamamı hâl sâhibiydi. 652/1255 tarihinde vefat etmiştir. Şerefli kabirleri Tebriz’de doğum yeri olan Âhirmiskîn adlı yerdedir.⁸¹

17. Seyyid Cemâleddîn et-Tebrîzî

Allah’ın iyi kullarının önderi, Seyyidi, örtüleri kaldıran, sırları vassafeden, Hz. Ahmed’in tertemiz soyu ve şerefli yolunun sahibi Şeyh Seyyid Cemâleddîn et-Tebrîzî (k.s.) hazretlerinin isimleri Muhammed’dur. Künyeleri Ebû Ali, lakabı Tebekerî ve şöretleri

⁸⁰ Hâs, a.g.e, s. 24.

⁸¹ Hâs, a.g.e, s. 25.

Ezherî'dir. Şîraz'da Bâkelincâr nahiyelerinden Tebekerler köyünde dünyaya gelmiştir. İlim tahsilini Mısır'da Câmî'ül- Ezher'de etmiştir. Ezherî şöhretiyle tanınmasının sebebi budur.

Cemâleddîn et-Tebrîzî, Şeyh Şihâbeddîn et-Tebrîzî (k.s.) hazretlerinin ulu halifesidir. Tarîkat silsilesiyle makamına oturmuşlardır. Keşif ve kerâmet sahibi insan olmuştur. Hayatını, riyazet ve mücahede ile geçirmiştir. İnzivâ ve halvet sahibi idi. İlâhî tasarrufa sahip mükerrerem bir zât idi. Mısır'da ilim tahsil ettikten sonra, sıraları olan Şîraz'a dönerlerken Tebriz'e uğradılar. Orada, , Şeyh Şihâbeddîn (k.s) hazretleri ile görüşüklerinde sıralarına gitmeyip, dergâhlarında kalmışlardır. Seyr'ü sülûklarını tamamladıktan sonra irşâd ile Geylân'a görevli olarak gönderilmişlerdir. Burada, iki tekke, bir câmî bina eylediler. Görünüşü pek güzel, himmeti yüce bir kişiydi. Rûhânî kemâlât ve Rahmânî işâretlerin sâhibi idi.

Şeyh İbrahim Zâhid Geylânî, mükerrerem oğulları Şeyh Seyyid Ali, Şeyh Seyyid Ebû el-Kâsım, Şeyh Seyyid Muhammed el-Kesîr'in ve diğer büyük meşâyih'in şeyhidir. 760/1359 tarihinde dünyadan gitmiştir. Yüz yirmi sene ömür sürmüştür. Şerefli kabirleri Geylân'da derya kenarında bulunan Lenger- künân adlı mahaldedir.⁸²

18. İbrâhim Zâhidi Geylani

Horasan, Doğu Azerbaycan, Güştâsfî, Şîraz bölgelerine yayılan Zâhidiyye tarikatının pîri Ebû's-Savfe Tâcüddîn İbrâhîm b. Rûşen b. Emîr b. Bâbil 615 yılı Hazar denizinin güneybatısında Gîlân eyaletinde Siyâvrud bölgesinde doğdu. Onun "Zahid" lakabının edinmesiyle alakalı çeşitli menkıbeler bulunmaktadır. İbrâhim Zâhid'in dedelerinin şeyh olduğu ve Horasan tarafından Gîlân'a göç ettikleri söylenir. Ayrıca Vladimir Minorsky İbrâhim Zâhidin dedelerinin Azerbaycan'ın bazı bölgelerinin fethedilmesinde ve Müslümanlaştırılmasında önemli rol oynadıklarını belirtmektedir.

Öğrenimine Gîlân'da başlayan İbrâhim Zâhidi daha sonra Sa'dî eş-Şîrâzî'nin yanına Şîrâz'a gider. Halvete girip riyâzetle meşgul olduktan sonra şeyhi Şîrâzî'nin emriyle Gîlân'a Seyyid Cemâleddîn et-Tebrîzî'ye intisap eder. Kimseden yardım kabul etmeden kendi el emeği ile geçinir şeyhiyle tarladan ürettiklerini satarak geçimlerini sağlarlardı. Şeyhi Cemâleddîn et-Tebrîzî'nin vefatından sonra halifesi olan İbrâhim Zâhidî çok ibadet eden, az uyku uyuyan, sürekli oruç tutan ve yılda iki defa erbaîne giren bir şahsiyet olduğu bilinir. Doğu Azerbaycan'ı dolaşarak irşad faaliyetlerinde bulundu ve halkın sevgisini kazandı. Gâzân Han ile görüştü ve Erdebil'e geçerek Şeyh Râsim Zâviyesinde kaldı.⁸³

⁸² Hâs, a.g.e, s. 26.

⁸³ Mustafa Bahadıroğlu, "İbrâhim Zâhidi Geylânî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXI, s. 359.

Burada belirtilmesi gereken önemli bilgi ise Erdebîlî' devletinin kurucusu daha sonra Zâhidi'den eğitim alarak Safeviyye tarikatını kurmuştur.⁸⁴ Erdebîlî halkı tarafından kendisine büyük bir zaviye inşa edildi ve çeşitli vakıflar kuruldu. Seyyid Burhâneddin Muhammed kendisini Şiraz'a davet ederek buralarda irşad faaliyetleri yürütmesini önerdi. Bu bölgede irşad faaliyetleri neticesinde Şirvânşah Ahsitân kendisine mürid oldu. Şirvan, doğu Azerbaycan ve Horasan bölgelerine yayıldı. Bu yayılma bölgedeki başka cemaatleri rahatsız etti. Şirvânşah Ahsitân'ın oğlu ve Kalenderîler İbrâhim Zâhidi'ye suikast düzenlediler ancak başarısız oldular. 700 yılında Güştâsfi'de hastalandı ve vasiyeti üzerine hem halifesi hem damadı olan Safiyüddîn el-Erdebîlî onu Siyâvrud'a getirdi. İki hafta sonra burada vefat etti.

Hilafet konusunda Zahidi'nin ilk hanımından büyük oğlu Cemâleddin Ali ile damadı arasında husumet yaşandığı hatta Cemâleddin Ali'nin Safiyüddîn el-Erdebîlî'ye suikast düzenlediği ama başarısız olduğu ileri sürülmektedir.

İbrâhim Zâhidî'nin tarikat silsilesi konusunda farklı bilgiler bulunmaktadır. Zâhidî'nin silsilesi Cemâleddîn et-Tebrîzî, Şehâbeddin Mahmûd, Rükneddîn es-Sücâsî, Kutbüddîn el-Ebherî vasıtasıyla Ebü'n-Necîb es-Sühreverdi'ye ulaşır. Sa'dî eş-Şîrâzî vasıtasıyla Sühreverdiyye ile birleşir. İbrâhim Zâhidî'yi Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî'ye irtibatlandırmaya çalışanlar da olmuştur. Müridlerinden Tâceddin Ali b. Abdullah el-Erdebîlî onun tarikat silsilesini Şems et-Tebrîzî, Rükneddîn es-Sücâsî, Kutbüddîn el-Ebherî, Ebü'n-Necîb es-Sühreverdi vasıtasıyla İmam Gazzâlî'nin kardeşi Ahmed el-Gazzâlî'ye ulaştırır. Nev'îzâde Atâi İbrâhim Zâhidî ile Şems et-Tebrîzî'nin pîrdaş olduklarını kaydetse de ikisinin aynı tarikata mensup olmaları uzak bir ihtimaldir. Ayrıca Şems et-Tebrîzî *Makâlât*'ında Ebû Bekr es-Selebâf'ın müridi olduğunu açıkça belirtmektedir.

Esmâ zikriyle oluşan seyr-ü sülûk metodunu uygulayan ilk sûfî İbrâhim Zâhidî'dir. Allah'ın bin bir ismini on iki isimde özetliyor. İbrâhim Zâhidî Geylânî'ye nisbet edilen Zâhidîyye tarikatı bu adla varlığını sürdürememiştir. Bu meşrep damadı Safiyüddîn-i Erdebîlî ile halifesi Ahî Muhammed Halvetî vasıtasıyla farklı tarikatlar halinde kurumlaşmıştır. Bu silsilenin ilkinden Safeviyye, ikincisinden Halvetiyye doğmuştur. Halvetiyye'nin kurucusu Ömer el-Halvetî, İbrâhim Zâhidî'nin halifesi Ahî Muhammed Halvetî'nin müridi ve yeğenidir. Halvetiyye İbrâhim Zâhidî'nin seyr-ü sülûk usulünü uygulayan ve İslam âleminin en yaygın ve etkili tarikatı haline gelmiştir.⁸⁵

⁸⁴ Tek, a.g.e, s. 369.

⁸⁵ Bahadıroğlu, "İbrâhim Zâhidî Geylani", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXI, s. 359.

19. Sâdeddîn el-Kazgâni: Hakkında bilgi bulunmamıştır.

20. Ahî Mîrim el-Halveti

Tarikat silsilesinde geçmesine rağmen hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak İbrâhim Zâhidi Geylânî'nin halifesi ve Ömer el-Halvetî'nin amcası olduğu bilinmektedir.⁸⁶ Büyük şeyhlerden olduğundan dolayı enbiyanın önderi, enbiyâ sırrının vâkîfi, Hudânın mârifinin mahzeni ve gizli sırların manâlarının hazinesi olarak anılan Şeyh Ahî'nin ismi Mîrim'dir. Hirâ şehrinin yakınlarında bulunan Gülbâd bölgesinde dünyaya gelmiştir. Şirvân'da ve Hirâ'da ilim tahsilini tamamlamıştır. Sûfî olmadan önce sihirli sözler söyleyip, bunu kendine meslek edinen insan olmuştur. Ancak daha sonra kendinin nefsânî arzularının isteklerinden vazgeçip, Allah yolunda makamlara yükselmiş bir Allah dostu olmuştur. Şeyh Ahî Mîrim el-Halveti, Pîr Ömer el-Halveti'nin baş halifesi olarak bilinmektedir. Şeyhinden sonra Hirâ şehrinde insanlara Allah için hizmette bulunmuştur. Kendini Allah'a teslim eden bir kul olduğu için duaları kabul olan biri olduğu rivayet edilmektedir.

Halifeleri: Şeyh Hacı İzzeddîn el-Halvetî, Şeyh Ebû Tâlib Halvetî el-Mekkî, Pîr Tevekkeli, Şeyh Ömer Rabbânî eş-Şirvânî'dir.

Şeyhi için yaptığı faaliyetlerden biri Mîrali kapısında Şeyhi Pîr Ömer el-Halvetî'nin mezarının üzerine bir türbe yaptırmıştır. Aynı zamanda Kırşehir'de bir zaviye bina etmiştir. 812/1410 yılında Kırşehir'de vefat etmiştir. Mezarı Anadolu'da Kırşehir'in Vîrântepe bölgesindedir.⁸⁷

21. Ömer el-Halveti

Halvetiyye tarikatının kurucusu olarak bilinmektedir. Ancak hakkında kesin bilgi bulunmamakla beraber 1398 yılında Azerbaycan'ın Şamahı şehrinde vefat ettiği rivayet edilmektedir.⁸⁸ Hayatta iken çok ünlü bir sûfî ve şeyh olan, fenâ ehlinin yol göstereni, beka erbâbının önderi, şerîatın âmili, ilâhî sırların vâkîfi şeklinde özellikleriyle beyan edilmiştir. Şeyh Pîr Ömer el-Halvetî (k.s) hazretlerinin şerifli isimleri Ömer, lakabı Ekmeleddîn'dir. Bazıları lakaplarının Sirâceddîn olduğu görüşündedirler. Künyeleri Ebû Abdillâh ve şöhretleri Pîr Halvetî'dir. Geylân nahiyelerinden Lâhcân adlı mevzîde dünyaya gelmiştir. Şeyh Ahî Muhammed Harezmi (k.s) hazretlerinin yakın akrabasıdır. İlk tasavvuf terbiyesini babasından alan Ömer el-Halvetî aslen Şirvanlıdır ve oranın meşhur şeyh ailelerine mensuptur. Gençliğinde askerliğe meraklı olduğu için İlhanlıların hizmetine girerek Emîr Çobanın

⁸⁶ Tek, a.g.e, s. 337.

⁸⁷ Hâs, a.g.e, s. 31.

⁸⁸ Tek, a.g.e, s. 338.

ordusunda savaşırken esir düştü. Esaretten kurtularak Hârizm'e gidip Halvetî silsilesinde Ahî Muhammed adıyla meşhur olan amcası Şeyh Ebü'l Füyûzât Kerîmuddîn Muhammed el-Hârizmî'ye intisap etti. "Eben an cedd" (dededen babaya) şehzâdedir ve Hz. Şeyh Ahî Muhammed el-Hârizmî'nin ulu halifesidir. Tarîkat silsilesi ile makamlarına oturmuşlardır.

Hz. Pîr Ömer el-Halvetî. Harezmi'de uzun süre Şeyh Ahî Muhammed el-Hârizmî'nin şerefli hizmetlerinde bulunmuşlardır. Dergâhlarında öyle mücahede etmişlerdir ki, daha önce onun gibi mücahede eden kişi görülmemiştir. Kendisi uzlette yaşar, dağda bir çınar ağacının kovuğuna girip orada erbaîn çıkarırdı. Gece olunca etrafındaki ağaçlar mum gibi ışık verir, hayvanlar etrafına gelip Hz. Pîr'i beklerlerdi. O, bu ağaç kovuğunda birbiri ardınca kırk erbaîn çıkarmıştır. Bu erbaînler bittiği zaman, Resûlullâh'ın ruhunun sırrı (s.a.v) onlara kırk elif, yirmi dâl işaretiyle ihlâsına uygun olarak, her terkinde beş dâll, dört âyet bulunan dört terkli dâll tacı ihsân buyurmuşlardır.⁸⁹ Diğer yandan devlet erkânıyla iyi ilişkiler kuran Ömer el-Halvetî daha sonra uzun bir süre kalacağı Mısır'a hicret etti. Onun Mısır'da uzun zaman kaldığını oradayken yedi kez hacca gittiğinden çıkarabiliriz. Daha sonra Gîlân hâkimi Sultan Üveys'in daveti üzerine ülkesine dönerek Tebriz'de irşâd faaliyetlerini yürüttü. Tebriz'de 800 yılında vefat etmiştir. Onun defnedildiği yer konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Birincisi: onun mezarının Tebriz'de Mîr Ali Zâviyesi haziresinde olduğudur. İkincisi: Azerbaycan'ın Şamahî şehrinde, Avahil köyündeki Pîr Ömer Sultan Ziyaretgâhı diye bilinen mekânda defnedildiği ve hatta burada doğup yaşadığı söylenir.⁹⁰

Tarîk-i Halvetiyye azîz ve mürşitlerinin şimdiye kadar giydikleri ve izinle, müstahak olanlara tarîkat âyini üzere giydirdikleri dâllı Halvetî tacı, Hz. Şeyh Pîr Ömer el-Halvetî'den sünnettir.

Pîr Ömer el-Halvetî hazretlerinin halvethane edindiği ağacın kovuğundan çıkıp şeyhinin postuna oturmaya giderken, o ağaç Hz. Pîr'in ardı sıra yürüyüp gitmiştir. Onu görenler: "Şuna bakın, Pîr Ömer'in halvethanesi olan ağaç, ardı sıra beraber gidiyor." Diye hayretlerini ifade etmişlerdir. Bu sebeple Pîr Ömer hazretlerinin lakabı "Halvetî" oldu. Ve Halvetî tarîkatının "Halvetî" diye anılmasının sebebi de budur.

Ömer el-Halvetî'nin silsilesi amcası ve şeyhi Ahî Muhammed vasıtasıyla İbrahîm Zâhîdi Geylânî'ye nisbet edilen Zahidiyye silsilesiyle birleşir. Zahidiyye, Ömer el-Halvetî'de Halvetiyye tarikatına dönüşmüştür. Seyfeddin, Zahîrûddîn, Bâyezîd-i Pûrânî ve Ahî Mîram adlı dört halife yetiştiren Ömer el-Halvetî'nin silsilesi Ahî Mîram, Hacı İzzeddin et-Türkmânî ve Sadreddîn el-Hiyâvî vasıtasıyla pîr-i sâni Seyyid Yahyâ eş-Şîrvânî'ye ulaşmıştır.

⁸⁹ Hâs, a.g.e, s. 28.

⁹⁰ Mehmet Serhan Tayşi, "Ömer el-Halvetî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2007, c. XXXIV, s. 81.

Halvetiyye tarikatı İslam dünyasının en yaygın tarikatlardan biridir. “Halveti” nisbesinin verilmesinin sebebi onun halvet hayatını çok sevdiği ve uzlete çekilerek zikir ve ibadetle çok meşgul olmasından dolayıdır.

Ömer el-Halveti Hz. Şeyh Ahî Mîrim el-Halvetî, Şeyh Seyfeddîn el-Halveti, Şeyh Zahîrüddîn el-Halveti, Şeyh Bâyezîd el-Pûrânî ve diğer büyük meşâyihın şeyhidir.⁹¹

Ömer el-Halveti'nin esmâ-i seb'a (Allah'ın yedi ismi: Lâ ilâhe illallah, Allah, hû, hak, hay, kayyûm, kakhâr) zikir geleneği daha sonraki tarikatlar tarafından geliştirilerek kullanılmıştır. Birbiri ardınca kırk erbaîn çıkararak Ömer el-Halveti'ye son erbaîn'inde Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından kırk adet dâl harfi işaretli bir taç ihvan edildiği söylenir. Tarikatın esasını dört ölüm türüyle açıklamıştır: *Mevt-i ahmer*; Sâlik devamlı nefsiyle mücadele etmeli, *Mevt-i esved*; her türlü belâyaya sabretmeli, *Mevt-i ahdar*; var olanla yetinmeli, *Mevt-i ebyaz*; az yemeli ve sürekli ziyarette bulunmalı. Hakka ulaşmak ancak bu dört ölümü nefiste tatmakla olur.⁹²

22. Mehmed Emre: Hakkında bilgi bulunamamıştır

23. İzzeddîn et-Türkmânî

Mürşitlerin mürşidi, yakîn ehlinin zühdesi ve âriflerin nûru olarak anılan Şeyh el-Hac İzzeddîn et-Türkmânî'nin ismi Mahmûd, lakabı İzzeddîn'dir. Babası Mısır hâkimi ve tüccâr Aybek Türkmânî'dir. İzzeddîn et-Türkmânî Şîrvân'ın Şamah bölgelerine bağlı Mîrali Kapısında dünyaya gelmiştir. Şeyh Ahî Mîrim-i Halveti'nin büyük halifesi olduğu rivayet edilmektedir. Tarikat silsilesinde de şeyhinden sonraki sırada yer almaktadır.

Şeyhine mürîd olmadan önce, şeyhi Ahî Mîrim el-Halveti bir kerâmeti ile Şeyh el-Hac İzzeddîn et-Türkmânî'yi Hirâ şehrine yöneltti. Bu nedenle şeyhini Hirâ şehrinde bulup, ona mürîd olarak talim almaya başladı. Aradan uzun zaman geçtikten sonra şeyhi ile beraber Gülbâd'a hicret etmişlerdir. Şeyhine hizmet görevini yerine getirdikten sonra Tebriz'in Merağa kasabasına göreve gitmiştir. Şeyh el-Hac İzzeddîn et-Türkmânî burda görev yaparken bir zaviye ve mescid yaptırmıştır. Hac ibadetini de sekiz kere tamamladığı bilinmektedir. 820/1418 yılında Merağa'da vefat etmiş ve mezarı kendi yaptırdığı zaviyesinde bulunmaktadır. Halk arasında çoğu zaman geleneksel bir davranış olarak bilinen, şeyhlerden şifa istemek geleneğini insanlar uygulayarak, mezarının üstünde bulunan nar ağacının yaprağından veya meyvesinden yiyen insan iyileşeceğine inanmaktadırlar.

⁹¹ Hâs, a.g.e, s. 29.

⁹² Mehmet Serhan Tayşi, “Ömer el-Halveti”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2007, c. XXXIV, s. 82.

Halifeleri: Pîr Sadreddîn el-Hiyavi, Şeyh Emîr Ömer eş-Şîrvânî, Şeyh İbrâhim el-Kabâdî, Şeyh Baba Resûl er-Rûmî'dir.⁹³

24. Sadreddin el-Hiyâvî

Nübüvvet ilimlerin vârisi Şey Sadreddîn el-Hiyâvî'nin ismi ve lakabı Sadreddîn dir. Şöhreti Pîri Hiyâvî olduğu bilinmektedir. Şîrvân havâlisinde Hiyâv diye de bilinen bölgede dünyaya gelmiştir. Şîrvân'da Hiyâv ve Mezbgâh birbirlerine yakın iki köylerin isimleridir. Bu şeyh'in ümmi olduğu rivayet edilmektedir. Zâhiri ilimler konusunda bilgisi olmadığı için okuma, yazma bilmediği öne sürülmektedir. Ancak Rabbânî isimlerin ve mâna sırlarının âlimi olmuştur. Ruhânî kuvvet tasarruf ve kerâmet sâhibi bir Allah dostudur. Yaşadığı dönemin en meşhur sûfi'lerinden olmuştur.⁹⁴

Sadreddîn el-Hiyâvî, Şeyh Hacı İzzeddîn el-Halveti'nin en iyi halifelerinden biri olduğu bilinmektedir. Tarikat silsilesine göre kendi makamlarına oturmuşlardır. Dervişlerinin tamamı Rabbânî ilimlerin sahipleridir. Hayatı boyunca perhiz ve mücadele üzere yaşadıkları bilinmektedir. Fevkalade kemâlât keşif ve tasarruf sâhibi mükerrer bir nûr idi. Ne zaman ki Şeyh Hacı İzzeddîn'in huzurunda Şeyh Sadreddîn'in ismi geçse, Şeyh İzzeddîn saygı ve gururla ondan bahsetmiştir. Kimdir Şeyh İzzeddîn, Şeyh Sadreddîn'in bulunduğu yere dâvet etse, orda Sadreddîn var olduğu için oraların bize ihtiyacı yoktur cevabını vermiştir.

Şeyh Sadreddîn, Şeyh Seyyid Yahyâ eş-Şîrvânî el-Halveti, Şeyh Pîrzâde Muhammed et-Takiyüddîn, Şeyh İbrahim eş-Şîrvânî, Pîr İlyas er-Rûmî ve diğer bazı şeyhlerinde üstadı olmuştur. 860/1456 tarihinde vefat etmiştir. Mezarı Şamahî'nin Künbed-i kebûd bölgesine yakın bir yerde bulunmaktadır.⁹⁵

25. Halvetiyye Tarikatının İkinci Pîri Seyyid Yahya eş-Şîrvani

Halvetiyye tarikatının Pîr'i-sânî'si (ikinci kurucusu) olarak bilinen Seyyid Cemâlüddîn Yahyâ b. Seyyid Bahâiddîn eş-Şîrvânî XIV. yüzyılın sonlarında Şamahî'da dünyaya geldi. Ona Şîrvânî denildiği gibi Bakûvî de denilmektedir. Tahsilini Şamahî'da Şemseddîn Ahsîkesî, Kutbüddîn es-Serabî ve Mevlânâ Tâceddin gibi âlimlerin yanında tamamladı. Soyu babası Seyyid Bahâeddîn'den İmam Mûsâ Kazım'a dayanır. Şamahî'da Halveti şeyhi Sadreddîn el-Hiyâvî'ye intisap ediyor ve şeyhin vefatından sonra vasiyeti üzerine halife seçildiyse de genç olduğu gerekçesiyle şeyhin müridleri Pîrzâde'nin etrafında toplanıyorlar. Şîrvanşahlar Devletinin başındaki Sultan Halil, Seyyid Yahyâ'yı davet ederek Bakû'de sarayın yakınına

⁹³ Hâs, a.g.e, s. 32.

⁹⁴ Tantavi, a.g.e, s. 95.

⁹⁵ Hâs, a.g.e, s. 33.

yaptırıldığı Keykubat Mescidi'ni ona tahsis etti. Seyyid Yahyâ'nın ölüm tarihiyle ilgili farklı rivayetler olsa da makbul olan görüş onun 869'da vefat eden Sultan Halil'den dokuz ay sonra 870'te Bakü'de vefat ettiğidir. Yahyâ eş-Şîrvânî'nin tarikat silsilesi Sadreddîn el-Hiyâvî, Hacı İzzeddin Türkmânî, Ahî Mîram Halvetî vasıtasıyla Ömer el-Halvetî'ye ulaşır. Halvetilerin zikir adabında bir takım yenilikler yapması nedeniyle kendisine tarikatın ikinci pîr'i denilmiştir. Yahyâ eş-Şîrvânî'nin müridlerinin sayısının 10.000'e ulaştığı bilinir. Bunlardan 360'ına hilafet verdiği kaydedilir. Halvetiyye'nin İslam dünyasında geniş bir coğrafyaya yayılması bu halifeler sayesinde gerçekleşmiştir.⁹⁶ Halvetiyye tarikatının ikinci piri olan Seyyid Yahya eş-Şîrvani (Azerbaycan'da doğduğu içinde Yahya el-Baküviye de denilmektedir)'nin halifelerinden Erzincanlı Mehmet Bahaidin.⁹⁷

26. Cemâl el-Halveti

Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolunun kurucusu olarak bilinen Cemâl el-Halveti'nin doğum tarihi belli değildir. Ancak vefat tarihi 1494 olarak bilinmektedir. Halvetiyye tarikatında saygın bir sûfi olmasının sebeplerinden biri de Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolunu ilk olarak İstanbul'a getirmesidir.⁹⁸ Cemâl el-Halveti'nin ismi Muhammed, lakabı Hamîdeddin ve künyesi Ebû-l Fuyuzât, mahlası Cemâlidir. Çelebi Sultan Aksarâyî adıyla da şöhret kazandığı bilinmektedir. İstanbul'un Aksaray bölgesinde dünyaya gelmiştir ve Hz. Ebû Bekir'in soyundan geldiği rivayet edilmektedir. Müftü Ali Çelebi ve Pîrî Paşanın akrabalarından ve Cemâleddin Aksarâyî'nin silsilesine bağlı sûfi'dir. İlim tahsilini İstanbul'da tamamlamış ve hayatında ilim öğretmeyi, hayatının bir parçası olarak bilen bir zat olmuştur. Müderrislik yaptığı dönemlerde sadece öğretmekle kalmayıp, ilim öğrenmek amacıyla müşîd aramak için İstanbul'a gelmiştir. Bu dönemde bulunan Şey Tâceddin el-Kayseri'nin halifesi Şeyh Hacı Halifeyle karşılaşmış ve onun hizmetinde bulunmuştur. Ancak Burda uzun süre kalmayıp müşîd aramak için yola devam ederken Şeyh Abdullah el-Karamânî ile karşılaştı. Burda da fazla kalmayıp şeyh Seyyid Yahya eş-Şîrvânî ile görüşmeye gitti, ancak gittiğinde Şey Yahya eş-Şîrvânî vefat etmişti. En son Pîr Muhammed el-Erzincânî'ye intisap etti. Bu şeyhin dergâhında sohbet ve mücahede sülûk çıkarmış ve nihâyet hilâfete nâil olmuştur. Pîr Muhammed'in tarikat silsilesi Cemâl el-Halveti ile devam etmiştir.

Cemâl el-Halveti halife olduktan sonra görev için Amasya'ya gitmiş ve daha sonra Padişah'ın talebi üzerine İstanbul'a dönerek Koca Mustafa Paşa tekkesini kurmuştur. Halifeleri Şeyh Hayreddin et-Tokadi, Şeyh Sünbül Yûsuf, Şeyh Kâsım Çelebi, Şeyh Sinân el-

⁹⁶ Mehmet Rıhtım, "Yahyâ-yı Şîrvânî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2013, c. XLIII., s. 264.

⁹⁷ Rıhtım, a.g.m., c. XLIII, s. 265.

⁹⁸ Mehmed Seyhan Tayşi, "Cemâl el-Halveti", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1993, c. VII, s. 332.

Erdebil ve bu kişilerle beraber bazı sûfi'ler dir. Vefat tarihi 902/1407, mezarı Kâbe yolunun, Tebük bölgesinde yol üzerinde bulunmaktadır. Ancak kendisinin vasiyeti gereği mezarını kaybettirmişlerdir.⁹⁹ Diğer kaynaklarda ise bilinmesi gereken farklı bilgiler geçmektedir. Cemâl el-Halveti, tasavvufun dışında tefsir ve hadis ilmiyle de uğraşmıştır. Tasavvuftaki bazı mertebeleri ayetlere dayandırmıştır. Mesela; Tasavvufi hayattaki yedi mertebeyi (Sadr, kalp, ruh, sır, fenâ fillâh, hayret, fenâ filfenâ) İsrâ sûresinin 70-72. Ayetlerine dayandırmıştır. Aynı şekilde Mü'minûn sûresinin ilk on bir ayetinden hareketle yedi tavrı (Envâr-ı seb'a) açıklamıştır. Bu tavırlar şunlardır: Sadr, kalp, ruh, sır, tevhid-sırru's-sır, hayret, fenâ'u'l- fenâ-cem'u'l- cem. Çelebi Halife, dört çeşit cennetten bahsetmektedir. Bunlar: 1) Cennetü'l- ef'âl, 2) Cennetü'l- vârise, 3) Cennetü's- sfât, 4) Cennetü'z- zât.

Eserleri: Arapça olarak kaleme aldığı eserlerinin çoğu bazı sûre ve âyetlerin tasavvufî tefsir ve yorumlarıyla ilgilidir. 1. *Tefsîrû'l- fâtiha ve'd- Duhâ*. 2. *Risâletü hüviyyeti'l- mutlaka*. 3. *Te'vilü "hubbü'd- Dünya re'sü külli hatî'etin*. 4. *Kitâbü'n- Nûriyye*. 5. *Risâletü'l- Kevseriyye*. 6. *Envârü'l- İlâhiyye*. 7. *Risâletü'l- İslâmiyye*. 8. *Sirâcü's- Sâlikîn ve minhâcü't- Tâlibîn*. 9. *Envârü'l- Kulûb li-talebi rü'yati'l- mahbûb*. 10. *Esrârü'l- vudû*. 11. *Risâletü'r-rahîmiyye*. 12. *Makâle tensikiyye ve risâle tevhîdiyye*, 13. *Habbetü'l- mahabbe*, 14. *Şerhu erba'îne hadîsen kudsîyyen*. 15. *Te'vilâtü erba'îne hadîsen*, 16. *Tefsîru "halekallâhü Âdeme'alâ sûretih"* 17. *Sirâcül- kulûb*, 18. *Dîvançe*, 19. *Fasl li âdâbi'z-zikr*, 20. *Risâle fi ismeyni'l-a'zameyn*.¹⁰⁰

27. Hayreddin et-Tokadi (Konrapavi)

Hayatıyla ilgili kesin bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda kesin olarak belirtilen tek bilgi Cemâl el-Halveti'nin halifesi olduğudur. Vefat tarihi belli olmadığı için 1530'dan sonra vefat ettiği kaydedilmiştir.¹⁰¹ Ancak diğer bir kaynakta hakkında bilgilerin olduğunu belirtilmektedir. Kendisini ifade ederken zengin bir şekilde kelime kaynağı kullanılmıştır. Aydınlik zamanının vahîdi, yaşadığı dönemin eşi benzeri olmayan ferîdi, mâna denizinin incisi, Subhâni bilgilerin sırrı, Allah'ın sırlarının vâkıfı ve nûrunun ârifî Şeyh Hayreddin Konrapa'da dünyaya gelmiştir. Fakr-u fenâ ve terk ü tecrîd ile kâim olmuşlardır. Kemâlat sâhibi ve kerâmet ehli sûfi olmuştur.

Şeyh Hayreddin el-Konrapavi İstanbul'a gelmiş ve şeyhi Şeyh Cemâl el-Halveti Çelebi'ye intisap ederek Koca Mustafa Paşa tekkesinde eğitimine devam etmiştir. Şeyhinin dergâhında hizmette bulunduktan sonra bir görev için Bolu'ya gönderilmiştir. Bolu ve

⁹⁹ Hâs, a.g.e, s. 38.

¹⁰⁰ Mehmet Serhan Tayşi, "Cemâl el-Halveti", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1993, c. VII, s. 332.

¹⁰¹ Kerim Kara, "Hayreddin et-Tokadi", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2012, c. XLI, s. 215.

Düzce’de Pazar adlı mahallesinde ikamet ettiği bilinmektedir. Şeyhinin sevilen halifelerinden olduğu ve kendinde bulunan özelliklerini insanların bilmesinden haz etmeyen takva sahibi bir Allah dostu olmuştur. Tarikat silsilesine göre makamlarına oturduğu da rivayet edilmektedir.

Halifeleri Pîr Sultan Şeyh Şâban Efendi, Şeyh Muslihiddîn el-Konrapavi, Şeyh Mahmud el-Kürevî ve bunlarla beraber diğer bazı şeyhlerin de hocası olmuştur. Bu kaynaktan yazıldığına göre vefat tarihi 931/1525 tir. Mezarı Bolu’nun Dutaş denilen bölgesinde bulunmaktadır.¹⁰²

28. Halvetiyye Tarikatının Üçüncü Pîri Hz. Pîr Sultân Şeyh Şabân Efendi el-Halvetî el-Kastamonî

Şâbâniyye tarikatının kurucusu Şâbân Velî Kastamonu’nun Taşköprü ilçesinde doğdu. Onun doğum tarihiyle ilgili 886 ile 902 yılları arasında iki farklı görüş bulunmaktadır. Küçük yaşta yetim kalan Şâbân Velî bir hanıma evlatlık verildi. İlk eğitimini Taşköprü’de aldıktan sonra Kastamonu’da Osman oğlu Hoca Velî’den tefsir, hadis dersleri aldı. Daha sonra İstanbul’a giderek Fâtih medresesinde 9 sene Kur’ân-ı Kerîm, Tefsir, Hadis ilimlerini tahsil etti. Bu sıralarda gördüğü bir rüya üzerine 925 yılında arkadaşlarıyla Kastamonu’ya dönerken Düzce ile Bolu arasındaki Konrapa’da Halvetiyye şeyhlerinden Heyreddin et-Tokadî ile karşılaşır. Aralarında geçen sohbet üzerine Hayreddin Efendi’den etkilenen Şâbân Velî on iki yıl onun dervişi olup hizmetinde bulundu. Seyr-ü sülûk’ü tamamlanınca Kastamonu’ya halife olarak gönderildi.

Kastamonu’da Cemal Ağa Camisi’nde inzivaya çekildi. Bir çobanla konuşması üzerine irşad’ı kastederek “buraya halkı gütmeye geldim” diyerek Seyyid Sünnetî Mescidinde faaliyet gösterdi. Dervişlerinin ısrarı üzerine şehir merkezindeki Honsalar Camisi’ne taşındı. Burada Şâbân Dede, Şâbân Velî lakaplarıyla tanındı. Honsalar Camisi’nin bir yangında yanması üzerine Hisarardı’nda Eyüp Halîfe tarafından bağışlanan bir eve taşındı. Şâbân Velî 18 zilkade 976 yılında vefat etti ve tekkesinin bahçesine defnedildi. Evliliği hakkında bilgi verilmeyen Şâbân Velî’nin Yahyâ adında bir oğlu olduğu bilinir. Yahyâ efendi Çorumlu İsmâil Efendiye intisap ettiği ve 100 yaşını aşarak vefat etmiştir. Oğulları ve torunlarının şeyh olarak görev yaptıkları kaydedilir.¹⁰³

29. Muhyiddîn el-Kastamonî

Âriflerin seçkini, sâliklerin senedi hakikat sırlarının maliki, hüviyet sırrının vâkıfı olarak, mânası bol kelimelerle tarif edilen Muhyiddin el-Kastamonî, Kastamonu’nun Küre-i

¹⁰² Hâs, a.g.e, s. 40.

¹⁰³ Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, “Şâbân Velî”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXXVIII, s. 208.

cedid ismiyle bilinen bölgesinde dünyaya gelmiştir. Kastamonu'da çocukluğunu geçiren şeyh, eğitim hayatını da Burda tamamladıktan sonra, Kastamonî lakabıyla meşhur olmuştur. Şeyhi Şabân-ı Veli olduğu için, onun halifesi olarak bilinmektedir. Şeyhi Şabân Veli'nin silsilesinde Şeyh Abdalbâkî İskilibi'den sonra yer almaktadır. On yedi sene sadece fakir fukaraya hizmet etmiştir. Önceleri salah ve takva üzere olup, ders vermekle meşgul olduğu bilinmektedir. Şeyhinin sohbet ve derslerinde bulunduğu dönemlerde, Kastamonu'da bulunan Mahmûd el-Kürevî'nin de sohbetlerine de katılmıştır. Bu nedenle daha sonra tamamen Mahmûd el-Kürevî'nin yanında kalarak eğitimine devam ederken, daha tarikat makamını tamamlamadan ikinci şeyhi vefat etmiştir. Tasavvufi hayatına devam etmek için tekrar birinci şeyhi Şabân-ı Veli'nin huzuruna girmiş ve şeyhinin yanında tarikat makamını tamamladıktan sonra Şam'a göreve gönderilmiştir. Hac ibadetini görevdeyken yerine getirmiştir.

Halifeleri: Şeyh Ömer el-Fuâdî, Şeyh Hüseyin et-Tosyavî, Şeyh Mustafa el-Kastamonî, Şeyh Mehmed Çelebi Amasyavî gibi sûfî'lerin şeyhidir.¹⁰⁴

30. Ömer el-Fuâdî

Hakka yakın olan Allah dostu, âriflerin ser defteri, kâmillerin serveri olarak beyan edilen Şeyh Ömer el-Fuâdî'nin ismi Ömer, lakabı ise Fuâdî olduğu bilinmektedir. Hüseyin halifenin oğlu ve Kastamonu'da doğmuştur. Hayatıyla ilgili bilgiler kendi yazdığı eserlerde verilmiştir. Babasının kendisini küçük yaşta iken Şa'aban-ı Veli'nin cenazesine götürdüğü haberine dayanarak onun muhtemelen 966 yılında doğduğu bilgisine ulaşılabilir. Zâhiri ve Bâtını ilimleri bilen, faziletli bir insan sûfî olmuştur. Yaptığı mücahedesinin sınırı olmayan şeyh, önce yazıcılıkla uğraşmış olan Fuâdî on yedi sene Kastamonu'da müftülerin fetvalarını yazmıştır. Bu sırada ilim öğrenmeye devam etmek için bir mürşid aramaya başlamış ve yaşadığı dönemin ünlü Sûfî'lerinden olan, Şaban-ı Velinin halifelerinden Şeyh Hacı Dede Efendiye gitmiştir. Ancak bu şeyh bu işin hemen olmayacağını ve biraz zamana ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine döneminin diğer Sûfî'lerinden olan Şeyh Nûreddinzâde Efendinin halifelerinden Şeyh Himmet Efendiye gitmiş, bu şeyhte aczini bildirdiği için İlgaz dağında Şeyh Benli Sultan'ın oğlu Mahmud Efendiye gitti ve aynı cevabı aldı. En son Kastamonu'da bulunan Hz. Pîr'in halifesi Hayreddin el-Kastamonu 985/1578'ya gitmiştir. Ancak oraya gittiğinde Hayreddin el-Kastamonu vefat etmiş, yerine Hz. Pîr'in diğer halifelerinden Abdalbâkî İskilibi oturmuştu. Bu şeyh herhangi itirazda bulunmayıp kabul etmiştir. Dergâhta rıyâzat ve mücahadeye başladı. Aradan üç sene geçtikten sonra Abdalbâkî İskilibi de vefat etmiştir. Bunun üzerine Hz. Pîr'in diğer halifelerinden Şeyh Muhyiddin el-

¹⁰⁴ Hâs, a.g.e, s. 45.

Kastamoni yerine oturdu. Yeni makamına oturan şeyhe biat etti ve mânevi hayatına devam etti.¹⁰⁵

Ömer el-Fuâdî, Şâbâniyye tarikatının yayılmasında, sistemleşmesinde, müstakil bir şube haline gelmesinde payı büyüktür. Dönemin kaynaklarında Halvetiyye'nin diğer kollarının Pîr'leri hakkında geniş bilgiler bulunurken, Şeyh Şa'aban Velî hakkında bir bilginin olmaması dikkatini çekmiştir. Bunun üzerine *Menâkıb-ı Şa'bân-ı Velî* adlı eserini kaleme almıştır. Eserinde Şa'aban Velî hakkında ve Şâbâniyye tarikatı hakkında bilgiler vermiştir. Eserinde kendi silsilesiyle alakalı şöyle bilgi vermekte: Pîr Ömer Halveti, Ahî Mîram, İzzeddin Türkmânî, Sadreddin Hiyâvî, pîr-i sâni Yahyâ eş-Şirvânî, Muhammed Bahâeddin el-Erzincânî, Cemâl el-Halveti, Hayreddin et-Tokâdî, Şâban Velî, Osman Efendi, Hayreddin Efendi, Abdülbâki Efendi, Muhyiddin Efendi ve kendisi. Şeyh Şâban Velî'nin türbesini yaptıran ve irşadın yapıldığı camiyi tarikatın merkezi haline getiren de Ömer el-Fuâdî'dir.

Ömer el-Fuâdî tarikat silsilesi itibarıyla Muhyiddin el-Kastamonu'dan sonra yer almaktadır. Çünkü son şeyhinden sonra yerine geçmiş ve otuz üç sene hizmet etmiştir. Halifeleri: Şeyh İsmâil el-Çorumî, Şeyh Sunullah et-Turnavî, Şeyh İshâk el-Çorumî, Şeyh Aliyy et-Tosnavinin ve diğer bazı sûfî'lerin de hocası olmuştur.

Vefat tarihi 1046/1637'dir. Mezarı Şeyh Şâban Efendinin türbesinin içinde bulunmaktadır. Mezarında bulunan sandukanın üstündeki kisveleri siyah destârlıdır. Diğer halifelerin ise beyazdır.¹⁰⁶

Eserleri: 1. Menâkıb-ı Şa'bân Velî 2. Türbenâme, 3. Bülbüliyye, 4. Risâle-i Hâbiyye, Hâbnâme. Ömer el-Fuâdî'nin risale hacminde yirmi beşi aşkın eseri bulunmaktadır. Bazıları: Muslihu'n- nefis, Risâle-i Tevhîdiyye, Şevkiyye fî hakkı devrânî's- sûfiyye, Sadefiyye, Şerh-i Risâle-i Zenbilî, Ali Efendi fî hakkı devrânî sûfiyye, Şerh-i Vird-i Settâr. Risâle-i Halvet, Makâle-i Ferdîyye ve Risâle-i Virdiyye, Mecmûa-i İlâhiyyât, Risâle-i Aseliyye li-medhi Ashâbı Resûlillâh, Risâle-i Gullâbiyye, Silsilenâme, Risâle-i fî'z-zikir, Risâle-i Müsellesât, Risâle-i Hüviyye, Risâle-i Saâdetiyye, Kasîde-i Pendiyye, Hayâtiyye, Tercüme-i Mi'yârü'l-tarîka.¹⁰⁷

31. İsmâil el-Çorumî

Hakikat sırrının vâkıfı, ince mânaların ârifî, muhakkiklerin seyyidi, tarikat sırlarının rehberi, mücahede ve müşahede ehlinin önderi olarak bilinen İsmâil el-Çorumî, Çorum'da dünyaya gelmiştir. Çorum'da eğitimini tamamlayan Çorumî, daha sonra Kastamonu'ya

¹⁰⁵ Hâs, a.g.e, s. 46.

¹⁰⁶ Hâs, a.g.e, s. 47.

¹⁰⁷ İlyas Yazar, "Ömer el-Fuâdî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2007, c. XXXIV, s. 61.

gitmiş, orda meşhur olmuştur. Zâhiri ilimlerin ve ledün sâhibi nurlu bir zat olmuştur. Şeyh Ömer Fuâdi'nin en büyük halifesidir. Tarikat silsilesinde Hz. Pîr Şeyh Şâban Efendiye ulaşmaktadır. Halife olduktan sonra on bir sene Allah yolunda halka hizmet etmiştir. İlim sahibi olmasına rağmen mütevazı bir insan olmuştur. Yaşadığı hayatı Peygamberin sünneti üzerine kuran sûfî, hayatının sonuna kadar böyle yaşamıştır.

Halifelerinin başında kendi oğlu Şeyh Mustafa el-Kastamoni gelir. Diğer halifeleri ise; Şeyh Abdullah İskilibi, Şeyh İbrahim Dede Efendi, Şeyh Abbas el-Çorumî'dir. Yüz seneden uzun ömür süren Çorumî 1057/1648 yılında vefat etmiştir. Mezarı Kastamonu'da diğer şeyhlerin de bulunduğu Hz. Pîr'in türbesinde bulunmaktadır.¹⁰⁸

32. Şeyh Karabaş Ali Efendi

Lahûtî sırların ârifî, nasûtî hakikatlerin câmii, velîlerin önderi şeklinde övülmeye lâik olarak bilinen ikinci pîr Karabaş Ali Efendi 1020/1612 yılında Çankırı'ya bağlı olan Konrapa olarak bilinen bölgede doğmuştur. İlim tahsilini Kastamonu ve İstanbul'da tamamlayan Şeyh Karabaş Ali Efendi'nin yirmiden fazla eseri bulunmaktadır. Şeyh Ömer Efendi'nin akaidini ve Şeyhü'l Ekber'in Fusûsu'l Hikem'ini şerh etmiştir. İlk önce mürşidi Şeyh İsmâil el-Çorumî'ye intisap ettikten sonra, tarîkat makamına erişmeden şeyhi vefat etmiştir. Şeyhinden sonra onun oğlu Şeyh Mustafa el-Kastamonî'ye biat etmiştir. Biat ettikten sonra tarîkat makamını tamamlayıp, şeyhinin yerine halifesi olarak oturmuştur. Şeyh Mustafa el-Kastamonî'nin en büyük halifesi olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda tarîkat silsilesinde de şeyhinden sonra yer almaktadır. Tarikat makamına oturduktan sonra Üsküdar'da bulunan eski Valide Câmisi tekkesinde şeyh olarak görev yapmıştır.

Halifeleri: A'râc Hasan Efendi adıyla bilinen Şeyh Ünsî Hasan, Şeyh İsmâil el-Medeni, Şeyh Muhammed Nasûhî el-Üsküdâri, Şeyh Çoban Ali Edirnevî'dir. Diğer şeyhlerden farklı olarak altı yüz seksen beş halifesi vardır, onlardan iki yüzü avam sûretinde, dört yüz seksen beşi Tâc ve Hırka altında olan kişilerdir. Şeyh Karabaş Ali Efendi 1097/1686 yılında Beynas Salâteyn de, hac yolunda vefat etmiştir. Mezarı Nahl kalesi ile Şeyh Muhammed el-Gazzâvî'nin türbesi arasında bulunmaktadır.¹⁰⁹

33. Mustafa el-Kastamonî

Âriflerin kâmilî olan Şeyh Mustafa el-Kastamonî, Kastamonu'da dünyaya gelmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz ünlü şeyhlerden biri olan Şeyh İsmail'in öz oğludur. Kastamonu'da ilim tahsilini tamamladıktan sonra, aynı yerde sûfilik şöhretini kazanmıştır. Geçmişte yaşamış

¹⁰⁸ Hâs, a.g.e, s. 50.

¹⁰⁹ Hâs, a.g.e, s. 52.

her sûfi gibi dünyevi şeylerden uzaklaşarak vuslatı tercih ederek, bu yolda yaşamıştır. Kendi babası Şeyh İsmail Çorumî'nin halifesidir. Tarikat silsilesinde Hz. Pîr Şâban Efendiye ulaşmaktadır. Tarîkat'da makamına ulaştıktan sonra Allah yolunda on beş sene halka hizmette bulunmuştur.

Halifeleri: Şeyh Karabaş Velî Üsküdarlı Uzun Ali, Kastamonu'da Hz. Pîr'in kırk sene hizmetinde olan Şeyh Hâfiz İbrâhim-i Kastamonî, Şeyh Abdurrahman ez-Zilevî, Şeyh Abdülaziz el-Çorumî ve bazı diğer Sûfilerdir. 1072/1662 yılında Kastamonu'da vefat etmiştir. Mezarı vefat ettiği yer olan Kastamonu'da Hz. Pîr Şeyh Şabân'ın türbesinin içinde, babasının yanında bulunmaktadır.¹¹⁰

34. Abdullatif: Hakkında bilgi bulunmamıştır.

35. Mustafa el-Bekriye: Hakkında bilgi bulunmamıştır.

36. İskenderiyeli Mehmed: Hakkında bilgi bulunmamıştır.

37. Mahmud el-Kürdi

Evliyâ büyüklerinden biri olan Mahmûd el-Kürdî'nin lakabı Kürânî Halveti'dir. Horasan'da, İsfârâîn beldelerinden Sakıs köyünde doğdu, ancak doğum tarihi bilinmemektedir. 1195/1781 senesi Muharrem ayının üçüncü günü Mısır'da vefat etti. Şeyh Süleymân el-Cemil tarafından gasl edilip Câmî'ul-Ezher'de cenaze namazı kıldırılmıştır.. Hocası Seyyid Mustafa Bekrî'nin, Sahra denilen mevkiindeki kabri yakınına defnedildi.

Mahmûd el-Halveti, erken yaşta mücâhedeye (nefsini terbiye etmeye) başladı. Nefsi için ağır mücahedeler çekti. Gündüzleri oruç tutar, gecelerin tamamını ibadetle geçirirdi ve çok ibadet edişiyile şöhret kazandı. Uyuduğunda çoğu zaman rüyasında Hızır'ı görür, birlikte Allah'ı zikrettikleri rivayet edilmektedir. Mahmûd el-Halveti on sekiz yaşına girince rüyasında Şeyh Muhammed Hafnâvî'yi görmüş ve kendisine; “Bu senin hocandır” denilmiştir. Rüya gördükten sonra hocasından ilim öğrenmek için Mısır'a gitti. Hocasını buldu ve ona sadakatle hizmet etmekle beraber Tasavvuf bilgilerinden dolayı üstün bir dereceye yükseldi. Hocasından icâzet aldıktan sonra Halvetiyye büyükleri arasına girdi. Mahmûd el-Halveti, önceleri Kuşeyri'nin izinden gittiği için onun vazifelerini okumuştur. Bu durum hocasını rahatsız etmediğinden dolayı aynı şekilde devam etmiş ve hocası kendisinden ders almak isteyenleri Şeyh Mahmûd'a göndermiştir. Hocasının “Şeyh Mahmûd'a gidiniz. O ilim ve edep ehlidir. Ona tâbi olunuz” demesi, sevilen öğrencilerinden olduğuna delalet

¹¹⁰ Hâs, a.g.e, s. 51.

etmektedir. Hocasının hocası Şeyh Mustafa el-Bekrî, Mısır'a gelince, onun sohbetlerine de devam etti.¹¹¹

Mübârek bir gecede Mahmûd el-Halveti, talebeleriyle sohbet ediyormuş ve bu gece mânevi hayatının önemli anlarını yaşadığını rivayet etmektedir. Bu gece şöyle olmuştur: Orada bulunanlardan biri yüksek sesle “Allah” diye bağırdı. Daha sonra o kişi Mahmûd Halvetî'ye: “Efendim, gaybdan, “Ey Şeyh Mahmûd! Gecen Allah katında kabul oldu” diye bir ses duydum” dedi. Mahmûd Halvetî der ki: “Daha sonra ben sabah namazını kıldım ve uyudum.

Rüyamda Resûlullah'ı gördüm ve bana buyurdu ki: “Ey Mahmûd! Gecen, Allah katında kabul oldu. Elini uzat, sana icâzet vereceğim.” Daha sonra elimi tuttular. O mecliste Mustafa Bekrî de vardı. Onun elini de mübârek eliyle tuttu. Elimini iki el arasına aldı ve buyurdu ki: “Seninle Mustafa Bekrî'yi kardeş ilan ediyorum.” Daha sonra sevinçle uyandım. O esnada bir haberci gelip, Seyyid Mustafa el-Bekrî'nin beni çağırdığını haber verdi. Hemen abdest alıp gittim. Hocam Mustafa Bekrî'nin yanına gittiğimde bana; “Bu günkü gecikmenin sebebi nedir?” diye sordu. Ben de; “Efendim gece uyuyamadım ve daha sonra uyumuşum. O sebeple geciktim” dedim. O; “Peki bana bildireceğin bir müjdeli haberin var mı?” diye sordu. Ben de; “Müjdeler sizdedir” dedim. “Peki, o hâlde gördüğün rüyayı anlat bakalım” dedi.

Bu durum üzerine biraz şaşkınlık içinde kaldım. Çünkü gördüğüm rüyayı kimseye anlatamamıştım. Bu emir üzerine rüyayı aynen anlattım. O zaman bana; “Ey Molla Mahmûd! Rüyan doğrudur, benim ve senin için büyük bir müjdedir. Resûlullah kurtuluşa, saadete kavuşturandır ve biz O'nun bereketi sebebiyle kurtuluruz” demiştir.¹¹²

Târih-i Cebertî müellifi ise şöyle anlatır: “Bir gün Yâfi'nin “Ravd-ür-riyâhin” adlı eserini Mahmûd el-Halvetî'den dinledim. Mecliste hazır bulunan onun sevdiklerinden birisi bana; “Şimdi bu kitaptaki zatlar gibi kerâmetleri olanların bir misli bulunur mu?” diye sordu. Hazır bulunanlardan bir başkası ona şöyle cevap verdi: “Böyle zat, Muhammed aleyhisselam ümmetinde elbette vardır.” O zaman Şeyh Mahmûd el-Halveti dedi ki: “Bir gece evimde oturmuş, Allah'ı zikrediyordum. Mevsim yazdı ve hava çok sıcaktı, çok susadım. Hanımım ve çocuklarım uyuyordu. Şefkatim sebebiyle hanımımı uyandırıp su istemedim. O esnada havada su tecessüm edip göründü. Sanki bir pınar kenarında idim. Su yükselip benim ağzıma damlamaya başladı. Tadını başka bir yerde duymadığım bu sudan “kana kana içtim. Daha sonra kesildi. Hiç bir tarafım ıslanmamıştım ama kış gecesindeki gibi üşüdüm buna rağmen

¹¹¹<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Detay/MAHMUD-HALVETI>. 11.02.2019, 17:00

¹¹² Şeyh Abdurrahman el-Cebertî, *Acâibü'l-Âsâr*, c. 3, s. 238 (Bu eser T.B.M.M. kütüphanesinde bulunmaktadır.)

zikrime devam ettim. Sırtımdaki cübbem de düştü. Elimin zayıflığı sebebiyle de onu kaldırıp sırtıma koyamadım. O zaman hanımımı uyandırmak, hatırıma geldi. Yine şefkat edip uyandırmadım. O anda önüme kor dolu bir mangal kondu. Oradaki harareten vücûdum ısındı, içimden; “Acaba hayal mi görüyorum?” diye geçti. Yaklaşım parmağımı dokundurduğumda ateş parmağımı yaktı. Sonra bunun, Allah’ın ihsanı ve ikramı olduğunu anladım. Sonra bu mangal yükselip kayboldu.” Buradan anlaşıldığına göre mucizeleri çok olan bir Allah dostudur ve talebesi Seyyid Abdülkadir olduğu rivayet edilmektedir.¹¹³

38. Ahmed et-Tîcâni

Tîcâniyye tarikatının mensupları, Ahmed et-Tîcâni’nin Peygamberimizin torunu ve Tîcâni’nin rüyasında sen benim oğlumsun demesi nedeniyle Tîcâni Peygamberimizin hem oğlu, hem torunu olduğu kanaatindedir. Tîcâniyye tarikatı insan tacıdır, çünkü Peygamberimizin tarikatıdır bu tarikat. Tîcâni ismi ise Hz.Ayşe’nin mensup olduğu kabileden gelmektedir.¹¹⁴ Tîcâniyye tarikatının kurucusu olan Tîcâni’nin tam adı Ebü’l- Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Muhtâr b. Sâlim et- Tîcâni’dir. 1150’de Cezayir’in Aynizâmî kasabasında doğdu.

Soyunun Hz. Hasan’a ulaştığını söyleyen Tîcâni’nin, bu nisbeyle anılmasının sebebi, Babaannesinin Berberî Tîcâne kabilesine mensup olmasından kaynaklanmaktadır. Veba hastalığı yüzünden anne- babasını on altı yaşında kaybeden Tîcâni, Tilimsân’da Kur’an-ı Kerim, Hadis, Mâlikî fıkhi ve edebî ilimleri öğrendikten sonra Fas’a gitti. Burada, Tunus’a gidinceye kadar beş sene Şeyh Ahmed Habîb b. Muhammedin ardından Abîd şehrinde Sîdî Abdülkâdir b. Muhammedin hizmetinde bulundu. Tunus’ta Halveti şeyhi Mahmûd b. Abdurrahman’ın sohbetine katıldı. Halveti şeyhi Mahmûd el- Kürdî ile Kahire’de tanışan Tîcâni 1187’de Mekke’ye gelerek hac görevini yerine getirdi. Mekke’de iki yıl kaldı. Burada Hindistanlı Şeyh Ahmed b. Abdullah ile tanıştı. İki ay sonra şeyhin vefat etmesiyle vasiyeti üzerine yerine halife olarak geçen Tîcâni önce Medine’deki Semmâniyye şeyhi Muhammed b. Abdülkerîm es- Semmân sonra da Kahire’de tanıştığı Mahmûd el- Kürdî’de icazet alıp halife olarak Cezayir’e döndü.

Tîcâni, Tilimsân’da iken sohbetleriyle, irşad faaliyetleriyle dikkatleri kendine çekti. Bunun üzerine Osmanlı Cezayir Beyi Muhammed b. Osman tarafından tutuklandı ve Cezayir şehirlerinde ikamet etmemesi şartıyla serbest bırakıldı. 1782 yılında Tilimsân’dan ayrılıp Sîdîebîsemgûn kasabasına yerleşti. Tîcâniyye tarikatında bu yıl ayrı bir öneme sahiptir.

¹¹³ Cebertî, a.g.e, s. 239.

¹¹⁴ Tantavi, a.g.e, s. 99.

Çünkü bu yıl tarikatın kuruluş yılı olarak kabul edilir. İlk başlarda bir Halvetî şeyhi olarak irşad faaliyetlerini yürüten Tîcânî, 1782 yılında mânevî keşfe nâil olduğunu, bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından kendisine irşad yetkisi verildiğini söylemiştir. Bu olaydan sonra kendisinin hiçbir tarikata mensup olmadığını söyleyerek kendi tarikatı, Tarikat-ı Ahmediyye/ Tîcâniyye'yi kurmuştur.

1789'da Sîdîebîsemgûn'dan ayrılarak Fas'a yerleşen Tîcânî, Fas sultanı ile iyi ilişkiler kurmuştur. Sultan Mevlây Tîcânî'nin müridleri arasına bile katılmış. Bu yakınlıktan rahatsız olan diğer ulamâdan İbn Kîrân onun şeyhliğini yalanlamıştır. Bu tür karşı hamlelere rağmen Tîcâniyye tarikatı bu bölgede iyice kökleşmiştir. Fas'ta yirmi altı yıl ikamet eden Tîcânî tarikatını halifeleri vasıtasıyla bütün Kuzey Afrika'ya yaydı. Sene 1815'te ikamet ettiği Fas'ta vefat etti. Kendi yerine halifelerinden Sîdî Ali b. Îsâ et- Temmâsî'yi tayin etti. Tarikat şeyhliğini Temmâsî ailesi ile kendi oğulları arasında sırayla sürdürülmesini vasiyet etti.¹¹⁵

39. Allâme Ali el-Havâri: Hakkında bilgi bulunmamıştır.

40. Seyyid el-Mehmed el-Kebir

Tîcâniyye tarikatının kurucusu Ahmed et-Tîcânî'nin büyük oğludur. Devlete karşı ayaklanmada tutuklanarak öldürülmüştür.¹¹⁶

41. Seyyid el-Mehmed el-Habib

Ahmed et-Tîcânî'nin ikinci oğlu ve babasından sonra halife olarak yerine geçmiştir.¹¹⁷

42. Seyyid el-Mehmed el-Mürşîye: Hakkında bilgi bulunmamıştır.

43. Seyyid el-Aliyyü et-Tamasi: Hakkında bilgi bulunmamıştır.

44. Mehmed el-Hâşîmi el-Konyevi: Hakkında bilgi bulunmamıştır.

45. Abdülkadir el-Medenî.¹¹⁸ Hakkında bilgi bulunmamıştır.

Abdülkadir Medenî'den sonra silsile Mehmet Kemal Pilavoğlu ile sona ermektedir. İkinci bölümde Mehmet Kemal Pilavoğlu ve tasavvufî görüşlerinden bahsedeceğiz.

¹¹⁵ Kadir Özköse, "Ahmed et-Tîcânî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2012, c. XLI, s. 130.

¹¹⁶ Özköse, a.g.e, s. 18.

¹¹⁷ Özköse, a.g.e, s. 19.

¹¹⁸ Tantavi, a.g.e, s. 94-100.

İKİNCİ BÖLÜM

MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

I. MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ

A. HAYATI

1. Ailesi ve Çocukluğu

M.K. Pilavoğlu 1906 yılında Ankara'nın Hamamönü semtinde dünyaya geldi. Babası hafız Ahmet Pilavoğlu ve annesi ahlak ve fazileti yönünden kadınlar arasında üstünlüğe sahip olan Sare Hanımdır. Küçük yaşlarından itibaren dedesi Hafız Seyyid Mehmed ve babasından Kur'an dersleri aldı. Küçük olmasına rağmen Kur'an dersleri almasının nedeni ise ailesi takva sahibi insanlar olması ve evinde her gün Kur'an okunmasıdır.¹¹⁹ Pilavoğlu'nun mensubu ve şeyhi olduğu bu tarikatın piri Ahmed et-Tîcâni, şecere itibari ile Hz. Hasandan gelir. Tîcâniyye ismi ve vefat eden validesinin mensup olduğu kabilenin isminden kalmaz. Pilavoğlu, "Resûlullah'ı gördükten sonra feyzim birdenbire arttı, hakikatler bana ayan oldu" demiştir. Pilavoğlu rüyasında Peygamberi gördüğü yıldan itibaren çalışmalarına devam etmiş, yıllarca Allah ve Resulü uğrunda mücadele etmiş yazı ve makaleleri ile İslam'a ve insanlığa hizmete kendini adanmıştır. Kendisi Ankara'da yaşıyordu Ankara'nın civarındaki köy ve kazalarından insanlar ziyarete gelmeye başlamıştı. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen insanlar etrafında toplanmaya sohbetlerinde bulunmaya talebesi ve müridi olmak için topluluğuna katılmaya başlamışlardır. Pilavoğlu, zamanının ilim adamları, mutasavvıfları, hocaları ve Diyanet İşleri başkanları ile de görüşmüş bu insanların bir kısmı genç Pilavoğlu'nda gördükleri yüksek şahsiyet, vakar ve derin muhabbetine dini konulardaki yüksek düşünce, fikir ve görüşlerine hayranlıklarını çeşitli vesilelerle ifade etmişler; ancak bazı insanların da eleştirisine maruz kalmıştır.¹²⁰

1942 yılında mahkeme Başkâtibi İsmail Şeren'in kızı Emine Hanım ile evlenmiştir. Hayatında tek evlilik yapmış ve Emine Hanımdan iki kız ve bir oğlan olmak üzere üç çocuğu vardır. Çocuklarının içinden Şayeste isimdeki kızı babasının izinden giderek hanımlara nasihatlerde ve vaazlarda bulunmaktadır. Şayeste Hanımın kocası yani M. K. Pilavoğlu'nun damadı Mehmet Altunbaş günümüzde Ankara'da bulunan Ticanilerin İlahi Işık Derneğinde kendisi Ticani tarikatının mensubu olmakla beraber, Ticanilerin içinde saygı ve hürmete sahip büyüklerindedir.¹²¹

¹¹⁹ Yıldız, a.g.e, s. 4.

¹²⁰ <https://www.cubukaksiyon.com/mehmet-kemal-pilavoglunun-hayati/>. 10. 02. 2019. 19:00

¹²¹ Selahiddin Altunbaş, M. K. Pilavoğlu'nun torunu. Bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. 15. 04. 2019.

2. Pilavoğlu Denilmesinin Sebebi

Babası hafız Ahmet den gelen rivayete göre; ağımızdan dört yüz yıl evvel Medine-i Münevver'den Peygamberimiz (s.a.v)in yedi göbek akrabaları Ankara'ya gelmiş. O dönemlerde Ankara'nın ismi Engr olduğu bilinmektedir. Engr'de dehşetli bir kıtlık olduğundan dolayı Resûlullah'ın akrabaları  aydan fazla kalamayıp onlardan dört göbek Medine-i Münevver'e geri dönmüşler. Geride kalanlardan iki göbek Bolu'ya yerleşmişler. Engr'ye gelenlerden son bir göbeği ise burada kalmış ve Hamamönü Perşembe Atpazarında Engr ehline kazan kurarak pilav pişirip dağıtmışlar. Pilava gelip gidenler "Pilavoğulları" diye birbirlerine bahsettiği için bunlar bu ismi almışlar.¹²²

Buradan anlaşıldığına göre Peygamberimizin soyundan geldiklerini söylemektedirler. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Ahmed et-Ticâni'nin rüyasında Muhammed(s.a.v) sen benim evladımsın, artık bir tarikat kur emrinin vermesi. Bununla beraber dört yüz yıl önce Medine'den gelen Peygamberimizin akrabalarının Pilavoğulları denilmesi, günümüzde Ankara Ticanilerinin şeyhinin soyadı M. K. Pilavoğlu olması, Ankara Ticnilerine göre bu şeyh Peygamberimizin torunudur ve onun soyundan gelmektedir.

3. Eğitim Hayatı

İlkokul, ortaokul ve liseyi Ankara'da başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra niversiteye gitmeye karar vermiş. Hukuk bölümünü kazanmış ve sınıf birincisi olarak devam ederken, Muzaffer Yıldız adında Ticâniyye tarikatının mensubu olan şahsın yazdığı satırlara göre manevi bir işaret üzerine fakülteyi bırakmıştır. Üniversiteyi bıraktıktan sonra bazı ilim insanlarından eğitim almıştır. Aldığı eğitim ve sahip olduğu bilgilerden dolayı bazen dini konularda tartışmalara girdiği de söylenmektedir.¹²³ üniversiteyi bırakma durumu babasını zdğ için, Babası: Seni eğitim alarak bir hukuk insanı olmanı istemiştim, ama sen bıraktın sözünün zerine: "Sen dünyalık istiyorsan senin olsun, bana Allah ve Resl yeter. Ben Allah ve Resûlünün yolunda canımı, terimi vakfettim, sözümden dönmem." Dediği rivayet edilmektedir. Bu sözleri söyledikten sonra Ankara'da bulunan Hseyingazi dağına bazen kendisi, bazen de arkadaşlarıyla gidip zikir yapmış ve ezanın Türkçe okunduğu zamanlarda Arapça ezan okuyarak namaz kılmıştır.¹²⁴

¹²² İklima Gençdoğan, "Son Devir Mutasavvıflarından Mehmet Kemal Pilavoğlu'nun Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı", Ankara n, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (basılmamış lisans tezi), Ankara 2005, s. 16.

¹²³ Nevzat Güngör 1956 doğumlu. M. K. Pilavoğlu'nu görmüş ve günümüzde Ankara'da bulunan İlahi Işık derneğinin yönetim yesi. Bu bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. 20. 05. 2019.

¹²⁴ Yıldız, a.g.e, s. 6.

4. Tarikata İntisabı

M. K. Pilavoğlu hukuk fakültesini bıraktıktan sonra manevi bir işaret almıştır. Bundan dolayı rüyasında Peygamberimizi görmüştür. Rüyasında Peygamberimiz(s.a.v)in arkasında namaz kılmış, namaz bittikten sonra Pilavoğlu'na bir zatı işaret etmiştir. Uyandıktan sonra 1931 yılında rüyasında işaret edilen Medineli Abdulkadir Medeni adındaki zatla görüşmek için İstanbul'a gitmiş. Bu zatla görüştüğten sonra Pilavoğlu'na bazı nasihatlerde bulunarak artık Tîcânîyye tarikatının şeyhi olduğuna dair bir icazet vermiştir.¹²⁵

İcazetin asıl metni Osmanlıca olup, şuan Pilavoğlu'nun damadı Mehmet Altunbaş ve kızı Şayeste Hanımda bulunmaktadır.

Verilen icazet: “Kapanmış kalpleri Fuyuzat-ı İlahî'ye açan geçmiş Peygamberlerin sonuncusunu hatemesi halka hak ile yardım eden, doğru yola kılavuzluk eden Hz. Muhammed efendimizdir. Soyuna, sopuna, çoluğuna çocuğuna kadri ve miktarı derecesinde ve cümle dostlarına salât ve selam olsun. Kendinden yardım isteyenlere yardım eden, kendisini zatı ulûhiyetin bütün izlerindeki doğru yolu gösteren Allah'a hamd olsun. Eline giren ve elinden çıkan her şeye karşı (Allah bize kâfidir)diyenlere de kâfi olan kendine yüz çevirip, suyu zatını dileyenlerin kıblesi bulunan Hz. Muhammed'e ve Ali ashabına uymamız için bize hidayet veren Allah'a hamd ve senalar olsun.

Dualardan ve mukaddimededen sonra demek isterim ki zatı İlahî'ye de dostumuz ve Allah uğrunda karındaşımız Mehmet Kemal Pilavoğlu'na İlahi hayırlardan mütemekkin olan bu zata bu icazeti ve izni verdim.

Kutbu Rabbani Hamdan el-Ebû lays Efendimiz ve Mollamız Ahmed oğlu Muhammed Tîcânî'den almış olduğum tarikattan Rabbim kereminden en muazzam ile suyu zatını içermiş. Tarikatın bütün şamil olduğu lüzûmatı ve evradı okumak ve vacipleri eda etmek için kendisine izin verdiğim gibi bu yola girmek isteyenlere izin vermeye şartlara riayet etmeleri şartıyla izin verdim.

Şartlar okunduysa aşağıda göstereceğimiz şartlarla sınırlanmıştır.

Beş vakit namazı şeriati malumesiyle eda etmek

Gücü yettiği kadar Allah'tan korkup muhalefetten sakınmak

Sevaba girmek itikadı ile evliyaları ziyaret etmek

Evliyaların dirisine ve ölüsüne hürmette kusur etmemek

Başka tarikata daha girerek Tîcânîyye tarikatı ile ikisini bir araya getirmemek

Girdiği bu tarikatı ölüp Allaha kavuşuncaya kadar terk etmemek

¹²⁵ Yıldız, a.g.e, s. 8.

Bu şartlardan daha başkaları tarikat-ı Ahmediyeyi Tîcâniyye kitapları olan Cevahirü'l-meani, Ramah, Tebeiyye isimindeki kitaplarda yeni oldukları malumdur. Bundan başka benden izin alan zata Mehmet Kemal Pilavoğlu izin ve icazet ettiğim bir şey daha vardır ki o da kendisine tabii edeceği adamları istihare ve tövbe ile istişare-i Ahmediye ile istişare ederek diğer müritler arasından alarak kendisine yaklaştırmaktır. İsteyenlere bu suretle izin vermek için bana da bir cemaat izin vermişlerdir. Bu cemaatte yukarıda yazılı şeraiti efadilde Şeyhimiz Allame Kadı Seyyid Ahmed den, Seyyid Ahmed bin Abdullah dan Kutub Seyyid el-Hac'dan ve Şeyh Kamil Ahmed et-Tîcâni'den yazarak bizi bunlardan mezun etmişlerdir.

Allah ve Resûl'ü Erkemden ve cümlesinden razı olsun. Bizden sonrada izin alan zata vasiyetim şudur. Allah-u Azim'ü-ş Şanın emir ve nehiyelerine muhalefetten korksun ve kendini saklasın. Şeyhi'nin emirlerine itaatle tabi olsun. Bu tarikatın icabetine göre tarikat kardeşlerinden birbirleriyle bozuşanları barıştırarak aralarını ıslah etsin. Birbirlerinden nefretini gidersin ve zengin olanların ellerindeki dünya nimetlerine göz dikerek tamah etmesin. Ancak gönüllerinden koparak gelen verilenleri alsın. Çünkü bütün dünya işlerinde ve hadiselerinde görüyoruz ki insanların akılları hep bu başkasının ellerindeki göz dikerek tamahının kutbu etrafında hırs ile dönmektedir. Cenabı Hak hemen bu kına huylarından bizi ve bizden izin alan başkalarını muhafaza buyursun. Âmin.

Cenabı Hakka bize hidayet ettiğinden hamd ve senalar olsun. Bu icazeti ve suçlarından üzgün Hz. Ahmed Tîcâni'nin hizmetkârı İdris bin Ahmed bin el-Abd el-İraki Medine-i Münevver'de büyük Tîcâniyye Tekkesine yakın bulunan Aksa da yazmıştır. Bu senenin 28 zilhiccesinde 1373' de yazılmıştır. Hemen Cenabı Hak kendisine ve yardımcılara lutf ihсан eylesin ve son duamız Elhamdulillahi Rabbil âlemindir".¹²⁶

5. Tarikatçılıkla Suçlanması

M. K. Pilavoğlu 1943 yılında tarikat kurmakla suçlanarak mahkemeye verilmiştir. Aynı zamanda M. K. Pilavoğlu ile beraber yirmi dört şahsın mahkemede duruşmaları başlamıştı. 677 sayılı kanun gereği tarikat kurmanın suç olmasıyla beraber, Tîcâniyye tarikatının nasıl kurulduğu, verilmiş icazetler ve ele geçirilmiş 500'lük tesbih büyük bir suç olarak sayıldığından dolayı yukarıda bahsedilen şahıslar tutuklanarak mahkemeye sevk edilmiştir. Kanun gereği suç sayısı belirtilerek bunların neden yapıldığı M. K. Pilavoğlu'ndan sorulduğunda, herhangi bir suç işlemediğini belirtmiştir. Ancak kendisi Peygamber'e bağlı olduğunu, vatana ve millete faydalı olmak için ahlak-ı Muhammediyye ile davrandığını

¹²⁶ Metnin orijinali Osmanlıca olup M. K. Pilavoğlu'nun el yazısı ile yazılmıştır. Günümüzde damadı Mehmet Altunbaş ve kızı Şayeste hanımın özel kütüphanesinde bulunmaktadır.

insanların yanlış anladığını belirtmektedir. Bununla beraber İstanbul'a gittiğinde Abdulkadir Medeni adında bir âlimle görüştüğünde neler yapması gerektiğini sormuş ve cevaben Peygamberimizin hizmetinde olması gereken bir emir aldığını ifade etmiştir. Kaldığı mecburiyetten dolayı tarikatla bir alakası olmadığını, sadece görüştüğü âlimin tavsiyesiyle 1500'e yakın hadis ve "avamdan havasa doğru" konusunda bir kitap yazdığını belirtmektedir.¹²⁷

Mahkeme senelerce sürdükten sonra 1952 yılında karar verilmiştir. Tarikat kurmakla suçlanmasından sonra Arapça ezan okuma suçlaması da ortaya çıkmış. Arapça ezanı M. K. Pilavoğlu'nun müritlerinden Sadık Çakırtepe Zincirli camisinde okumuştur. Bu ezanı okuyanın yine M. K. Pilavoğlu olduğu düşünülerek cezası büyütülmüştür. 10 Temmuz 1952 yılında toplamda 72 müridiyle birlikte tutuklanmış. Ancak ceza ağırlıklı olarak M. K. Pilavoğlu'na 10 yıl hapis ve 5 yıl Bozcaada'ya sürgün edildi. Ulucanlar Cezaevi'nde Pilavoğlu, afa yaklaşık 7 yıl sonra serbest kaldı.¹²⁸

Bu yaşadığı olayları "İbretler ve Hikmetler" adlı eserinde şöyle beyan etmektedir: Zalim avcının biri melek gibi bir ahu yavrusunu yakalayıp mahlûkatlar arasına koydu, zalim memurların bazen günahsız insanları tutuklayıp eşkıyaların arasına attıkları gibi. Zavallı ahu yavrusu mahlûkatların arasında hiçbir şey yiyemez ve içemez hale gelmişti.¹²⁹ Burada Hapse atıldıktan sonra hapisanede beraber kaldığı insanlardan bahsetmektedir.

Ve şöyle devam etmektedir: Ahu korkusundan kafasını havadan indiremezken, mahlûkatlar şu ahuya bak, kendini burada padişah zannediyor, bizim yediğimiz şeyleri yemek istemiyor demişler. Ahu da söze: hayır sadece canım istemiyor demiş. Bunun üzerine mahlûkatlar sende bir cevher var ama söylemiyorsun demeleri üzerine; ben size cevher sunsam siz yine cevheri bilmez, beni yanlış anlarsınız demiş.¹³⁰ M. K. Pilavoğlu Hapis hayatında çok sıkıntılı günler yaşamış ve yaşadığı günleri bazı kitaplarında anlatmaya çalışmıştır.

Hapisteyken ziyaret eden ihvanları bilmediği konular hakkında soru sormuşlar. Konuşmaya izin verilmediği için sorular mektup halinde Pilavoğlu'na ulaştırılmış ve Pilavoğlu da mektup halinde cevap vermiştir. İhvanlarına yazılan mektuplardan 42 tanesi kitap halinde basılmıştır. Kitabın önsözünde: "Bu kitapta bulunan 42 adet mektup çeşitli tarihlerde M. K. Pilavoğlu tarafından yazılmıştır. Hapishane de, sürgünde ve diğer

¹²⁷ Yıldız, a.g.e, s. 13.

¹²⁸ Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergah Yay., İstanbul 2014, s. 242.

¹²⁹ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *İbretler ve Hikmetler*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2018, s. 110.

¹³⁰ Pilavoğlu, a.g.e, s. 111.

zamanlarda kaleme alınan bu mektuplar sadece ihvanlar için değil, hapiste bile olsa insanlar ondan faydalanması için basılmıştır¹³¹ ifadesi yer almaktadır.

6. Bozcada'dan Ankara'ya Dönüşü ve Vefatı

M. K. Pilavoğlu hapis cezası bittikten sonra Bozcaada'ya sürgünü gerçekleştirilmiş. Bozcaada'ya sürgün edildikten sonra bulunduğu adada insanlar ekmeği karşı taraftan getirir ve üzümlerini şarap yaptıklarını belirtmektedir. M. K. Pilavoğlu adaya yerleştikten sonra bir fırın yaptırmış ve üzümlerini pekmez yapıp karşı tarafta yaşayan insanlara satmıştır. Aslında Bozcada'ya sürgün edilmesinin tek nedeni Tîcânîyye tarikatının mensupları M. K. Pilavoğlu ile görüşmemesidir. Buna rağmen Tîcânîler adada şeyhlerinin yanında biri fırıncılık yapmış, bazıları da pekmez ve bakkalcılık yaparak M. K. Pilavoğlu'na yardım ve hizmette bulunmuşlardır.¹³² Yukarıda bahsettiğimiz gibi Müritlerin bir kısmı çeşitli beldelere; Pilavoğlu da Bozcada'ya sürgüne gönderilmiş 1958 yılından 1974 yılına kadar burada yaşamıştır. Bozcada'da müritleri kendisini yalnız bırakmamış devamlı olarak ziyaret etmiş. İlk yıllarda Bozcada'ya gelen müritler sorguya çekilmiş, adaya niye geldiği, ne kadar kalacağı, nerede kalacağı hakkında sorular soruluyor. Pilavoğlu adada boş durmayıp burada günlerini dolu geçirmiş yine yazılarına devam etmiştir. Bugün mevcut olan eserlerinin birçoğu adada kaldığı yıllarda kaleme alınmıştır. Bu eserler yazılırken Pilavoğlu'nun yanında birçok kâtip bulunmuş. Bu kâtiplerin Pilavoğlu ile çalışmaları hakkında anlattıkları çok hatıraları vardır. Bütün kâtiplerin anlattığına göre, saatler süren bu yazım işinde Pilavoğlu'nun söylediği cümleleri kaleme almakta güçlük çekiyorlardı.¹³³

İhvanları her gün sabah namazdan sonra kahvaltı için yanında toplanır ve sohbetinde bulunurlardı. Sohbet bittikten sonra herkes görevine devam etmek için dağılırlardı. Bazen akşam namazından sonra yemek duasının hemen ardından sohbet yapar ve yatsı namazını cemaatle kıldıktan sonra evlerine dağılırlardı. Yazdığı kitaplarının çoğunu kendisi söyler ve yanındaki ihvanlar daktilo ile yazarlardı.¹³⁴

1969 yılından 1974 yılına kadar sürgün hayatı yaşadıkten sonra rahatsızlığından dolayı Ankara'ya geri dönmüştür. Ankara'da yazdığı kitapları bastırmakla beraber kitap yazmaya

¹³¹ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Mektubu Şerifler*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1984, s. 4.

¹³² Bozcada'ya sürgün edildikten sonra sürekli şoförlük yaparak hizmetinde bulunan M. K. Pilavoğlu'nun damadı Mehmet Altunbaş. Bu bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. 20. 02. 2019.

¹³³ <https://www.cubukaksiyon.com/m-kemal-pilavoglu-nun-hayati>. 15. 03. 2019. 14:00

¹³⁴ Bozcada'da M. K. Pilavoğlu'nun yanında bakkalcılık ve kâtiplik yapan Tîcânîlerden 1956 doğumlu Ömer Güler. Bu bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. 17. 05. 2019.

devam etmiştir ve 02 Ocak 1977 tarihinde vefat etmiştir. Vefatından önce “Öldüğüm Gün Bayramımdır” adlı şiirini tekrar, tekrar okuduğu belirtilmektedir.¹³⁵

B. ESERLERİ

1. Tasavvufla İlgili Eserleri

M. K. Pilavoğlu'nun iki yüzün üzerinde eserleri bulunmakta. Onlardan bazıları sınıflandırılmış halde aşağıda bahsedilmiştir.

Tasavvuf ve Ahlak

Bu kitap 1985 yılında kitap halinde basılmış, 480 sayfadan oluşan ve tasavvuf alanında kaleme alınmış en önemli eserlerinden biridir. Bu kitap Allah'ı sevmek, zikretmek, âşık, akıl, manevi doktorluk, kulun Allah'a olan muhabbet derecesi, Arifler, Mü'minler, Evliyaullah, Esrar, Ervah, Gönül hastalığı, Mevt, Hakikat, İman, insan, Kemal, Nefsin terbiyesi, Kalbin katılaşması, Kerâmet, Ruh, Vicdan ve Hicap konularını içermektedir.

Avamdan Havasa Doğru

1985 yılında kitap halinde basılmış, 220 sayfadan oluşan bir kitaptır. İçerdiği konular ise aşk, ruh, rıza, kötülük, kısa yol, Kurbiyet, insanlık, zayıflara şefkat, haccın manevi etkileri, Kesbi ilim, Vehbi ilim ve Allah'a inanç derecesidir.

Hidayet Rehberi

1975 yılında basılmış, 336 sayfadan oluşmaktadır. Ağırlıklı olarak Salâvat'ı Fatihin faziletlerini anlatır.

Tevhit Risalesi

1976 yılında basılmış, 232 sayfadan oluşmakta.

Rehberi Salih fi Şerhi Salâvat'ı Fatih

1976 yılında 277 sayfadan oluşmak üzere basılmıştır. Salâvat'ı Fatihin anlamı, fazileti ve değerlerini anlatır.

Kırk Meşale

M. K. Pilavoğlu'nun özellikle kitap olarak basılmasını istediği kitaplardan biridir. Çoğu kitabını müridleri bastırmıştır. 1976 yılında kalın bir kitap halinde vefatından bir sene

¹³⁵ Yıldız, a.g.e, s. 40.

evvel basılmış. Müellifin bu kitabı aşağıda belirttiğimiz üzere tasavvufun konularından olan Şirk, Mürşit, Müşrik, İnsanlık cevheri ve Arif konularını içermekte.¹³⁶

Büyük veli Muhyiddin-i İbn el-Arabî

Bu eserin birinci baskısı 1950 yılında basılmıştır. Dördüncü baskısı 1991 yılında yayınlanmış ve 133 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın isminden de bilindiği üzere bu eser Muhyiddin Arabî'nin hayatı, kişiliği ve kerametlerinden bahsetmektedir. Bu konuların yanı sıra M. Arabî'nin muhtelif ilimler hakkında görüşleri ve ahlakın detaylarından bahsetmektedir. Aynı zamanda M. Arabî'nin yazdığı eserlerindeki gizli sırlar ve ledün ilminin özellikleri, tevhidin mertebeleri, vahdeti vücûd hakkındaki görüşlerini içermektedir. M. Arabî'nin Hallacı Mansur hakkındaki keşfi, insanın niçin yaratıldığıyla ilgili görüşleri ve ibadetler hakkında bahsettiği bilgilerden oluşmaktadır.¹³⁷

Kur'an-ı Kerime Göre İman, Ahlak, Dua

Pilavoğlu'nun çoğu eserleri, kendisi hayattayken yazılmıştır, ancak basılmamıştır. Vefatından sonra Ticâniyye tarikatının mensupları şeyhinin basılmamış eserlerini yayınlamıştır.

Pilavoğlu'nun bu eseri de vefatından sonra 2001 yılında basılmış ve 150 sayfadan oluşan bir eserdir. Cahiliye döneminde yaşayan Arapların inancından, Kur'an da bahsedilen mü'minlerin vasıflarından ve salih amelin vasıflarından bahsetmektedir. Aynı zamanda ahlaki yönden insanların aklını kullanarak doğru yolu bulması ve Peygamberin tebliğ ettiği ahlakının Kur'an da bulunan örnek ayetleri zikretmektedir. Müslümanların niyet ederek yaptığı amellerin hangisi insan-ı kâmil derecesine götürür. Kur'an da niyetin çeşitleri, Allah dostlarının sıfatları ve kurtuluşa giden yolu gösteren amel ve ahlakın dereceleri nelerdir? Bir insanın Allah'ın sevdiği kulu olması için, ilim ve insaniliğin sahibi olması gerektiğini beyan etmektedir. Bahsedilen konularla beraber iyilik ve kötülük, ahlakın temeli nefsin terbiyesi ve Kur'an da verilen örnek âyetlerle birlikte hicabın ne olduğunu zikretmektedir.¹³⁸

¹³⁶ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Kırk Meşale*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2009, s. 150.

¹³⁷ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Büyük Veli Muhyiddin-i Arabî*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1991, s. 133.

¹³⁸ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Kur'an-ı Kerime Göre İman, Ahlak, Dua*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2001, s. 150.

Muhammed Aleyhisselamın Ahlakı ve Âdetleri

Pilavoğlu'nun bu eseri 1949 yılında ilk baskısı yayınlanmıştır ve 187 sayfadan oluşmaktadır. Eserin isminden de anlaşıldığı üzere Peygamberin yaşadığı her gününde insanlara örnek davranışlarından bahsedilmektedir. Yemek adabı, insanlara merhameti, adaleti ve Allah'a olan sevgisinden bahsedilmektedir. Yukarıda bahsedilen konuların yanı sıra Peygamberin ibadetleri ve tasavvufun önemli konularından olan ahlak ve temizlik zikredilmektedir.

Büyük insan Hazreti Ali

Eser 2000 yılında Ankara'da basılmış ve 227 sayfadan oluşmaktadır. Bilindiği üzere tarikatların silsilesi Hz. Ali'den ve Hz. Ebû Bekir'den gelmektedir. Pilavoğlu'nun bu eserinin yazılış sebeplerinden biri de Tîcâniyye tarikatının silsilesi Hz. Ali'den gelmesidir. Aynı zamanda İslam tarihinde en sevilen sahabelerden olduğu da beyan edilmektedir. Ancak insanların Hz. Ali'ye olan sevgisinin artmasıyla, bazı insanlar Hz. Ali'yi farklı değerlendirmeye başlamıştır. Bu eser özellikle önceki satırlarda bahsettiğimiz konuları ele almaktadır. Öncelikli olarak Hz. Ali'nin hayatını, sahabelerin ona olan sevgisini, Hz. Ali'nin rivayet ettiği hadisleri ve katıldığı savaşıardan bahsetmektedir. Bu konuların yanı sıra Hz. Ali'nin hikmetleri ve savaşlarda kullandığı silahlar ve özellikle o döneme ait silahların çeşitlerini zikretmektedir. Bahsedilen konuların dışında İslam tarihinde müslümanlar Şiilik ve Sünnilik olarak yol ayrılığına uğradıktan sonra kaybedilen güçten, birliğin parçalanmasından beyan etmektedir.¹³⁹

Resûlullah'ın Ümmetine Nurlu Bildiriler

Eser Pilavoğlu'nun vefatından sonra 2011 yılında basılmış ve 56 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın içeriğinde kelimeyi şahadet, zikir, Haşir suresinin faziletleri ve örnek hadisler, Peygamberin yakınlarından biri hastalandığında iyileşmesi için okuduğu dualar, ezandan sonra okunan duaların fazileti ve ahlaktan bahsedilmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz konuların yanı sıra ibadet, cennetin tarifi ve yatarken okunan dualar ve onların faziletlerini beyan etmektedir.¹⁴⁰

2. Tefsirle İlgili Eserleri

Euzu Bismelenin Mana ve Esrarı; 1979 yılında basılmış ve 32 sayfadan oluşmaktadır.

¹³⁹ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Büyük İnsan Hazreti Ali*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2000, s. 227.

¹⁴⁰ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Resûlullah'ın Ümmetine Nurlu Bildiriler*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2011, s. 56.

Namazda Okunan Kısa Surelerin Mana ve Esrarı; Pilavoğlu'nun vefatından sonra 2003 yılında basılmış ve 80 sayfadan oluşmaktadır.

Fatiha Suresinin Manası ve Tefsiri ve Ondan Alınacak Dersi İbretler; 1969 yılında basılmış ve 32 sayfadan oluşmaktadır.

Amme Cüzünün Mana ve Tefsiri; 1969 yılında basılmış ve 142 sayfadan oluşmaktadır.

Kehf Suresinin Tercüme Tefsiri ve Ondan Alınacak Dersi İbretler ve Hikmetler; Ts, 169 sayfadan oluşmaktadır.

Muhammed Suresinin Tefsiri ve Alacağımız Kıssalar; 1975 yılında basılmış ve 50 sayfadan oluşmaktadır.

İhlâs-ı Şerifin Yüce Manaları, Nihayetsiz Faziletleri Hakkında Her Mü'minin Bilmesi Lazım Gelen Resülüllah'ın Hitapları; Ts, 57 sayfadan oluşmaktadır.

Nuh Suresi Mana ve Tefsiri; 1975 yılında basılmış ve 60 sayfadan oluşmaktadır.

Hucurat Suresi Mana ve Tefsiri; 1975 yılında basılmış ve 66 sayfadan oluşmaktadır.

Munafikun Suresi Mana ve Tefsiri; 1975 yılında basılmış ve 65 sayfadan oluşmaktadır.

Kıyamet Suresinin Mana ve Tefsiri; 1975 yılında basılmış ve 53 sayfadan oluşmaktadır.

Fetih Suresi Mana ve Tefsiri; 1975 yılında basılmış ve 69 sayfadan oluşmaktadır.

Müzemmil Suresi, Manası, Tefsiri ve Hikmetleri; 1975 yılında basılmış ve 64 sayfadan oluşmaktadır.

Ayetel Kürsi Mana ve Tefsiri; Pilavoğlu hayatta iken hazırlanmıştır. Ancak 2016 yılında basılmış ve 20 sayfadan oluşmaktadır.

Mearic Suresi Mana ve Tefsiri; 1975 yılında basılmış ve 66 sayfadan oluşmaktadır.

Yasin-i Şerif Tercüme ve Tefsiri; 1972 yılında basılmış ve 152 sayfadan oluşmaktadır.

Sureyi Haşirin Manası, Tefsiri ve Ondan Alınacak Dersi İbretler; 2005 yılında basılmış ve 44 sayfadan oluşmaktadır.

Teğabun Suresi Mana ve Tefsiri; 1975 yılında basılmış ve 54 sayfadan oluşmaktadır.

Er Rahman Suresinin Mana ve Tefsiri; 2012 yılında basılmış ve 89 sayfadan oluşmaktadır.

El hakka Geleceği Muhakkak Olan Kıyamet Sure-i Şerife; 2000 yılında basılmış ve 72 sayfadan oluşmaktadır.

Tebareke Suresinin Manası, Tefsiri ve Ondan Alınacak Dersi İbretler; 2001 yılında basılmış ve 81 sayfadan oluşmaktadır.

Cuma Suresinin Manası, Tefsiri ve Hikmeti; 1975 yılında basılmış ve 35 sayfadan oluşmaktadır.¹⁴¹

3. Hadisle İlgili Eserleri

Kırk Hadis-i Şerif ve Şerhi; 1987 yılında basılmış ve 79 sayfadan oluşmaktadır.

İki yüz Bin Hadis-i Şerif ve Şerhi; 1962 yılında basılmış ve 217 sayfadan oluşmaktadır.

Hadis-i Şerif; 1949 yılında basılmış ve 79 sayfadan oluşmaktadır.

Resûlullah Efendimizin Mübarek Sözleri; Ts, 24 sayfadan oluşmaktadır.

Resûlullah'ın Ümmetine Nurlu Bildiriler; 2011 yılında basılmış ve 56 sayfadan oluşmaktadır.

Resûlullah Efendimizin Ashabına Yüce Bildirileri, Hizbul Bahirin Fazileti ve Manası; 1975 yılında basılmış ve 30 sayfadan oluşmaktadır.

Resûlullah'ın Ümmetinin Müjdeleyici Nurlu Hitapları Kırk Hadis-i Şerif; 1969 yılında basılmış ve 30 sayfadan oluşmaktadır.

Buhariden Kırk Hadis-i Şerif; 1969 yılında basılmış ve 25 sayfadan oluşmaktadır.

Hayat Verici Hadis-i Kutsiler, Ondan Alınacak Dersi İbretler; 1975 yılında basılmış ve 40 sayfadan oluşmaktadır.

Hakkın Yolun Gösteren Kırk Hadis-i Şerif; 2003 yılında basılmış ve 36 sayfadan oluşmaktadır.

Kütübü Muteber Hadisler; 1975 yılında basılmış ve 37 sayfadan oluşmaktadır.

İnsanlığa İnsanlığımı Öğreten 40 Hadis-i Kutsi; 2003 yılında basılmış ve 84 sayfadan oluşmaktadır.

Şehitler ve Gaziler Hakkında Kırk Hadis-i Şerif; 2010 yılında basılmış ve 110 sayfadan oluşmaktadır.

Resûlullah'a Soru ve Cevaplar; 1975 yılında basılmış ve 18 sayfadan oluşmaktadır.

Rahmeti İlâhiye Damlaları; 1975 yılında basılmış 88 sayfadan oluşmaktadır.

Hikmetle Dolu Nurlu Hadisler ve Onların Şiirle Hikmeti, İfadeleri; 1975 yılında basılmış ve 30 sayfadan oluşmaktadır.

Resûlullah'ın Ashabına Mübarek Bildiriler; 1976 yılında basılmış ve 36 sayfadan oluşmaktadır.

¹⁴¹ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Kur'an-ı Kerim İnsanlara Ne Öğretiyor*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1999, s. 169.

Resûlullah Diyor ki Müslim'den 40 Hadisi Şerif ve Şerhi; 1976 yılında basılmış ve 104 sayfadan oluşmaktadır.

İlim Hakkında Hadisi Şerifler ve Bundan Alınacak Ders ve İbretler; 2009 yılında basılmış ve 32 sayfadan oluşmaktadır.

Resûlullah Efendimizin Ümmetine Bildirileri, Mübarek Duygular; 2011 yılında basılmış ve 50 sayfadan oluşmaktadır.¹⁴²

4. Siyasi Eserleri

Komünizme Hücum: Bu eseri 1949 yılında tamamlamış ve basılmıştır.¹⁴³

Siyasi Makaleler: M. K. Pilavoğlu'nun bu eseri adından da belli olduğu gibi 1966-1974 yılları arasında yazılmış makalelerin bir araya getirilip kitap olarak basılmış halidir. İçerdiği konular; Yahudiler, Masonlar, Siyonistler, Farmasonlar, Sosyalizm ve Komünizm, Hürriyet ve Esâret, Hakiki mücahitler, İslam siyaseti, Dünya nizamı ve İslâmiyet.¹⁴⁴

5. Diğer Eserleri

Büyük İnsan Hz. Ali; 2000 yılında basılmış ve 226 sayfadan oluşmaktadır.

Büyük İmam Ebu Hanife; 2001 yılında basılmış ve 70 sayfadan oluşmaktadır.

Kur'an-ı Kerime Göre İnsan; 1968 yılında basılmış ve 96 sayfadan oluşmaktadır.

Kur'an-ı Kerime Göre Nebilik ve Nebiler; 2011 yılında basılmış ve 349 sayfadan oluşmaktadır.

Âlemlere Rahmet Fahri Âlem; 1972 yılında basılmış ve 16 sayfadan oluşmaktadır.

Manevi Cevher; 1975 yılında basılmış ve 85 sayfadan oluşmaktadır.

Mucizeler; 2010 yılında basılmış ve 234 sayfadan oluşmaktadır.

¹⁴² Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Er Rahman Suresinin Manası, Tefsiri ve Ondan Alınacak Dersi İbretler*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2012, s. 91.

¹⁴³ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Komünizme Hücum*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1949, s. 16.

¹⁴⁴ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Siyasi Makaleler*, Pilavoğlu Yay., (ts), s. 429-442.

C. MEHMET KEMAL PİLAVOĞLU’NUN TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

1. Zikir

Zikir kelimesinin sözlük anlamı; Bir şeyi korumak, unutulana hatırlamaktır. Dini açıdan bakıldığı zaman namaz, dua anlamlarını da ifade etmektedir. Tasavvufta ise Allah’ın kâinatta görülen tecelliyatından dolayı onu tespih etmektir.¹⁴⁵ Aynı zamanda yâd etmek ve yukarıda bahsettiğimiz gibi ismini beyan etmek anlamlarına gelir.¹⁴⁶ Tasavvufî ıstılahta zikir; kalbin devamlı surette Hak ile beraber olmak suretiyle huzur bulmasıdır. Tûsî (ö. 378/988), *el-Lümâ*, adlı eserinde Allah’ın zikri sırra nüfuz edince, kuldun beşeriyet sıfatını izâle ettiğini söylemektedir. Kelâbazî (ö. 382/990) zikri söyle beyan eder; Yukarıda bahsettiğimiz görüşlere benzer bir yönüyle zikir: Zikredilen şeyin dışında her şeyi unutmaktır. Yani Allah’ın dışındaki her şeyi unuttuğunuz zaman, Onu zikretmiş olursunuz. Bu görüşlerin yanında şöyle bir beyit de ifade edilmektedir.

Zikr-i Hudâ olsun işin,
Geçsin onunla yaz kışın,
Nûr olsun hep iç ü dışın
Gel aşk ile Allah de.¹⁴⁷

Mecazi olarak Zikir; Şöhret, Şeref, Şan, Namaz, Dua ve İlâhi kitaplar anlamlarını kapsamaktadır. Zikrin üç çeşidi vardır. Birincisi dilin zikri, ikincisi kalbin zikri, üçüncüsü sırrın zikridir. Birinci ve ikinci zikir kalbin ve lisanın zikrine; Kur’ân okumak, ilim tahsil etmek, farz ve nafile namazları eda etmek girmektedir. Zikir etmenin genel anlamı ise Allah’a itaat etmektir. Bundan dolayı Bakara suresinin 152. âyetinde “*Siz beni zikredin, ben de sizi zikredeyim*” buyurmaktadır. Bu âyetin tefsirini Sami Efendi şöyle beyan eder: “Siz beni ibadet ve taatle, itaatle zikredin; ben de sizi lütuf ve ihsan ile zikredeyim. Siz beni kusurlarınızla zikredin; ben de sizi mağfiretimle zikredeyim. Siz beni dünyada zikredin, ben de sizi ahirette zikredeyim. Siz beni tövbe ile zikredin, ben sizi affım ile zikredeyim. Size saadet kapılarını açayım.

¹⁴⁵ Ali Tenik-Vahit Göktaş, “Tasavvufî Düşüncede Zikir ve Zikrin Benlik İnşasına Etkisi, Toplum Bilimleri Dergisi”, 2014 Ocak, s. 264, 8/15.

¹⁴⁶ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2012, s. 662.

¹⁴⁷ Eyyup Akdağ, *Kazancızâde Emin Edîb Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İlâhiyât Yay, Ankara 2016, s. 169.

Dolayısıyla zikir sadece Allah'ı dil ile zikretmek değil, Kur'ân okumak, Hadis okumak ve Amel etmektir. Çünkü zikir salikin, zâhiri ahlakını ameli salih nuruyla ve itaatle süsler, iç dünyasını da mârifet nuruyla süsler.¹⁴⁸

Necmeddîn Dâye, zikri; Kulun Allah'tan başka her şeyi unutarak, Hakk'ı hatırlaması şeklinde beyan eder. Zikir sâliklerin Allah sevgisinde kendini kaybederek Allah'ın yolunda yürümeye başladığında onların direğidir. Zikir olmadan makama yükselerek vuslatı gerçekleştirmek mümkün değildir. Zikirle beraber Nisyân ve Hicâb'tan bahsedilmesi gerekir. Çünkü kulun Allah'tan başka her şeye alâka göstermesi, o kul için bir hicâb (perde)dir. Bu perde onu Hakkı zikretmekten uzaklaştırır. Bu sadece bir uzaklaşma değil, en kötü hastalıktır. Şifası unutmamanın zıttı olan zikirdir. Necmeddîn Dâye, zikir konusunu ele alırken “Lâ ilâhe illâllah” a çok önem vermektedir. Bunun nedeni ise şeyhi Necmeddîn Kübra (ö. 618/1221) dan etkilenmesidir. Zikir'in gerçekleşmesi için Allah'tan başka her şeyi unutmak gerekmektedir. Hak sevgisiyle dünya sevgisi bir arada bulunmaması gerekir. Allah'tan başka bir şeyin sevgisine yönelmenin şifası “Lâ ilâhe illâllah”tır.¹⁴⁹

Zikirle ilgili farklı görüşleri ortaya koyduktan sonra Pilavoğlu'nun görüşlerini ifade etmek gerekir. Pilavoğlu Allah insanları yaratmakla birlikte onlara rızık vermesinden dolayı beşeriyetin Allah'ı anması ve zikretmesi farz olduğunu beyan eder. Peygamberlerin huzur bulup, ferahlandıkları an Allah'ı zikrettikleri zamandır. Allah'ı zikreden kul gerçek bir kulluk elbisesini giymiş olur, o andan itibaren kalplerde darlık gittiği gibi insana sabır ile şükür kendiliğinden zuhur bulur. Allah'ı diliyle zikir edip, kalben yaşamayan bir insan bir münafık misalidir ki kulluğun özünü değil, şeklini almış olur. Bir ekmeği amak onu yemek değildir, çünkü anmak insanı doyurmaz.

Zikir ruhun tevhidi olduğundan dolayı kalpten yapılmamış bir zikir, cansız bir beden gibidir. Kalpten yapılmamış zikri Pilavoğlu saf suresinin üçüncü ayeti kerimesiyle temellendirmektedir.¹⁵⁰ “ *Yapamayacağınızı söylemeniz, en şiddetli bir buğz bakımından, Allah indinde büyüdü* ”.¹⁵¹

2. İlâhi Aşk

İnsanların her zaman güzelliği anlamasının ve hissetmesinin temeli “Aşk”tır. Hayatta her şey yalnız olmadığı gibi aşkın olduğu yerde her zaman maşuk vardır. Aşkın beşeri, ilahi, mecâzi ve hakiki olmak üzere farklı çeşitleri vardır. Ancak bunlardan en önemlisi aynı anlamı

¹⁴⁸ Vahit Göktaş, a.g.e, s. 91.

¹⁴⁹ Baltacı, a.g.e, s. 302.

¹⁵⁰ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Avamdan Havasa Doğru*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1985, s. 17.

¹⁵¹ Balıkesirli Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1969, c. III, s. 1037.

taşıyan ilahi ve hakiki aşktır. İlahi ve hakiki aşktan amaç ise gerçek varlık olan Allah'tır. Tasavvuf âleminde ünlü sûfilerden biri olan Ahmed Yesevî hakiki aşkı ifade eden ilahi aşkı yaşayan, âşık ve maşukun değerli olması kadar, âşık olmayanında o kadar değersiz olduğunu söyler.

Aşksız kişi insan değildir anlasanız
Muhabbetsizler şeytan kavmi dinleseniz
Aşktan başka sözü, eğer söylerseniz
Elinizden iman İslâm gitti olmalı
Bu aynı görüşü Yunus Emrede de olduğunu görmekteyiz:
Aşksızlara verme öğüt
Öğüdünden alır değil
Aşksız kişi hayvan olur
Hayvan öğüt bilir değil.¹⁵²

Tasavvufta tarikatlar zahid ve aşk olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve bunun temeli sabırdır. M. Pilavoğlu sabrı üç boyutta ele alarak zahitle aşk olanın farkını göstermeye çalışmıştır. Sabrın birinci boyutu soğuk zamanlarda abdest almak, yorgun zamanlarda namaz kılmak, şiddetli sıcaklarda oruç tutmaktır ki bu bir zahidin sabrıdır. Çünkü yapılan her ibadetin karşılığında Allahtan cennet ve rızasını istemektir, yani sabr'ı Lillah'tır.

İkinci sabır ise Sabr'ı Maallah'tır ki evliyalığa kadem basan sabırdır. Şiddetli imtihana sabretmek ve bütün ibadetlerini maşukuna vuslat için yapmaya başlamasıdır. Üçüncü sabır ise Evliyaullah'ın sabrıdır, yani tam bir âşığın sabrıdır. Âşık ameli görmez, maşukuna vuslatı en büyük hedef ve kazanç bilir. M. K. Pilavoğlu âşığı bu şekilde açıkladıktan sonra bir âşığı ifade eden İbrahim Hakkı hazretlerinin ve Yunus Emre'nin şu şiirlerini beyan etmiştir.

İstikbale hem dalma
Mazi ile geri kalma
Hal ile dahi olma
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler: İbrahim Hakkı hazretleri bu satırlarında tamamen teslimiyet ve bir âşığı ifade etmektedir. Bunun içindir ki Âşık Yunus
Cennet, cennet dedikleri birkaç evle birkaç huri
İsteyene ver onları- Ya Rab seni gerek seni
Zahitlere cennet gerek

¹⁵² Betül Gürer, "Ahmed Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet'i Ekseninde Tasavvufî Düşüncede İlahi Aşk", *Bilig Dergisi*, Ankara 2017, sy. 80, 17-41, s. 22.

Ariflere sohbet gerek

Âşıklara seni gerek, seni.¹⁵³ Mevlana Celâleddîn Rûmi aşkı tarif ederken; Renk ve görünüşe olan aşk, aşk değildir. Fani olanların aşkı baki değildir. Allah aşkı ise ruhta ve gözde her an goncadan daha taze durur. Yüce yaratanın aşkını iste; peygamberler ile veliler onun aşkının feyziyle saadet ve şerefe kavuştular.

Renk cazibesiyle meydana gelen aşk gerçek değil bir hevestir, böyle hevesler kısa zamanda rezilliğe döner. Hiçbir hastalık gönül derdi gibi değildir. Aşk derdi kalbin inlemesinden anlaşılır. Âşığın derdi her dertten ayrıdır. Aşk için söylediğim güzel sözlerden aşka düşünce utanırım. Aşkı anlatan sözler ne kadar parlak olursa olsun, histe kalan, söylenmemiş aşk daha parlaktır. Burda söylenen değil, yaşanan aşkın daha güzel olduğunu belirtmektedir. Eğer biri “*Âşıklık nedir*” diye sorarsa, cevap olarak benim gibi olursan anlarsın denilmesinden daha güzel bir cevap yoktur. Çünkü bir çiçeğin güzelliği görünce anlaşılır, anlatmakla hep eksik kalır. Ancak o güzel çiçeği yaradana olan aşkın anlatılması, imkânsız desek yanlış olmaz. Kalem bile yazarak anlatırken, her şeyi yazar ama aşka Allah’a olan aşkı anlatırken kırıldı.¹⁵⁴

3. İnsan-ı Kâmil

Yetkin insan anlamını ifade eden insan-ı kâmil’i Seyyid Şerîf Cürcânî (ö. 816/1413) küllî ve cüzî tüm kevnî ve ilâhî âlemlere câmi olarak tarif etmiştir. Bu görüşe yakın bir ifadeyle İmâm-ı Rabbânî; insan-ı kâmil terimini, emir ve halk âleminin birleşmesinden ibaret olarak tarif eder. Yani halk âlemi insanın, sûreti ve zâhiri, emir âlemi ise insanın, hakikatı ve bâtınıdır.

Abdülkerim Cîlî (ö. 805/1403) insanı kâmilî; Zâta ait isimlere ve ilâhî sıfatlara asaleten müstahak olduğunu söyler. Bununla beraber insan-ı kâmilî Hakkın aynası olduğunu da belirtir. Çünkü Allah isimlerini ve sıfatlarını insan-ı kâmilde görmeyi kendine vacip kılmıştır. Aynı zamanda insan-ı kâmil vücûd feleklerinin üzerinde döndüğü bir kutup olduğunu da söyler.

Tasavvufî düşünce geleneğine baktığımız zaman insan, Hakkın zâtındaki içkin kemâlâtın görünebilir kemâlât şeklindeki zuhûru olarak kabul edilmektedir. Yani Burda ifade edilen düşünceye göre bir olan Vücûd farklı mertebelere zuhur ederek, nihayetinde insan ile tamamlanmıştır. Her şey kendi gayesini elde etmekle kemâlata erdiği gibi, varoluş emri de gayesini tahakkuk ettirip insan türünü ortaya çıkarmakla kemâle erişmiştir. Vücûd

¹⁵³Pilavoğlu, a.g.e, s. 9.

¹⁵⁴Erol Yıldız, *Kalem Yazması Aşkı Mevlana’dan Seçmeler*, Karatay Akademi Yay., Konya 2012, s. 29.

mertebelerinin en sonuncusu insan-ı kâmilidir. İnsan mertebe itibariyle en son, kemâl itibariyle en kâmil manada tezahür etmiştir. A. Cîlî; yukarıda bahsettiğimiz görüşleriyle beraber insan-ı kâmilî Allah isminin mührü olarak görmektedir.

Arap dilinde insan kelimesi, göz bebeği anlamına gelen “insânu’l-ayn” anlamındaki kelimedenden gelmektedir. Bundan dolayı İbnü’l Arabî (ö. 638/1240) insan-ı kâmilî göz konumunda kabul etmektedir. Çünkü Hak, mahlûkâtına göz bebeği konumundaki insanla bakar ve insan aracılığıyla onlara rahmet eder. Allah’ın Âdemi yaratmasındaki sebebi, kendisinin bilinmesi içindir. İnsanın yaratılmasının sebebi bütün mahlûkata rahmetin inmesi içindir. Bütün mahlûkatın yaratılmasının sebebi, insan yaratıldığı içindir. Yani insan yaratılmasa, mahlûkatlar da yaratılmazdı. Allah’ı gerçek manada bilen sadece insandır.

Emin Edîb Efendi; insan-ı kâmilî iki yönünü ele almaktadır. Birinci yönü, insan-ı kâmilin Hak ile olan irtibatı, ikinci yönü ise Hakkın dışındaki şeylerle olan ilişkisidir. Birincisinde ontolojik olarak insan-ı kâmilin Hakkın zâtının mazharı ve Vücûd-ı mutlakın aynası olduğunu ifade etmektedir. Yani insan-ı kâmil Hakkın Zâtında olan isim ve sıfatları taşımaktadır. Son olarak şu beyitle insan-ı kâmilî tamamlamaktadır.

Hakîkatinle muhît-i cemi-i eşyâsın,
Ki mazhar-ı sıfât u zât-ı pâk-i Mevlâ’sın.¹⁵⁵

K. Pilavoğlu insan-ı kâmil olmanın birinci şartında her kulun rızkı ezelden taksim edilmiştir şeklinde bayan etmekle beraber Zuhruf suresinin 32.ayetini misal olarak vermektedir.¹⁵⁶ “*Dünya hayatında onların geçimlerini biz paylaştık.*”¹⁵⁷ Kâmil olmanın ikinci şartını teslim olmak, üçüncü şartını ise gafil olmak şeklinde beyan etmektedir.¹⁵⁸ Kâmil olmanın üçüncü şartı olan gafil olmayı Araf suresinin 205.ayeti ile temellendirmekte. “*Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma.*”¹⁵⁹

Son olarak kemalatın temel sırlarından biri ölümdür, çünkü ömrü uzun bilip gaflette olmak kaybetmektir. Kâmiller her zaman ölümü yakın bilip ibadette olmuştur.¹⁶⁰ Kendini tamamen Allah’a teslim edip maallah olmaktır. Pilavoğlu insan-ı kâmil terimini açıklarken ikinci bir görüşüyle bu konuyu şöyle aydınlatmaktadır; Allah’ın insanları yaratmasındaki en önemli gaye insan-ı kâmilidir. İnsan-ı kâmil denilmesinin sebebi ise Allah insanı kendi sıfat ve isimlerinden insanı mükemmel bir varlık olarak yaratmıştır. Yani insanı Allah yaratırken

¹⁵⁵ E. Akdağ, a.g.e, s. 436.

¹⁵⁶ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Avamdan Havasa Doğru*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1985, s. 5.

¹⁵⁷ Hayrettin Karaman (ve diğerleri), *Kurân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, T.D.V. Yay., Ankara 2007, s. 490.

¹⁵⁸ Pilavoğlu, a.g.e, s. 5.

¹⁵⁹ Karaman (ve diğerleri), a.g.e, s. 175.

¹⁶⁰ Pilavoğlu, a.g.e, s. 7.

kendi sıfat ve isimlerinden insana bahşettiği için insan insan-ı kâmilidir. Bundan dolayı insana melekler secde etmiş ve insanda nuru Ahmediyye tecelli etmiş. Bu tecelliyat insanın kendini kontrol edip kalbini karanlıklardan temizler, her zaman doğru yolu bulur. Ancak nuru Ahmediyye tecelli eden insanlar Evliyaullah, müridiler, şeyhler ve ariflerdir. Bu zatlara Peygamber tarafından bilgi verilir, verilmiş bilgiler insanlar tarafından bilinmez. Onlar insanlara, verilmiş bilgileri ulaştırır. Böyle insan-ı kâmillerde ilmî yakın ve aynel yakın zühür olur, her şeyi aynel yakine öğrenirler.¹⁶¹

4. İlâhi Işık

Muhammed (s.a.v) Allah'ın yeryüzüne gönderdiği bir ilâhi ışıktır.¹⁶² İnsanlara Allah Resulü yol gösterdiği için, Allah'ın nuru ve ışığı olduğu için insanlarda Peygamberimizdeki bu nurla nurlanır. İlim bu nurun artmasını sağlayın ikinci bir sebeptir ki, insanlar ilimden uzaklaştığı zaman o nur insanlardan gider, insanların iç dünyası karanlıklarla dolmaya başlar. İnsanların kalplerinde nurun ve ışığın artmasına sebep olan ilmin iki çeşidi vardır; birincisi nazari ilimdir. İbrahim (a.s)'in aya, güneşe bakarak Rabbini araması gibi, ikinci ilim; Tasfiye ilimidir. Bu ilim Muhammed (s.a.v)in bazı insanlara doğrudan bildirdiği ilimdir. Buna delil olarak Âdem (a.s) ilk yaratıldığında meleklerden daha çok şey bilmesi ve meleklerin ona secde etmesidir.

Peygamberin yolundan giden ve ilim öğrenen insanların iç dünyası Allah'ın, Resul'ü vasıtasıyla gönderdiği nurla nurlanır. Bu nedenle biz Allah'tan yardım isteriz ve ona kulluk ederiz.¹⁶³ Pilavoğlu yukarıda geçen cümlelerin aydınlatılmasından sonra Tahrim suresinin 8.ayetini misal olarak vermiştir. “*Ey Rabbimiz! Nurumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü sen her şeye kadirsin.*”¹⁶⁴

5. Muhabbet

Tasavvuf ilmi bir hâl ilmi olduğu gibi muhabbet de kalpten yaşanan bir hâldir. Muhabbet kendi içinde üçe ayrılır. Birincisi halk muhabbeti; insanların birbirine olan saygıdan ibarettir. İkincisi mü'minler muhabbeti, üçüncüsü ise tasavvuftaki hâl olan Ariflerin muhabbetidir.¹⁶⁵ Burda ârif teriminin daha iyi anlaşılması için diğer terimlerle beraber zikretmemiz yararlı olacaktır. Dünyadan tamamen yüz çevirenlere “Zâhid”, oruç ve namaz gibi ibadetlerin nafilelerin sürekli kılanlara “Abid”, sırrında Hakkın nûrunun doğması için

¹⁶¹ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Yaratılışa Sebep Olan Nur*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2006, s. 161.

¹⁶² Mehmet Kemal Pilavoğlu, *İlâhi Işık Gazetesi*, 15.10.1966, 1/46.

¹⁶³ Pilavoğlu, a.g.e, s. 131.

¹⁶⁴ Karaman (ve diğerleri), a.g.e, s. 560.

¹⁶⁵ Süleyman Uludağ, “Muhabbet”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., Ankara 2005, c. XXX, s. 387.

düşüncesini her an ulûhiyetin ikinci mertebesinde, yani “Ceberût âleminde” teksif edene “ârif” denilir.¹⁶⁶

Tasavvufta önemli isimlerden biri olan İbnü'l Arabî'ye göre muhabbet; Yeryüzünde her şey Allah'ın isim ve sıfatlarından oluştuğundan dolayı muhabbet Allah'ın kendisidir. Diğer bütün sevilen her şey İlâhi kaynak olduğundan dolayıdır.

Pilavoğlu ise muhabbeti; Kalbindeki her şeyi silerek âşık olan sevgilisine muhabbetiyle yönelerek bir tek sevgisiyle yaşamak ve Onu her zaman anmaktır. Bunu yapan bir insan mutluluğu ve huzuru bulmuştur, şeklinde beyan etmektedir.¹⁶⁷

6. Ahlak

Ahlak terimine genel olarak baktığımız zaman insanın iyi olarak bildiği davranışları üzerinde yaşaması ve bunun tersi yapıldığında insan kendini suçlu hissetmesidir. Ahlak her toplumun kendine has belli bir kanun ve kaide üzerinden belirlenmektedir. İnsanlara her zaman huzuru sağlayan bir his olmakla beraber bir şeyin doğru olup olmadığına vicdani yönden karar vermesini sağlayan bir duygudur.¹⁶⁸ Bu ahlaki duygu insanda üç şeyden oluşuyor, zaman, mekân ve örf âdet. Buradan anlaşıldığına göre insanlar ahlakı toplumun büyüklerinden ve yaşadığı bölgedeki kaidelerden kendinde bir ahlak oluşturuyor.¹⁶⁹ Bu üç unsurdan oluşan ahlakın temeli şüphesiz insanın dinidir.

İnsan kendi ruhunda oluşan eksikleri tamamlaması için iman gerekir. Yani dini bir inançla yaşaması halinde insanda ahlak kendinden oluşur. Çünkü yaradan Allah'ın yolunda gitmek ahlak ve iman olmaksızın mümkün değildir.¹⁷⁰ Allah'a inanan kimse iyiliğin mükâfatı ve kötülüğün cezası olduğunu bilir. Bundan dolayı hayırlı işler yaparak toplumuna faydalı veya kötü işler işleyerek zararlı olabilir. Bu düşünceyle yola çıkarak Pilavoğlu Allah'ın emrettiği Salih amelleri ahlak olduğunu belirtmekte. Çünkü bir toplumda her zaman huzur varsa ahlakın orada bulunması ve yaşanmasından dolayıdır. Yani imanla ahlak her zaman bir olmalıdır, imansız ahlak, ahaksız iman olamaz.¹⁷¹

Kemalata giden yol ahlaktan geçmektedir, hepimize belli olduğu gibi ahlak olmaksızın İnsan-ı kâmil olmaz. İnsanı cennete ve cehenneme götüren yedi ahlak vardır. Birincisi kibirdir, kibir insanı her zaman felakete götürür, ikincisi ise ücubdur. Ucub, insanın kendini beğenmesidir ve insanları hor görmektir. Üçüncüsü bahildir, ne kendine ne de başkalarına

¹⁶⁶ Dilaver Gürer, *Sûfi İbn Sinâ ve Makâmâtü'l- Ârifîn*, Gelenek Yay., İstanbul 2012, s. 73.

¹⁶⁷ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Tasavvuf ve Ahlak*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1985, s. 37.

¹⁶⁸ Henry Hazlitt, *Ahlâkın Temelleri*, terc. Mehmet Aydın-Recep Tapramaz, Liberte Yay., Ankara 2006, s. 9.

¹⁶⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Ahlak*, Ülken Yay., İstanbul 2001, s. 15.

¹⁷⁰ Hilmi Ziya Ülken, *Aşk Ahlakı*, T.İ.B. Kültür Yay., İstanbul 2010, s. 41.

¹⁷¹ Pilavoğlu, a.g.e, s. 17.

yedirmez, sadece elinde tutar, oldukça olmasını ister. Dördüncüsü hırstır, başkalarının malına baktıkça nefsi ateşlenir, hiçbir zaman doymak bilmez. Beşincisi ise gadaptır, Allah'ın verdiği nimetlerine karşı gadaplanır, nimetlerin değerini unuttur hiçbir şeyi umursamaz olur. Altıncısı şehvettir, her zaman şehvetlenerek namusu unuttur ve aynı zamanda insanlığı unutmuş olur. Son olarak yedincisi ise havai nefistir, herhangi bir ahlaki sınır tanımaksızın nefsin arzusu ile hoşlanır. Yukarıda bahsettiğimiz insanı cehenneme götüren yedi ahlakın tersini yaptığı zaman insan, cennete giden yolu bulmuş olur ve yolunu kaybetmez.¹⁷²

7. Tefekkür

Tefekkür İslamiyetin ruhudur, çünkü İslam dininde akli baliğ olmayan bir insan farz olan ibadetlerden sorumlu değildir. Hatta tefekkür zikrin en önemli unsurudur, bundan dolayı düşünme kabiliyeti, insanı sorumlu olup olmadığını ortaya koymaktadır. Allah'ın emrettiği, yapmamız farz olan ibadetlerden düşünebilen, akıl sahibi olan kullar sorumludur. Yaptığı amellerin ceza ve mükâfatlarına tefekkür kabiliyetine sahip kullar tabi tutulur. Tefekkür kulluğun özü olduğu için Allah'ı zikreden, ona ibadet eden kullar ibretle bakıp, hikmetle beyan ederler. Allah'ın yarattığı bütün varlıklara bakarken, tefekkür ederek Yaratanın varlığını, birliğini kalpten hissedemeyen insan kalbi kör, âmâdır. Çünkü tefekkür Allah'ın bize verdiği bütün nimetleri düşünüp, yoktan var olduğuna iman edip şükür etmektir.¹⁷³

8. Rıza

Allah'a ibadet eden bir kul Rabbinden korkar ve onu sever. Kullarda Allah'a olan korku ile sevginin sonucu bir rızadır. Bunun bir rızaya dönüşmesinin sebebi Allah ta kulları onu sevdiği gibi o da kullarını sever.¹⁷⁴ Bu sebepten dolayı bir kulun hayatında yaşadığı olay her ne olursa olsun buna rızayla karşılık vermesi gerekir. Rızayla verilmiş karşılık, Allah sevgisi kalbinde olduğundan insan her zaman huzur bulup, mutluluğu hissetmesidir. Bir insanın bu dünyada yaşamasının tek nedeni Allah'ın rızasıdır. Pilavoğlu insanlar yaşadığı sürece Allah'ın rızasını isteyerek ve onun için yaşaması gerektiğini beyan ederken bu konuyu Beyyine suresinin 8.ayeti ile temellendirmektedir: *“Rableri katında onların mükâfatı altlarından ırmaklar akan ve orada ebediyen kalacakları adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlarda Allah'tan razı. İşte bu Rabbinden korkan kimseye mahsustur”*¹⁷⁵

¹⁷² Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Avamdan Havasa Doğru*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1985, s. 64.

¹⁷³ Pilavoğlu, a.g.e, s. 139.

¹⁷⁴ Reşat Öngören, “Rıza”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., Ankara 2011, c. XL, s. 116.

¹⁷⁵ Seyyid Kutub, *Fizilal-il Kur'an*, terc. Yakup Çiçek, Ali Turgut (ve diğerleri), Hikmet Neşriyat Yay., İstanbul 1968, s. 306.

Bu ayeti kerimeden anlaşıldığı üzere Haktan gelen her şeye kulun razı olması, razı olmasından dolayı da sevinçle karşılık vermesi gerekir. Emredilmiş bütün farzları yerine getirirken, rıza ile yapılmış ibadetlerin kabul olmasının sebebidir.¹⁷⁶

9. Sabır

Sabır teriminin anlamı “*Elem ve belâlara şikâyeti terk*” demektir. Yaşam hayatıyla tasavvufun aslı olan Muhammed (s.a.v) “sabır dinin yarısıdır” olarak tarif etmiştir. Sabır, insanın nefesine huzur veren şeylerden kaçınmak olarak ifade etsek uygun olur. Sabır makâmına ermiş bir insan yaşadığı musibetlerden etkilenmez. Çünkü Allah’tan gelen her şeye razı olmuştur, o Allah’ın kulu. İslam’ın esası rızâ, İman ise sabır olduğu bildirilmiştir. Yani yukarıda bahsettiğimiz gibi sabır, belâyı rızayla karşılamaktır. Sabır insanı mutluluğa götüren bir sırdır. Sûfî, rıyâzat ve mücâhade için sabrı bir düstur olarak benimsemesi gerekmektedir. Çünkü nefisle yapılan mücadele ancak sabırla olur. Bundan dolayı İbrahim el-Havvâs sabrı, Kitap ve Sünnetin hükümlerinde sebat olarak tarif etmiştir.¹⁷⁷

Kur’ân-ı Kerimin Maâric suresinin 5. âyetinde Allah elçisi şöyle emretmektedir: “O halde sen, sabır-ı cemîl ile sabret.” Bakara suresinin 155. âyetinde ise: “Biz sizi gerçekten de biraz korkuyla ve açlıkla, mal, can ve ürün noksanlığıyla imtihan ederiz; sabredenleri müjdele.” Yine aynı surenin 177. âyetinde: “iyi olmak yüzünüzü doğu veya batı tarafına döndürmeniz değildir; lâkin iyi kimse, Allah’a, âhîret gününe, meleklerle, kitâba ve nebîlere inanan, malını yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, isteyenlere ve boyunduruk altındakilere onun muhabbetini umarak veren, namazı dosdoğru kılan ve zekât’ı veren kimsedir. Bir de ahitleştikleri zaman ahitlerine vefâ gösterenlere, zorluklarda, meşakkatlerde ve savaş kızıştığı zaman sabırlı olanlardır. Onlar var ya, sadâkat gösterenlerdir. Onlar var ya, onlar muttakîlerdir” Buraya kadar bahsedilen her şey, sabrı olmayan bir insanın yapamayacağı şeylerdir. Sâdık olmak, Allah’a tevekkül etmek, sabırla yapılan bir kulluk vazifedir. Bundan dolayı Âl-i İmran suresinin 16-17. âyetlerinde; “Onlar derler ki: Rabbimiz! Bizler îman ettik. Günahlarımızı mağfiret et. Ateş azabından bizleri koru! Onlar sabredenler, sâdiklar, gönülden itaatkâr olanlar, infak sâhipleri ve seher vakitlerinde istiğfar edenlerdir.”¹⁷⁸

Sabır kulun iradesiyle olduğu gibi, irâdesi dışında da olabilmektedir. Allah’ın emir ve yasaklarına uyarak Allah’a layık kul olmaya çalışmak kulun iradesiyle olan sabırdır. Ancak Hakkın hükmüne teslim olmak ise insanın iradesi dışında olan sabırdır. Nitekim Ebû’l Kâsım b. Hakîm Nahl suresinin 127. Âyetini “*sabret, senin sabrın ancak Allah iledir*” açıklarken,

¹⁷⁶ Pilavoğlu, a.g.e, s. 26.

¹⁷⁷ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1994, 4. B, s. 165.

¹⁷⁸ Gürer (ve diğerleri), a.g.e, s. 28-53.

Allah'ın kullarına sabret demesi, kullarının Ona ibadet etmesi için bir emirdir. Ancak, senin sabrın Allah ile, cümlesi ise bir ubûdiyettir. Bu bakımdan, kul Allah için bir sabırdan, Allah ile sabır derecesine yükselir. Bu da bir insanın ibâdet makâmından ubûdiyet makâmına yükselmesidir.¹⁷⁹

Dünya'da Allah tarafından kuluna verilmiş sınavlar ancak sabretmekle, karşılığı bir mükâfat olur. Allah eğer bir kulunu severse ona bir imtihan verir ve bu imtihan sabırla geçilir. İbadet etmek, Allah'ın emirlerinin yerine getirmek için sabır gerekir. Sabır'ın da dereceleri vardır. Birinci derecesi avamın durduğu basamaktır, bu basamakta zorlu şartlarda abdest almak, uykusuzken namazı kaza etmeden kılabilmektir. Yani mü'minlerin yaptığı ibâdetlerdir.

Yukarıda bahsettiğimiz açıklamalardan sonra Pilavoğlu'nun üçe ayırarak bahsettiği sabrın ikincisinden bahsedelim. İkincisi ise Evliyaların sabrıdır; Kalplerini imanla doldurup Allah'tan korkan ve Allah'ı seven kullardır. Allah'a olan sevgi ve korku birleşince rızaya dönüşür. Allah yolunda giden ve sınav hayatında yaşadığı herhangi bir durumu rızayla karşılayıp Allah için sabreden kuldur. Bu durumda bize örnek olan sabır Peygamberimizin sabrıdır, çektiği onca zulümlere rağmen Allah'ı bilmeyen müşrikleri İslam'a çağırmaya devam etmiştir.

Eğer bir insanın ahlakı güzel, insaniyetten nasibini almış bir halde hayatını yaşayabiliyorsa o insanın sabrı vardır demektir. Çünkü insanların başına gelen kötü ahlakın sonucu olan şeyler sabırsızlıktandır. Pilavoğlu sabırla ilgili şu hikâyeyi beyan eder; Bir Evliyaullah yolda giderken bir köpekle karşılaşır, karşılaştığı köpek ona selam verir. Bu duruma şaşırarak Allah dostu, sen konuşuyorsun, Allah dostlarına saygı gösteriyorsun, gel beraber yolculuk yapalım deyince, köpek şu cevabı verir. Allah sana bir ay sonrasına yetecek kadar nimet vermiş, evinde duruyor, buna rağmen kederlisin. Sabrın yetmiyor Allah'ın sana verdiği rızık gelinceye kadar, ben ise sabah kalkarım elimde hiçbir şey yokken, Allah'a inandığım halde rızıkımı arar bulurum, demiş.¹⁸⁰

İnsan yaratılırken, Allah insana vücuduyla beraber iki önemli nimet vermiştir. Onlardan birincisi ruh, ikincisi ise nefistir. Ruh Allahın emrettiği manevi azıklarla beslenir, nefis ise dünyevi heveslerle beslenir. İnsan ruhun istediklerini yerine getirince sabretmiş ve Allah'ın emirlerini yerine getirmiş olur. Ancak nefsinin isteklerine uyan insan kötülüklerin her çeşidiyle mücadele etmek zorunda kalır, çünkü nefis insanın istemediği şeyleri yaptırır. İnsanın isteyip de yapamakta zorlandığı, sabrın gerektirdiği şeyler huzur verici ve insanın iç

¹⁷⁹ Eraydın, a.g.e, s. 166.

¹⁸⁰ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Tasavvuf ve Ahlak*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1985, s. 403.

dünyasını aydınlatıcı amellerdir.¹⁸¹ Buna misal olarak Allah Şura suresinin 40.ayeti kerimesidir. “*Kötülüğün cezası, onunla aynı olan kötülüktür. Bununla beraber, kim affeder ve barışırsa Allah onun mutlak ecrini verir.*”¹⁸²

10. İlim

İlim kelimesi mâna cihetinden, bilmek, bir şeyin hakikatini idrak, yakinen tasdik etmek anlamlarını verir. İlim Âdemoğlunun meleklerden farkının olmasına sebep olan büyük bir nimettir. Allah, Âdemi yaratırken, ilham suretiyle ona her şeyi bildirmiştir. Bu sebepten ilim dünyadaki en büyük fazilettir.

Sami Efendi, Bursevî’den naklederek ilmin şeriat ve hakikat olmak üzere iki çeşit olduğunu söylemektedir. Marifetullah’a sahip olmak kalbin temizliği ve zikrullah ile mümkündür. Allah kullarına ilim sıfatını bildirmek için, onlara kalp temizliği ile birlikte Zikrullahtan bir nebze nasib etmiştir. Kendisi Allah’tan isteyerek ilim öğrenmeye başlayan kimsenin zikri artar, her türlü musibetlere karşı sabırlı olur, şeytana olan muhalefet duyguları artar. Her insan ilmi sorarak ta olsa öğrenmeli, kendi ilmihalini bile öğrenmeyen kimse günahkâr kimsedir. İslam dininde cehalet, bir bahane değildir. Peygamberin sünnetini yaşayan insanların azalması, ibâdetin zayıfladığı ve ahir zamanın gelmesinin yaklaştığı bu dönemlerde müslümanlar ilimi öğrenmelidir ve ilimin vahdaniyet nuru olduğunu bilmelidir. İlimde olan kemâlat, amelde olan kemalattan daha faziletlidir. Ancak amelle ilim her zaman beraber olmalıdır. Çünkü amelsiz ilmin hiçbir faydası olmaz. Her zaman ikisi birbirini destekleyicisidir.¹⁸³

İlim Vehbi ilim ve kesbi ilim olmak üzere ikiye ayrılır. Birincisi olan vehbi ilim, bir ilim adamının ilimi zevkini tadarak, yaşayarak öğrenilen ilimdir. Bu ilimi öğrenen insanlar Hakkın rızasını kazanma derdinde olur, Allah için öğrenir ve öğretir. Her zaman birine bağlı olmayıp gerçekler neyse onları söyler, ilimi kendi menfaati için kullanmazlar.

İkincisi olan kesbi ilim ise karşılığında para kazanma amaçlı öğrenilen ilimdir. Öğrenildiği gibi öğretirken de para karşılığında öğretilir. Bu nedenle kesbi ilim sahipleri kendi menfaati için değişmemesi gereken şeyleri bile değiştirerek kullanabilmişlerdir. Hafızlık yapan bir insan Kur’an-ı anlayıp, onu yaşamazsa hafızlık da vehbi bir ilim olmaktan çıkar.¹⁸⁴

¹⁸¹ Pilavoğlu, a.g.e, s. 213.

¹⁸² Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Emin Yay., Ankara 2010, s. 486.

¹⁸³ Göktaş, a.g.e, s. 77.

¹⁸⁴ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Avamdan Havasa Doğru*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1985, s. 208.

11. Tarikat

İslam şüphesiz tasavvufun esasıdır. Bundan dolayı mutasavvıflar sermayelerini Kur’andan, ahlakını ve yolunu Peygamberden almışlar. Bu nedenle Hadid suresinin 4.ayetinde “*siz nerede olursanız ben sizinle beraberim*” buyuruyor. Tasavvufu sevenler ve yaşayanlar her zaman Peygamber’in davranışlarını örnek aldılar, hadis ve Kur’andan ilimi öğrendiği gibi tasavvufu da öğrenirler. Tasavvuf Resul’ün ahlakından oluştuğu için tasavvufun ilk düsturu züht hayatı olmuştur. Bunun sebebi ise Muhammed(s.a.v) her zaman fakirliği önemsememiş, dünya malına önem vermemiştir. Resul’ün yanında olanlar ondan öğrenmiş, yaşamış ve günümüze bir hâl ilmi olan tasavvuf olarak geldiği malumdur. Daha sonra mutasavvıflar o hâlde olan aşk üzere tarikatlar kurdular, tarikatı kuran şeyhin peşinden ihvanlar oluştu, daha sonra tarikatın kolları çoğalmıştır.¹⁸⁵

Tarikat sözünün kökeni Arap dilinden gelmektedir. Arap dilinde “tarik” kelimesi yol anlamına gelir. “Tarikat” kelimesinin anlamı Allah’a giden yol anlamına gelmektedir. Günümüzde şeyhi M. K. Pilavoğlu olan Ticâniyye tarikatı, Ticâniyye mensuplarına göre Allah Resûlünün tarikatıdır. Bundan dolayı Pilavoğlu ilmi, direkt Peygamber’den mazhar olmuştur. Yani Peygamber’in tecelliyatıdır, mürşidi kâmilidir. Pilavoğlu’nun ihvanlarından Nazif Erol bir bizzat şeyhinden duyduğunu iddia ederek şu hadiseyi beyan eder; Pilavoğlu altı yaşındayken, evlerine iki Arap Dili hocası gelmiş. Oturup sohbete başladıktan sonra ayeti tilavet edip tercüme ederken, ayeti yanlış tercüme etmişler. Orda bulunan altı yaşındaki Pilavoğlu bu hatayı düzeltmiş, sonra orda bulunan iki hoca bu çocuk büyük adam olacak demişler. Bu hadiseyi beyan etmekten maksat, Pilavoğlu ilmi direkt olarak Peygamberden aldığı söylemektedir.¹⁸⁶

12. Kurbiyet

Allah’a yaklaşmanın, gerçek bir kulluğun yolu Allah’a yalvarıp dua etmektir. Bir insan Allah’a ne kadar çok yalvarırsa Allah o kulu affeder ve sever. Sevdiği kulların ayıbını açar, hatasını anlayan kul o hatayı tekrar yapmaz. Hatasını bilip ona tövbe edip Allah’ın huzuruna hatasız gitmeyi murad eden kul Kurbiyeti yaşayan bir kuldur. Kurbiyet Allah’a yaklaşmak ve onun sevgisiyle kemalet erdemdir.¹⁸⁷ Kurbiyetin aslı dua olduğundan dolayı

¹⁸⁵ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Tarihte Sofilik ve Sofiler*, Ankara 2005, s. 51.

¹⁸⁶ Nazif Erol, günümüzde Ankara’da bulunan Ticâniyye tarikatına mensup bir şahs. Bu bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. 10. 05. 2019.

¹⁸⁷ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Kırk Meşale*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2019, s. 219.

Cenabı Allah Furkan suresinin 77 ayetinde “*Ya Muhammed sen de ki, Allah’a dua etmezseniz Allah sizlere ne diye değer versin*” buyuruyor.¹⁸⁸

Kurbiyet sadece Allah’ı sevmek değil, kul hatasının anlamakla birlikte ihlâslı olması gerekir. Allah’ın sevdiğini sevmek, sevmediğini onun için sevmemektir. Kalbini şüphelerden temizleyip sadece Allah sevgisiyle doldurduktan sonra onu anmak ve tefekküre dalmaktır.¹⁸⁹

13. Kaza ve kader

Pilavoğlu kaza ve kaderi bu güne kadar hep tartışılmış, insanlar arasında kafa karışıklığına sebep olması nedeniyle bazı anlaşmazlıklara sebep olduğunu belirtmekte. Kaza ve kader bir insanın Allah’a inandım, iman ettim demesiyle başlar. Bizim kaderimiz Allah’ın kitabında verilmiş emirler ve yasaklardır. Biz onları uygulayıp yerine getirdiğimiz zaman kaderimizi yaşamış oluruz. Kaza kelimesi Kur’an da her türlü manaları ifade etmektedir.¹⁹⁰ Onlardan örnek olarak Esra suresinin 23.ayetinde “*Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti.*”¹⁹¹ Bu ayette kaza kelimesi bir hüküm anlamına gelmektedir.

14. Nebi ve Şeyh

Nübüvveti ilahiye olarak ilk gelen Peygamber Muhammed (s.a.v) olmuş. Bu sebepten Allah’ın sunduğu nuru getirdiği için Ebül ervah, yani ruhların babası olarak isim verilmiş. Hz. Âdem ilk cisim olarak yaratıldığı içinde Ebül Ecsad, yani cisimlerin babası olarak isim verilmiştir. Muhammed (s.a.v) bu dünyaya gelmiş ilahi nur ve rahmettir. Bundan dolayı onun ikinci bir açılmamış bir sırrı olan fatihlik vardır. Bu fatihlik sırrı son Peygamber olmasından kaynaklanmaktadır. İlk olarak Allah Hz. Âdemi yaratırken ona kendi nurundan üflemiş olmasıyla bir vücuda Allah’ın nuru girmiştir. O Âdeme üflenmiş nur daha sonra son Peygamber Muhammed(s.a.v) olarak bu dünyaya gelmiştir. Fatihlik isminin nedeni budur. Peygamber olarak insanlara gelmesi Allah’ın nurunu yeryüzüne yaymasıdır.¹⁹² Yani Hz. Âdem sonra Allah o ilahi ışığı son Peygamber olan Muhammed(s.a.v)’a sunmuş, Peygamberimiz de o nuru bütün insanlara sunmuştur.¹⁹³ Yukarıda bahsettiğimiz bilgilere dayanarak Ticanilerin Ankara’daki ihvanları şeyhleri olan Pilavoğlu’na direkt Peygamberden İlahi nur tecelli ettiğine inanmaktadırlar. Bu bilgiyi Pilavoğlu insanları kulluk derecesine göre

¹⁸⁸ Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı(Meâl)*, T.D.V. Yay., Ankara 1987, s. 365.

¹⁸⁹ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Avamdan Havasa Doğru*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1985, s. 41.

¹⁹⁰ Pilavoğlu, a.g.e, s. 188.

¹⁹¹ Atay (ve diğerleri), a.g.e, s. 283.

¹⁹² Pilavoğlu, *Yaratılışa Sebep Olan Nur*, s. 45.

¹⁹³ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Cihan Mürşidi Muhammed Aleyhisselam*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1968, s. 3.

isim vermekle bilgi verdiği kaynaklara dayanarak söylemektedirler. “*Avamdan Havasa Doğru*” adlı kitabında ilimden bahsederken, bu bilgiyi de ifade etmektedir.

15. Yetmiş Bin Hicap

Hicap sözünün anlamı perde ve örtü anlamına gelmektedir.¹⁹⁴ İnsanlar doğmadan önce ruh âleminde gördüklerini bu dünyaya geldikten sonra göremez ve bilemezler. Yukarıda bahsettiğimiz gibi hicap Allah katında, yani ruh âlemindeki gerçekleri görmemek ve bilmemektir. Ten âleminde yani bu dünyaya insanlar imtihana geldikleri için Allah katında olan şeyleri bilmezler, hissedemezler. Bu durum öyle ilginçtir ki, insan akli ermez. İnsanın tekrar dönüp gideceği yer bizim bilemediğimiz ruh âlemdir. Hâlbuki insan yok iken Allah tarafından yaratılan bir varlıktır.

Bu yetmiş bin hicap dediğimiz terim, Allah insanın vücuduna nefsi verdikten sonra o nefisle mücadele ederek açabileceği bir örtüdür. İnsan Allah’a ne kadar yaklaşırsa hicap o kadar açılır, gerçekler görünür. Bu hicaplardan geçerek ruh âlemindeki manevi dünyayı hissedebilenler Evliyaullah, Arifler ve Nebilerdir. Hicap manevi dünyayla yalan dünyanın ortasında çekilmiş bir perdedir. O insanlara görünmeyen kapalı yeri görmek için aynı zamanda insan bânîni temizlik dediğimiz iç dünyasının temizliğini yapmamız gerekir. Bânîni temizlik kalpten Allah sevgisinin dışında her şeyi atmakla olur. Bu perdenin öteki tarafını görebilen Evliyaullah ve âlimler bu dünyanın hevesine kapılmazlar. Çünkü bahsettiğimiz manevi dünya, insanı sonsuz bir deniz huzuruna götürür, oradan bir daha vazgeçmek yoktur, bu da zorlu bir imtihandır.¹⁹⁵

16. Vahdet-i Vücûd

Pilavoğlu vahdet-i vücûdu başkalarından farklı düşündüğü için ilmi ikiye ayırmıştır. Birincisi ilmi husûlidir; ders alarak öğrendiğimiz ve kitaplardan delil bularak hüküm verdiğimiz ilimdir. İkinci ilim, ilmi huzuridir; derinden keşifle öğrenilen ilimdir. Sufilerin deruni keşifle öğrendiği ilim huzuri ilimdir. Bu ilimde delil zahiri dünyadan olmaz, delil bu ilmin kendisidir. Bu ilim çeşitlerinden bahsetmekten maksat vahdet-i vücûdu akılla anlamak mümkün değildir. Bugüne kadar bir muallimden aldığımız ilimle öğrendiğimiz delilleri kullanarak, akılla çözmeye çalıştığımız için vahdeti vücutta ortaya tartışmalar ve problemler çıkmıştır. Vahdet-i vücûd her şeyi Allah yarattığı için, her şey Allah değildir. Her şeye Kadir olmasıyla vahdet-i vücûd Allah’ın kendisidir. Sufiler huzuri ilim dediğimiz ilimle vahdet-i

¹⁹⁴ İlyas Karşı, *Arapça-Türkçe Yeni Sözlük*, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İstanbul 2013, s. 495.

¹⁹⁵ Pilavoğlu, *Tasavvuf ve Ahlak*, s. 469.

vücûdu bilmişlerdir. Hakikat ehli tevhidi dörde ayırmış ve üçüncüsü ise vahdet-i vücûttur, diğer bir ismi de Tevhidi Hâlidir.

Hakikat ehlinin dörde ayırarak ifade ettiği tevhidin birincisi; Tevhidi imandır. Avam tabakasının dil ile söyleyip Allah'a iman etmesi.

Tevhidin ikinci mertebesi ise tevhit ilmidir; Bir şeyhe intisap edip zikir yapmak ve Allah'ın rızasını kazanmak ve kurbiyeti ilahiyi hâsıl etmektir. Tevhidin üçüncü mertebesi tevhidi hâlidir. Daha önce bahsettiğimiz gibi sufilerin öğrendiği keyfiyetle hâsıl olan ilimdir. Son olarak tevhidin dördüncü mertebesi; tevhidi ilâhidir. Bu tevhit hâlin ve makamın bulunduğu tevhittir. Özet olarak Pilavoğlu vücudun sadece Allah olduğunu ve yaratılanlarda onun tecelliyatının bulunduğunu söylemektedir.¹⁹⁶

Bu konuda Bahaeddin Efendinin görüşü, Pilavoğlu'yla aynı görüşte olmak üzere şöyledir: “ Arifler Allah'tan başka vücûd olmadığını ve kendilerinin sadece Allah'ın eseri olduğunu bilirler.”¹⁹⁷

17. Kısa Yol

Pilavoğlu kısa yolu vuslata, kavuşmaya giden bir yol olduğunu söylemektedir. Uzun yolun tarifini yaparken, Allah'a şirk koşmak olduğunu beyan etmektedir. Kısa yol'u vuslat olduğunu beyan ederken, vuslatın başlangıç yolu Kelime-i Şahadet olduğuna da dile getirmektedir. Vuslat; kelime-i şahadet getirdikten sonra Allah'a inanmakla beraber ona kavuşmaktır. Kelime-i şahadet getirmeyen bir insan vuslata ermez, vuslata ermeyen bir insanda kemâlat olmaz, kemâlat olmayan insanın duaları kabul olmaz.

Vuslatın en büyük vesilesi Muhammed (s. a. v)'dir. Bahsedilen vesileye kavuşmanın yolu Peygambere salavâtı Şerifeler okunmasını gerektirmektedir. Ancak bu büyük vuslata bir insanın ermesi için Allah'ın nazarı rahmetinin o insana değmesi gerekir. Allah bir kuluna nazarı rahmetini nasip ettiyse o kul bir Allah dostudur ki büyük silsileye ve vesileden vuslata ulaşır. Vuslata ulaşmak nasib olan o kula Peygamberden selam gelir ve kâmil bir kul derecesine ulaşır. Kâmil bir kul için her zaman maddi ve mânevi kapılar açılır ve kolaylıklar sağlanır. Pilavoğlu buna örnek olarak Hud suresinin 25 ve 49. ayetlerini vermiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı bahsedilen şartları elde eden bir kul için maddi ve mânevi kapılara vuslat bir anahtar hükmündedir. Nesli itibariyle Peygamber evladı sayılan İmam eş-Şâzili (ö. 1196-1959), aynı zamanda Şâzili tarikatının pîridir.

¹⁹⁶ Mehmet Kemal Pilavoğlu, *Tevhid Risâlesi*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1988, s. 55.

¹⁹⁷ Ali Çoban, *19. Yüzyıl Osmanlı Şeyhlerinden Bozkırlı Muhammed Bahâeddin Efendi ve "İkâzu'n-Nâimîn" Adlı Eserindeki Tasavvuf Anlayışı*, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (basılmamış yüksek lisans tezi) Konya 2017, s. 108.

Pilavoğlu İ. Şâzili'den şöyle bir rivayette bulunmaktadır. İ. eş-Şâzili Resûlullah'ı hâli yakazada görmüş ve şu soruyu sormuştur: “Umeyye b. Kâab sana ne kadar salâvatı şerif getirdi?”

Cevaben Resûlullah: “Umeyye b. Kâab benden ne kadar salâvatı şerif getirmesi getirdiği sorusunu sorduktan sonra, çektiği virtleri salâvatı şerife çevirirsem ne olur sorusunu sordu. Ben de “ahiretde senin bütün günahlarının affedilmesine yeter”, cevabını verdim, der.

Burada Pilavoğlu bildiğimiz üzere bütün tarikatların silsilesinin Peygambere ulaşmasının önemini ve vuslata kavuşmada salâvatın değerini anlatmaya çalışmaktadır.¹⁹⁸ Pilavoğlu bu rivayetin ardından *kısa yol'un* özü olan vuslat'ı Ahzab suresinin 43. âyeti kerimesiyle değerlendirmektedir.¹⁹⁹ “*Sizi karanlıklardan nûra çıkarmak için üzerinize rahmet indirmekte olan, o ve onun melekleridir. O, müminlere karşı çok merhametlidir.*”²⁰⁰

Bu âyeti kerimede vuslata kavuşmanın en önemli yolu olan salâvatı şerifle bir insan Peygamber'e bağlandıktan sonra Allah ve melekleri o kula rahmet ihсан eder ve dua edeceklerini bildirmektedir. Bir padişahın halkın içindeki fitne fesadı temizlemezse o halkın içinde huzur olmayacağı gibi, insan da kendi dünyasının padişahıdır ve iç dünyasını fitne fesattan temizlenmelidir. Fitne fesattan kurtulmanın yolu da düşündürmektir. Çünkü düşünmek aynı zamanda Allah'ı zikretmektir, zikir ise ona kavuşmayı sağlayan bir mânevi yoldur.²⁰¹

18. Varlık

Varlık kavramı insanların varoluşundan, daha doğrusu tarihin iptidai dönemlerinden başlayıp insanlar arasında cevabının bulunması zor olan bir soru haline gelmiştir. Ancak bu varlık nedir, varlık var mıdır, evrim nasıl var olmuştur gibi sorular ve tartışmalar ortaya çıkmıştır. Zaman geçtikçe, bilimin gelişmesiyle farklı bilim dallarında bu konu ele alınarak tartışılmaya başlamıştır. Özellikle varlık kavramını inceleyen bilim dalı Ontoloji dalıdır. Bu bilim dalı milattan önce yaşayan Aristo'ya kadar ulaşmaktadır. Düşünmek, fikir yürütmek dediğimiz zaman aklımıza ilk gelen felsefede vucûd, varlık olarak ele alınmıştır. Felsefe alanında en meşhur isimlerden biri olan İbn Sina varlık kavramını en çok araştıran filozof olduğu için ona “Varlığın Filozofu” ismi verilmiştir. Felsefe bilim dalından sonra İslam'ın ilim dalı olan Kelamda ise “Hakkın varlığı, Allah'ın varlığı” na yönelik tartışmalar başladığı bilinmektedir. Ancak tasavvuf tarihine bakıldığı zaman ağırlıklı olarak ibadet konuları ele alınmaktaydı. Daha sonra tasavvufun yeni dönemi olarak bildiğimiz, başta Sadreddin Konevi

¹⁹⁸ Pilavoğlu, *Avamdan Havasa Doğru*, s. 30.

¹⁹⁹ Pilavoğlu, a.g.e, s. 33.

²⁰⁰ Gürer (ve diğerleri), a.g.e, s. 424.

²⁰¹ Pilavoğlu, a.g.e, s. 35.

ve İbn Arabî olmak üzere sûfî'lerin ortaya çıktığı dönemde tasavvuf tüm konuları tartışılmaya başlamıştır.

Tartışmalar sadece varlık kavramını tartışmak değil, gerçek hakkın, gerçek varlığın var olduğunu ortaya koymak amacıyla bu kavram ele alınmaktaydı. Bu kavramla ilgili Molla Fenârî'nin görüşü ise yok olan, yokluğun tersi, mutlak varlıktır şeklindedir. İkinci bir görüşü ise, varlık anlamını veren “mevcud” un üzerine gitmiştir. Çünkü mevcud kelimesinin kökü “vacada” fiilidir, yani vucûd-mevcuttur. Bu kavramın özünü ifade etmek zor olduğundan dolayı İbn Sina gibi filozoflar, bu kavramı tartışmakla sonuca varılmaz demişlerdir. Molla Fenârî varlığın mevcudiyetine ağırlık vermek suretiyle onun bu yönünü ispatlamayı tercih etmiştir.²⁰²

Bilindiği üzere hakiki varlık Hakkın varlığıdır. Mahlûkatın varlığı ise Allah'ın tecellisidir. İnsan Hakkı bildikçe kendini, onun bir tecelliyatı olduğunu idrak eder. Bu idraki üzerine gerçek varlık olan Allah'a yönelir. Allah'ın elçisi olan Resûlullah'ın dostu Hz. Ebû Bekir'den gelen bir rivayete göre, “Yaratılarda Hakkın tecelliyatından başka bir şey görmedim” demiştir.

Yaratılarda Yaratanın tecelliyatını görmek sadece bir irfan derecesindeki bir kulun özelliğidir. Bu dereceye sahip olmayan insanlar gafilliğinden dolayı kendisini bir varlık olarak bilir. Bu varlık anlayışı o insanı her türlü kötülüğe sürükler. Nefsi emmâre şeytanın hissiyle kendisini yükselterek, yanlış düşünceyle kendisini bir varlık olarak düşünce hissine götürür. Bundan dolayı irfan ehli dualarında Allah'a bizi varlık hicabından korusun diye münâcat ederler.

Nefsi terbiye etmenin özü de, varlık hicabından korunmaktır. Korunan nefse nefsi kâmile veya nefsi sâliha da denilmektedir. Bu nefis öyle bir nefistir ki, benlik varlığından uzaklaşmış, kötülüklerden eser kalmamış ve gönlü temiz kâmil bir insanın nefsidir. Gözünde ibret, sözünde hikmet, kulağında öğüt, bütün âzası hakiki varlığın tecellisiyle hayata ermiş ve kendinde yokluğu bulmuş, var ile olan kimselerdir. Gıdaları Zikrullah, nazarları İbretullah ve sözleri Hikmetullahtır. Bu âlem böyle kullara şüphesiz İbretullahtır.

Ruhları Allah'a teveccühtür ve bu dünya onlar için ibret alınan bir dünyadan başka bir şey değildir. Kalpleri varlık karanlığından yokluk nuruna çıkmış insanlardır.²⁰³ Allah Kur'an-ı Kerim'in Hadid suresinin 4. âyetinde, kalbinde hakiki sevgi var olan Hak sevgisiyle yaşayan kullarına şöyle buyurmaktadır. “*Odur gökleri ve yeryüzünü altı günde yaratan, sonra da arşı istivâ eden. O, toprağa giren şeyleri de bilir, oradan çıkan şeyleri de, gökten inen şeyleri de*

²⁰² Betül Gürer, *Molla Fenârî'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı*, İnsan Yay., İstanbul 2018, 2. B, s. 133.

²⁰³ Pilavoğlu, *Tasavvuf ve Ahlak*, s. 452.

ve orada yükselen şeyleri de. Her nerede olursanız o sizinle berâberdir. Allah işlediğiniz amelleri görmektedir.”²⁰⁴

19. Vicdan ve İman

Vicdan insana verilmiş en büyük nimet ve insanlığın ölçüsüdür. Vicdan bir insanın nefsinin yenmesi ve kendini bilmesiyle hâsıl olan dengi bulunmayan bir cevher gibidir. Bu cevheri elde etmenin en zor tarafı insan alıştığı kötü huylarından vazgeçebilmesi ve tamamen kurtulabilmesi gerekir. Çünkü insan nefsi “*emmâretü bissû’i*” yani kötülükleri emretmek üzere yaratılmıştır.²⁰⁵

Bu sebepten dolayı Hz. Yusuf “Ben kendimi hiç kötülükte bulunmam diye tamamıyla temize çıkaramam, ancak Rabbim acırsa kötülük yapmam. Şüphe yok ki Rabbim, suçları örter, rahimdir.”²⁰⁶ Demiştir. Buradan anlaşıldığı üzere bir insan nefsinin emrettiği kötülüklerden kurtulmak için Allah’ı zikretmesi ve ona yaklaşması gerekir. Bu dünyada insan için en önemli imtihan nefsinin terbiye etmesi, nefsinin isteklerinden kaçınması gerekmektedir. Bundan sonra vicdan ehli olmaya başlar o insan. Kendisi için istediği iyilikleri başkaları için de ister. Bunları yaptıktan sonra insanlığın ne olduğunu anlar, bu anlayış insanı ehli vicdan eyleyler. Bundan dolayı vicdan, kendini bilenlerin, nefsinin yenenlerin ve kâmil insanların özelliklerindedir. Kemalâtın özelliklerinden olan ahlak ve insanlıktan önce vicdan gelir. İnsan bir şey yapmadan öne onu vicdanıyla ölçer, tartar sonra yapar.

İyiliği emredip, kötülükten nehiy etmek, insanın kalbindeki Allah’a olan inancının meyvesidir. Bu davranış ehli iman olan, nefsinin yenen ehli vicdanın adetlerindedir. Bundan dolayı ehli iman olan, ehli vicdan ehlindedir. İman kalpte oldukça insan kötülükten kendini korur, vicdanıyla yapacağı amelleri ölçer, tartar ve yapar.²⁰⁷ Yukarıda bahsettiğimiz gibi iman her zaman kulun Allah’a olan inancıdır ve nefsinin terbiye edebilmesiyle o kulun derecesini de belirler. Serrâc, Cebrail hadisi diye bilinen iman, ihsan, İslam’dan bahseden hadisteki adı geçen üç terimden kasıtı şu şekilde beyan etmektedir: Gelen Cebrail’i Peygamberin yanında bulunan sahabelerin görmesi, bu bir tasavvuttur. Buradan yola çıkarak Kur’ân da bahsedilen ilim sahiplerinden amaç ise peygamberlerin varisleri ulemâdır.

Ulemâlar kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Birincisi Hadis âlimleri, ikincisi Fakihler ve üçüncüsü ise Sûfîlerdir. Cibril hadisinde bahsedilen İslam, iman ve ihsan, zâhir ve bâtın olmak üzere hakikatı bildirmektedir. İslam zâhir, İman bâtın ve İhsan hakikattir. İhsan “Sanki

²⁰⁴ Gürer (ve diğerleri), a.g.e, s. 539.

²⁰⁵ Pilavoğlu, a.g.e, s. 454.

²⁰⁶ Yusuf suresi, 12/53.

²⁰⁷ Pilavoğlu, a.g.e, s. 455.

Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na ibadet etmendir, sen Onu görmüyorsan da O seni görmektedir." İfadesi ihsan'ın zâhirin ve bâtınını da hakikatlerini göstermektedir. Bundan dolayıdır ki ilim amelle, amel ihlâsla olursa kulluk vazife yerine getirilmiş olur. İhlâs kulun amelde ve ilimde Allah rızası için çabalamasıdır. Hadis, Fıkıh âlimleri ve sûfi'ler farklı mertebelere sahiptirler. Mertebeler sadece amellerle fark edilmektedir.²⁰⁸

²⁰⁸ Süleyman Uludağ, *Tasavvufun Dili*, Ensar Yay., İstanbul 2016, 2. B, s. 198.

SONUÇ

1763 yılından 1815 yılına kadar diğer ülkelerde sömürgelerini sürdüren Fransa 1815 yılında Viyana Kongresinde sömürgelerinin büyük bölümünü İngiltere'ye kaptırdı. Sömürgelerini İngiltere'ye kaptıran Fransa, XVI. yüzyıldan 1830'a kadar Osmanlı Devleti'nin yönetiminde olan Cezayir'i, XIX. yüzyılda parçalanması sebebiyle sömürmek için hedefi haline getirmiştir. Tîcâniyye tarikatı, Cezayir'in işgalinden kısa bir süre önce kurulmuştur. Araştırmakta olduğumuz Tîcâniyye tarikatının ortaya çıkmasının sebeplerinden biri de Fransa sömürgesidir. XVIII. yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkan Tîcâniyye tarikatının Cezayir, Tunus ve Fas'ta yaşayan mensupları Fransız işgaline boyun eğmek zorunda kalırken, Senegal, Nijerya ve Moritanya'da yaşayan mensupları Fransa işgaline karşı uzun süre mücadele etmişlerdir.

18. yüzyılında yaşayan sufilerden olan Tîcâniyye tarikatının kurucusu Ahmed et-Ticani 1737 yılında Afrika'nın Ain Madi kasabasında dünyaya geldi. Ahmed et-Tîcâni Kadiriyye, Nakşibendiyye ve Halvetiyye tarikatlarına girdiği bilinmektedir. Bu nedenle Tîcâniyye tarikatının ortaya çıkışı şu şekilde beyan edilmiştir; Halvetiyye'nin Bekriyye kolundan, eş Şeyh Mehmed Kemaleddin el-Bekri Hazretleri'ne nisbet edilen Kemaliyye kolu kurulmuştur. Şeyh Seyyid eş-Şemsüddîn Muhammed b. Salim el-Hafenî Hazretleri'ne nisbet edilen Hafeniyye kolu ve bu koldan da eş-Şeyh Seyyid Ahmed et-Tîcâni Hazretleri'ne nisbet edilen Tîcâniyye tarikatı ortaya çıkmıştır.

1782 yılında Ahmed et-Tîcâni'nin rüyasında Muhammed (s.a.v.) tarikat kurma emrini vermesi üzerine Tîcâniyye tarikatı kurulmuştur. Tarikat kurulduktan sonra Şeyhlerinden el-Hac Ömer et-Tal Senegal ve Nijerya bölgelerinde Kadiriyye tarikatı ile iş birliği yaparak misyonerlik faaliyetlerine engel olmaya çalışmıştır. Tarikatın kurucusu Ahmed et-Tîcâni 1815'te vefat etmeden önce tarikatın kuruluşunu tamamlamıştır. Kadiriyye ve Tîcâniyye tarikatları misyonerlerin önünü kesmekle kalmayıp, İslam'ı bölgenin hâkim dini haline getirmişlerdir. Bu durumdan dolayı yerli halklar, misyonerlerden çok tarikat zümrelerine ilgi ve alâka göstermişlerdir.

Tîcâniyye tarikatının Türkiye'ye yayılmasına sebep olan M. K. Pilavoğlu 1906 yılında Ankara'da doğdu. Pilavoğlu 1931 yılında rüyasında Muhammed (s.a.v.)'ı görmüş. Rüyasında Peygamberin arkasından namaz kıldıktan sonra Resûlullah, bir zâtı ona işaret etmiştir. Aynı

yıl rüyasında kendisine işaret edilen zat, Abdulkadir Medeni ile İstanbul'da görüşmüş ve Tîcâniyye tarikatını Türkiye'de kurmak için icazet almıştır. 1977 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

Araştırmakta olduğumuz Mehmet Kemal Pilavoğlu, tasavvufi kavramlar olarak; Zikir, İlâhi Aşk, İnsan-ı Kâmil, İlâhi Işık, Muhabbet, Ahlak, Tefekkür, Rıza, Sabır, İlim, Tarikat, Kurbiyet, Kaza ve Kader, Nebi ve Şeyh, Yetmiş bin Hicap, Vahdet-i Vücûd, Vicdan ve İman konularını ele almaktadır. Zikir kavramını açıklarken; Allah'ı zikreden kul gerçek bir kulluk elbisesini giymiş olur, o andan itibaren kalplerde darlık gittiği gibi insana sabır ile şükür kendiliğinden zuhur bulur, şeklinde beyan etmektedir.

Mehmet Kemal Pilavoğlu İlâhi aşk konusunu zikrederken, sabrı üç boyutta ele alarak zahitle âşık olanın farkını göstermeye çalışmıştır. Sabrın birinci boyutu olarak, zahidin sabrını beyan etmiştir; soğuk zamanlarda abdest almak, yorgun zamanlarda namaz kılmak, şiddetli sıcaklarda oruç tutmaktır. İkinci sabır sabr'ı maallah'tır; evliyalığa kadem basan sabırdır. Şiddetli imtihana sabretmek ve bütün ibadetlerini maşukuna vuslat için yapmaya başlamaktır. Üçüncü sabır; evliyaullah'ın sabrıdır, yani tam bir âşığın sabrıdır. Âşık ameli görmez, maşukuna vuslatı en büyük hedef ve kazanç bilir, şeklinde beyan etmiştir.

İnsan-ı kâmil konusunu zikrederken; Allah insanı kendi sıfat ve isimlerinden insanı mükemmel bir varlık olarak yaratmıştır. Allah insanı yaratırken kendi sıfat ve isimlerinden insana bahşettiği için insan, İnsan-ı kâmindir, şeklinde tarif etmektedir. Bu terimin yanı sıra "İlâhi Işık" terimini; Muhammed (s.a.v.) Allah'ın yeryüzüne gönderdiği bir İlâhi Işıktır. İnsanlara Peygamber yol gösterdiği için ve Allah'ın nuru ve ışığı olduğu için insanlarda Hz. Peygamberdeki bu nurla nurlanır. İlim bu nurun artmasını sağlayan ikinci bir sebeptir, insanlar ilimden uzaklaştığı zaman o nur insanlardan gider, insanların iç dünyası karanlıklarla dolmaya başlar, diye tarif etmiştir.

Muhabbet; Kalbindeki her şeyi silerek âşık olan sevgilisine muhabbetiyle yönelmek, sadece onun sevgisiyle yaşamak ve Onu her zaman anmaktır. Allah'ın emrettiği Salih amelleri, ahlak olduğunu belirtmektedir. İmanla ahlak her zaman bir olmalıdır, imansız ahlak, ahlaksız iman olamaz, şeklinde açıklamıştır. Tefekkür; İslamiyetin ruhudur, çünkü İslam dininde akli baliğ olmayan bir insan farz olan ibadetlerden sorumlu değildir. Hatta tefekkür zikrin en önemli unsurudur, bundan dolayı düşünme kabiliyeti, insanı sorumlu olup, olmadığını ortaya koymaktadır, demiştir. Kurbiyet; Hatasını bilip ona tövbe edip Allah'ın huzuruna hatasız gitmeyi murad eden kul kurbiyeti yaşayan bir kuldür. Kurbiyet Allah'a yaklaşmak ve onun sevgisiyle kemâlata ermektir.

Kaza ve kader; Bir insanın Allah'a inandım, iman ettim demesiyle başlar. Bizim kaderimiz Allah'ın kitabında verilmiş emirler ve yasaklardır. Biz onları uygulayıp yerine getirdiğimiz zaman kaderimizi yaşamış oluruz. Vahdet-i vücûd konusunu ele alırken, başkalarından farklı düşündüğü için ilmi ikiye ayırmıştır. Birincisi ilm-i husûlidir; ders alarak öğrendiğimiz ve kitaplardan delil bularak hüküm verdiğimiz ilimdir. İkinci ilim, ilm-i huzuridir; derinden keşifle öğrenilen ilimdir. Sûfilerin derin bir keşifle öğrendiği ilim huzuri ilimdir. Bu ilimde delil zahiri dünyadan olmaz, delil ilmin kendisidir. Vahdet-i vücûdu ilim çeşitleriyle anlatmaya çalışırken, akılla anlamak mümkün değildir, demiştir.

Mehmet Kemal Pilavoğlu son olarak yetmiş bin hicap terimini; Allah insan vücuduna nefsi verdikten sonra, insan o nefisle mücadele ederek açabileceği bir örtüdür. Kul, Allah'a ne kadar yaklaşırsa hicap o kadar açılır, gerçekler görünür. Bu hicaplardan geçerek ruh âlemindeki manevi dünyayı hissedebilenler evliyaullah, arifler ve nebilerdir, şeklinde beyan etmiştir.

Çalışmamıza konu olan Mehmet Kemal Pilavoğlu'nun bugün elimizde iki yüzün üzerinde eserleri bulunmaktadır. Ancak bu eserler üzerinde akademik çalışmalar yapılmadığı için günümüzde yaygın değildir. Tasavvufla ilgili eserleri azdır, ancak eserleri; Tefsir, Hadis, İslam tarihi ve diğer bilim dallarını içermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

I. Mehmet Kemal Pilavoğlu'nun eserleri

- Pilavoğlu, Mehmet Kemal, *İbretler ve Hikmetler*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2018.
-, *Komünizme Hücum*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1949.
-, *Kırk meşale*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2009.
-, *Siyasi Makaleler*, İlâhi Işık Yay., (ts).
-, *Mektubu Şerifler*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1984.
-, *Avamdan Havasa Doğru*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1985.
-, *Yaratılışa sebep olan nur*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2006.
-, *İlâhi Işık Gazetesi*, 15.10.1966, 1/46.
-, *Tarihte Sofilik ve Sofiler*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2005.
-, *Cihan Mürşidi Muhammed Aleyhisselam*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1968.
-, *Tevhid Risâlesi*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1988.
-, *Tevhid Risâlesi ve Rehberi Sâlih fi şerhi Salâvatı Fâtih*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1988.
-, *Er Rahman Suresinin Manası, Tefsiri ve Ondan Alınacak Dersi İbretler*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2012.
-, *Nurlu dualar*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2012.
-, *Kayıp Hazinelelerinin en Kıymetlisi Cevheretül Kemal*, Pilavoğlu Yay., Ankara (ts).
-, *Kur'an-ı Kerim İnsanlara ne Öğretiyor*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1999.

II. Diğer Eserler

- Akdağ, Eyyup, *Kazancızâde Emin Edîb Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, İlâhiyât Yay, Ankara 2016.
- Altuntaş, Halil, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, T.D.V. Yay., Ankara 2010.
- Altuntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara (ts).
- Altınkaş, Abbas, *Hız. Ali'nin Faziletnameşi*, Can Yay., İstanbul 1995.

Atay, Hüseyin, Yaşar Kutluay, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı(Meâl)*, T.D.V. Yay., Ankara 1987.

Altunbaş, Selahiddin, M. K. Pilavoğlu'nun torunu. Bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. Ankara 15. 03. 2019.

Ateş, Süleyman, "Cüneyd el-Bağdâdî", *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. VIII.

Ahmedova, Zamira, *Hz. Hüseyin, Oş Dev. Ün*, T.D.V. Yay., Bişkek 2016.

Bardakçı, Necmeddin, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Rağbet Yay., İstanbul 2015.

Basri, Hasan Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Mürşid Çantay Yay., İstanbul 1969, c. III.

Betlik, Hüseyin, *Hz. Ali, Haklıysan Korkma, Hak Seni Korur*, Atlantis Yay., İzmir 2015.

Baltacı, Halil, *Necmeddîn Dâye Râzî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yay., İstanbul 2011.

Çoban, Ali, *19. Yüzyıl Osmanlı Şeyhlerinden Bozkırlı Muhammed Bahâeddin Efendi ve "Îkâzu'n-Nâimîn" Adlı Eserindeki Tasavvuf Anlayışı*, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (basılmamış yüksek lisans tezi), Konya 2007.

Dahilullah, Ali b. Muhammed, *Ticâniyye, Dirasetu'l-ehemmi Akaidi't-Ticaniyyeti ala dav'i'l-kitab ve's-Sünne, Daru'l-Asime*, (yayınevi yoktur), Suudi Arabistan 1998.

Erol, Nazif, günümüzde Ankara'da bulunan Ticâniyye tarikatının önemli mensuplarından. Bu bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. Ankara 20. 05. 2019.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, M. Ü. İlahiyat fak, vakfi Yay., İstanbul 1994.

Eyyub b. Sıddık, Seyyid, *Dört Büyük Halife*, Bedir Yay., İstanbul 1972.

Gürer, Betül, *Molla Fenârî'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı*, İnsan Yay., İstanbul 2018.

..... "Ahmed Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet'i Ekseninde Tasavvufî Düşüncede İlahi Aşk", Bilig dergisi, Ankara 2017, sy. 80.

Gürer, Dilaver, *Sûfî İbn Sînâ ve Makâmâtü'l- Ârifin*, Gelenek Yay., İstanbul 2012.

Gürer, Dilaver- Sofuoğlu, Hayrettin Hayrullah, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Tercümesi*, H Yay., İstanbul 2017.

Gürer, Dilaver (ve diğerleri), *Tasavvuf ve Psikoloji Perspektifinde Rüyalarda Âlemi*, Sûfî kitap Yay., İstanbul 2016.

Güler, Ömer, 1956 doğumlu. Bozcada'da M. K. Pilavoğlu'nun yanında bakkalcılık ve kâtiplik yapmıştır. Bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. Ankara 25. 02. 2019.

Gençdoğan, İklima, lisans tezi, “Son devir mutasavvıflarından Mehmet Kemal Pilavoğlu'nun Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı”, Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (basılmamış lisans tezi), Ankara 2005.

Günay, Mustafa, Tîcânîyye tarikatının Ankara'da bulunan İlahî Işık derneğinin 1952 doğumlu önemli mensuplarından. Bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. Ankara 25. 02. 2019.

Güngör, Nevzat, 1956 doğumlu. M. K. Pilavoğlu'nu görmüş ve günümüzde Ankara'da bulunan İlahî Işık derneğinin yönetim üyesi. Bilgi mülakat yoluyla alınmıştır. Ankara 20. 05. 2019.

Göktaş, Vahit, *Mahmud Sami Efendi Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, İlahiyât Yay., Ankara 2016.

Hamdi, Yazır Elmalılı, *Nüzûl Sırasına Göre Kur'an-ı Kerim Meali*, Birleşik dağıtım Yay., Ankara 1994.

Hazlitt, Henry, *Ahlâkın Temelleri*, terc. Mehmet Aydın-Recep Topramaz, Liberte Yay., Ankara 2006.

Harekât, İbrahim, “Murabıtlar”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., Ankara 2003, c. XXVII.

Hâs, İbrahim, *Şabaniyye Silsilesi Silsile-i Tarîk-ı Halvetiyye-i Karabaş El-Kastamonî*, Sahhaflar Yay., İstanbul 2006.

Küçük, Hülya, *Tasavvuf Tarihi*, Ensar Yay., İstanbul 2015.

Karaman, Hayrettin, Ali Özek (ve diğerleri), *Kurân-ı Kerim ve açıklamalı Meâlî*, T.D.V Yay., Ankara 2007.

Karslı, İlyas, *Arapça-Türkçe Yeni Sözlük*, Ensar Yay., İstanbul 2013.

Kara, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2014.

Karapınar, Osman, *Hüdasever'in Hayatından Hatıralar*, Pilavoğlu Yay., Ankara (ts).

Kutub, Seyyid, *Fizilal-İl-Kur'an*, tetc. Yakup Çiçek, Ali Turgut (ve diğerleri), Hikmet Neşriyat Yay., İstanbul 1968.

Mehmed b. Tantavi, Abdullah, *Fet'hi Rabbânî*, Pilavoğlu Yay., Ankara 1990.

Namlı, Ali, *Abdülvehhâb eş-Şa'rânî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, M.Ü. İlahiyat fak Yay., İstanbul 2015.

Özköse, Kadir, *Son Dönem Tasavvuf Akımlarından Tîcânîyye ve Tekrûr Harekâtı*, T.D.V. Yay., Ankara 2000.

Öngören, Reşat, “Ma'rûf el-Kerhî”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXVIII.

....., “Rıza”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., Ankara 2011, c. XL.

Rıhtım, Mehmet, “Yahyâ-yı Şîrvânî”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2013, c. XLIII.

Sallâbi, Muhammed Ali, Şerafettin Şenaslan, *Müminlerin Emri Hz. Ali, Hayatı Şahsiyeti ve Yaşadığı Çağ*, Ravza Yay., İstanbul 2017.

Sarıçam, İbrahim, *HZ. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, T.D.V. Yay., Ankara 2005.

Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Şifa Yay., İstanbul 2012.

Şükürov, Zaur, “Afrika”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2005, c. XXX.

Tek, Abdurrezzak, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bursa Akademi Yay., Bursa 2019.

Tenik, Ali, Göktaş Vahit, “Tasavvufi Düşünce de Zikir ve Zikrin Benlik İnşasına Etkisi, Toplum Bilimleri Dergisi”, 2014 Ocak, 8/15.

Tayş, Mehmet Serhan, “Ömer el-Halveti”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2007, c. XXXIV.

Et-Ticani, Ahmed, *Ahzab ve Evrad Mecmuası*, Pilavoğlu Yay., Ankara(ts).

Türer, Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Ataç Yay., İstanbul 2015.

Uludağ, Süleyman, “Hasan el-Basrî”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XVI.

....., *Tasavvufun Dili*, Ensar Yay., İstanbul 2016.

....., *Ferîdüddin Attar, Tezkiretü'l-Evliya*, İlim ve Kültür Yay., Bursa 1984.

....., “Serî es-Sakatî”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, c. XXXVI.

Yıldız, Erol, *Kalem Yazması Aşk Mevlana'dan Seçmeler*, Karatay akademi Yay., Konya 2012.

Yazar, İlyas, “Ömer el-Fuâdî”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul 2007, c. XXXIV.

Yiğit, İsmail, “Kuzey Afrika”, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., Ankara 2006, c. XXXI.

Yıldız, Muzaffer, *Elhac Mehmet Kemal Pilavoğlu'nun Hayatı*, Pilavoğlu Yay., Ankara 2013.

Yılmaz, Orhan, *Rivayetlerde Hz. Ali (Tahlil, Tenkid ve Tespit)*, Araştırma Yay., Ankara 2015.

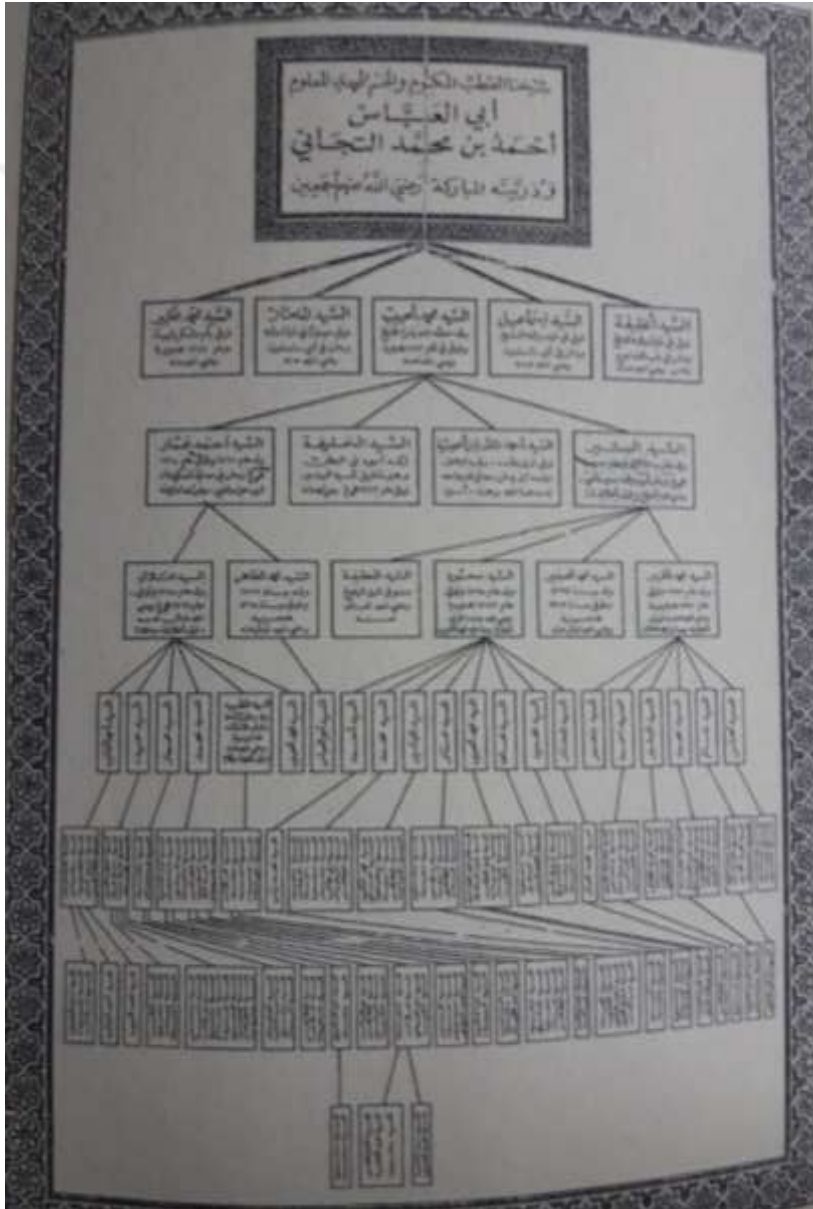
Yılmaz, Hasan Kamil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., İstanbul 2015.

Ziya Ülken, Hilmi, *Aşk Ahlâkı*, T.İ.B kültür Yay., İstanbul 2010.

....., *Ahlak*, Ülken Yay., İstanbul 2001.

EKLER

Resim 1: Tîcâniyye Tarikatının Silsile Tablosu

Resim 2: M. K. Pilavoğlu'nun mezarı şerifleri. Ankara'da Cebeci Asri mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 3: Pilavoğlu'nun mezar taşında, özellikle Ticâniyye tarikatında çok önem arz eden Salâtü'l Fâtih ve Cevheratü'l Kemâl yazısı bulunmaktadır.

Resim 4

Resim 5: M. K. Pilavoğlu'nun Ankara'daki evi ve yazdığı kitapları bastırđıđı Pilavoğlu kitabevi. Ankara'da günümüzde de Pilavoğlu kitabevi bulunmaktadır. Bazı eskimiş olan kitaplarını ihvanları yeniden yayınlamakta ve Ticânilerin kendilerine ait olan İlâhi Işık derneğinde satmaktadırlar.

Resim 6 ve 7: Ankara'nın Altındağ ilçesine bağlı Ulusta bulunan İlâhi Işık derneği ve Pilavoğlu'nun kitaplarının satıldığı Pilavoğlu kitabevinin dükkânı. Bu dernekte Tîcâniler Cuma ve ikindi vazifelerini yaparlar, ramazan ayında mukabele okunur ve iftar verilir.

Resim 8: Ulusta bulunan İlâhi Işık derneğinde Tîcâniler ikindi vazifesinin zikrini çekerken çekilmiş fotoğraf. Ortada serilmiş olan beyaz sofranın ortaya serilmesinin nedeni, vazifede okunan “Cevheratu’l kemâl” yedinci kez okunmaya başlandığında Pilavoğlu, Peygamber Efendimiz ve dört halifesi, Ahmed et-Tîcâni gelir. Onlara hürmeten vazife yaparken beyaz sofraya serilir.

Resim 9: İlâhi Işık derneğinde bulunan Pilavoğlu'nun giydiği giysiler müzesi.

Resim 10: Resim: Günümüzde Ankara'da Tîcânilerin mekânı olan İlahi Işık derneğinde bulunan Pilavoğlu'nun kitap yazarken kullandığı daktilo ve diğer eşyaları müzesi. Burada Pilavoğlu'nun sakalına kadar her eşyası bulunmaktadır.